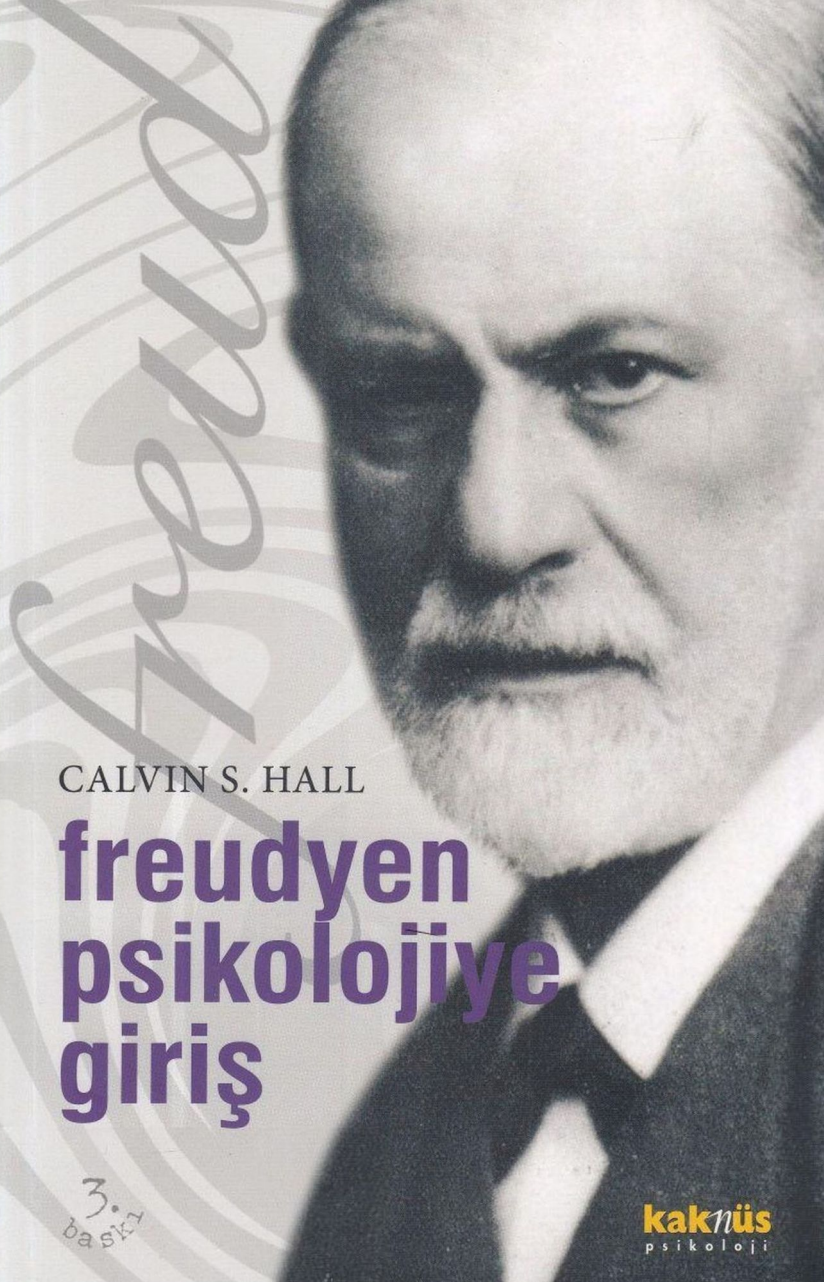

CALVIN S. HALL

freudyen psikolojiye giriş

3. baskı

kaknüs psikoloji

SIGMUND FREUD *(6 Mayıs 1856-23 Eylül 1939)*

Psikanalizin kurucusu olan Avusturyalı nörolog. Yahudi bir yün tüccarının ikinci evliliğinden dünyaya geldi. Küçük yaşta yaşadığı dört olay, kişiliğinin biçimlenmesinde etkili oldu: 1. Önceleri annesinin ilgisi neredeyse tümüyle kendisine yönelikken erkek kardeşinin doğumuyla birlikte bu ilgiyi paylaşmak zorunda kaldı. Kendi deyimiyle çok kötü duygular beslediği kardeşinin sekiz aylıkken ölmesi onda sürekli bir kendini eleştirme huyunun yerleşmesine yol açtı. 2. Freud, *Cinsiyet Üzerine Üç Deneme* adlı yapıtında küçükken annesini çıplak olarak görmesinin kendisini cinsel yönden uyardığını anlatır. 3. Anımsadığı bir başka olay yedi yaşındayken anne babasının odasına kasten işemesi ve bunun üzerine babasının, "Bu çocuk asla adam olmaz." demesidir. 4. Onu etkileyen diğer bir olay da babasının, Yahudi olduğu için kendisine hakaret eden bir adam karşısında sesini çıkarmamasıdır. Bu olay, küçük Sigmund'un kafasındaki güçlü baba imgesinin yıkılmasına yol açmıştır.

Sigmund, dokuz yaşında girdiği Sperl Lisesinden en üstün başarı derecesiyle mezun oldu. Bu yıllarda Latince, Fransızca ve İngilizce okudu; ayrıca kendi kendine İtalyanca, İspanyolca ve İbranice öğrendi. Felsefeye derin bir ilgisi olan Freud, Darwin'in doğal seleksiyon kuramından çok etkilendi. Goethe'nin doğayı "gözde çocuklarına gizlerini araştırma olanağı tanıyan cömert bir anne" olarak niteleyen denemesinin etkisiyle tıbbı seçti, 1873'te Viyana Üniversitesinde tıp okumaya başladı. Öğrencilik yıllarında Ernest Brücke'nin laboratuvarında bilimsel araştırmalar yaptı. Mezun olduktan sonra üniversitede çalışmayı sürdürdü. 1885'te nöropatoloji doçenti oldu.

Yalnızca psikolojiyi değil sanat, eğitim, antropoloji gibi alanları da derinden etkileyen ve geniş tartışmalar yaratan psikanaliz kuramıyla XX. yüzyıla damgasını vuran Freud'un başlıca eserleri şunlardır: *Düşlerin Yorumu, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, Benlik ve İlkel Benlik, Totem ve Tabu, Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlığın Huzursuzlukları, Musa ve Tektanrıcılık, Şaka ve Bilinçdışıyla İlişkisi, Psikanalize Giriş, Hayatım ve Psikanaliz, Toplu Yapıtlar.*

CALVIN S. HALL (18 Ocak 1909-4 Nisan 1995)

Rüya yorumu ve analizi alanında uzman Amerikalı psikolog yazar. Rüya üzerine araştırmalarına 1940'larda başladı. *Freudyen Psikolojiye Giriş* dışında *Jung Psikolojisine Giriş* adlı kitabıyla ve Niceliksel Kodlama Sistemi'ni geliştirmesiyle tanınır. Western Reserve Üniversitesinde psikoloji profesörü olarak görev yaptı.

kaknüs yayınları: 57
psikoloji serisi: 1

isbn: 978-975-6963-51-7

1.basım, eylül 1999
3. basım, 2016 istanbul
yayıncı sertifika no: 11216

özgün adı: a primer of freudian psychology
kitabın adı: freudyen psikolojiye giriş
yazarı: calvin s. hall
ingilizce aslından çeviren: ersan devrim

yayın yönetmeni: seda darcan çiftçi
editör yardımcısı: zeynep begüm güney
kapak tasarımı: mustafa sabri saldamlı
mizanpaj: ahmet bilal türk
baskı-cilt: alemdar ofset

kaknüs yayınları
kızkulesi yayıncılık ve tanıtım hiz.
merkez: mimar sinan mah., selami ali efendi cad., no: 5, üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 341 08 65 - 492 59 74/75 faks: 334 61 48
kitap@kaknus.com.tr
dağıtım: çatalçeşme sk., defne han, no: 27/3, cağaloğlu, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28
satis@kaknus.com.tr
www.kaknus.com.tr /kaknusyayinevi @kaknusyayinevi

Prof. Dr. CALVIN S. HALL

FREUDYEN PSİKOLOJİYE GİRİŞ

Türkçesi:
Ersan DEVRİM

İçindekiler

Önsöz 7

1. Bölüm

Sigmund Freud 11

Freud'un Bilimsel Mirası 11
Freud Dinamik Bir Psikoloji Yaratıyor 14
Freud Kimdi? 18

2. Bölüm

Kişiliğin Organizasyonu 23

İd 23
Ego 28
Süperego 31

3. Bölüm

Kişiliğin Dinamikleri 37

Psişik Enerji 37
İçgüdü 38
Psişik Enerjinin Dağıtımı ve Dışarı Atılması 40
- İd 40
- Ego 42
- Süperego 47

Kateksis ve Anti Kateksis 50
Bilinç ve Bilinçdışı 55
İçgüdüler 59
Anksiyete 62
Gerçeklik Anksiyetesi 65
Nörotik Anksiyete 66
Ahlaki Anksiyete 70
Özet 71

4. Bölüm

Kişilik Gelişimi 75

Özdeşleşme 77
Yön Değiştirme ve Yüceltme 82
Ego Savunma Mekanizmaları 88
Bastırma 88
Yansıtma 92
Karşıt Tepki Oluşturma 95
Saplanma 97
Gerileme 99
Savunma Mekanizmalarının Özellikleri 100
İçgüdülerin Dönüşümü 102
Cinsel İçgüdülerin Gelişimi 107
Oral Bölge 108
Anal Bölge 111
Cinsel Bölge 113
Erkek Fallik Dönemi 113
Kadın Fallik Dönemi 115
Genital Cinsellik 117
Özet 118

5. Bölüm

Sabit Kişilik 121

Önsöz

Benim bu kitabı yazmaktaki amacım, Sigmund Freud tarafından geliştirilen psikoloji teorilerini en açık, en kısa ve öz, en sistematik şekilde sunmaktır.

Freud'un anormal psikoloji, psikopatoloji, psikoterapi ve psikiyatri alanındaki katkıları birkaç yazar tarafından özetlenmişse de onun bir psikoloji kuramcısı olarak genel psikoloji alanında yaptığı çalışmalar, benim araştırdığım kadarıyla, sistematik ve geniş bir şekilde daha önce hiç sunulmamıştır.

İnanıyorum ki sayıları her geçen gün artan pek çok psikiyatr tarafından da kabul edildiği gibi Freud'un entelektüel ve bilimsel tarihteki belirleyici rolü, bir psikoloji kuramcısı olmasıdır. Freud'un kendisi, psikanalizi sadece anormal psikolojinin veya psikiyatrinin bir dalı değil psikolojinin temel sistemi olarak görmüştür.

İşte bu sebeple benim Sigmund Freud'un psikolojisini özetlememdeki amaç, onu bu akılsal karmaşa alanından kurtarmak ve hak ettiği yere yani normal psikolojinin yetki alanına kazandırmaktır. Amacımı böyle açıklamakla Freud'un psikolojiye yaptığı büyük katkıların herhangi bir şekilde aleyhinde bir konum almış olmak istemem. Bu katkıların kendileri zaten onun insanlık

tarihinde alacağı yeri garantilemiştir. Ancak Freud psikolojisi sadece tıbbın bir dalına dâhil edilirse hissediyorum ki sadece onun hayati teorileri ikincil bir dereceye itilmekle kalmayacak, psikoloji bilimi de en yaratıcı beyinlerinden birini göz ardı ederek vahim bir hataya düşmüş olacaktır.

Bu kitap sadece bir aktarmadır. Freud'un kuramlarını değerlendirmeye veya eleştirmeye yahut onları diğer teorilerle karşılaştırarak incelemeye çalışmadım çünkü ben, bir şeyin iyice anlaşıldıktan sonra eleştiriye tabi tutulmasının daha değerli olacağı kanaatindeyim. Tamamıyla anlaşılmamış bir tabanda süregelen bir eleştiri hayal kırıklığı yaratacaktır. Freud anlaşılmama konusunda diğer büyük düşünürlerden çok daha fazla mağdur olmuştur. Onun teorileri o kadar çok yalnış anlaşılmıştır ve saptırılmıştır ki şüpheye düşebilecek konumda olan bir okuyucunun doğruyu yanlıştan ayırması hemen hemen imkânsızdır.

Freud psikolojisinin aktarılması kolay bir şey değildir. Onun fikirleri, 1890'dan 1930 sonlarına kadar geçen süreç içindeki yazılarına dağılmış bir hâldedir ve önemli bir noktanın kaçırılmadığından emin olunması için Freud'un yazdıklarının tümünün okunması şarttır. Bunun da ötesinde, bu kitabın Freud'un fikirlerinin tarihsel bir dökümü olmaması gerektiğini hissettiğim için Freud'un bazı kuramsal bulgulara ilişkin nihai görüşleriyle ilgili olarak bir hüküm çıkarma göreviyle de karşı karşıya kalmıştım. Çünkü Freud kuramını sürekli olarak değiştiriyor, düzeltiyor ve geliştiriyordu. Onun başlardaki bazı kuramları iptal edilmiş, pek çoğu da yeni bir terminolojiyle kaleme alınmıştır. Ben nihai hükmü verirken mevcut olan tüm ispatları ve kendi vardığım kararları kullandım. Şüphesiz ki bu kararlarda bazı yanlışlar yapılmıştır. Freud'un yazdıklarını anlamak istediğim şekilde "okumuş" olmam da mümkündür. İşte bu sebeple ben, bu ihtimali her seferinde göz önünde bulundurarak böyle bir hataya düşmemeye özen gösterdim. Freud'un öğretileriyle ilgili yaptığım yorumlarda aslında orada böyle bir şey olmayabileceği hissine kapıldığım her seferinde gerekli teyidi edinmek üzere onun yazdıklarını yeniden okudum. Bu sebeple umuyorum ki sonuç olarak bu kitapta Freud'un öğretilerine getirilen bir yorum yerine Freud'un öğretilerini okuyacaksınız.

Bu kitabı yazarken sadece temel kaynakları, yani Freud'un yayımlanmış yazılarını kullandım. İkincil kaynaklardan faydalanmak yerine, Freud'un kendisi tarafından yazılmış ve yayımlanmış yazılarına sadık kalmanın daha doğru olacağını düşündüm.

Bu kitap, psikoloji öğrenimi gören öğrenciler için olduğu kadar bu konuyla ilgilenen genel okuyucu kitlesi için de yazılmıştır. Bu kitabın yazımında, kitabın taslağını okuyup bana düşünsel ve pratik fikirlerini aktaran öğrencilerimin de büyük bir katkısı oldu, psikoloji bilgisi sınırlı olabilecek genel bir okuyucunun beni daha iyi bir şekilde anlamasına yardımcı olabilecek bir üslup kullanmam konusunda yardımcı oldular. Onlara olan minnetimi bu kitabı onlara ithaf ederek göstermek istedim.

CALVIN S. HALL
Psikoloji Bölümü,
Western Reserve University
Cleveland, Ohio

... benim gibi bir adam bir hobi atı, tüketici bir ihtiras -Schiller'in deyimiyle bir gaddar- olmaksızın yaşayamaz. Gaddarımı buldum ve onun hizmeti altında hiçbir sınır tanımıyorum. Benim gaddarım psikoloji.

FREUD, 1895
(Wilhelm Fliess'e yazdığı bir mektuptan)

1. Bölüm

Sigmund Freud

Freud'un Bilimsel Mirası

Sigmund Freud her ne kadar Moravya'nın Freiberg şehrinde doğmuş ve İngiltere'nin Londra şehrinde ölmüşse de aslında yaklaşık seksen sene yaşadığı Viyana'ya aittir. Freud, 1937'de Avusturya'nın Naziler tarafından işgal edilmesiyle İngiltere'ye kaçmış olmasaydı ilk üç senesi hariç tüm hayatını Viyana'da geçirmiş olacaktı.

Freud'un 1856'dan 1939'a kadar geçen uzun hayatı, bilim tarihinin en yaratıcı dönemini kapsar. Üç yaşındaki Freud'un ailesi tarafından Viyana'ya götürüldüğü sene aynı zamanda Charles Darwin'in yazdığı *Türlerin Kökeni*'nin (*Origin of the Species*) basıldığı senedir. Bu kitap, insanın insanoğlu hakkındaki fikirlerini değiştirmek üzere yazılmıştı. Darwin'den önce, bir ruha sahip olmasından dolayı insanoğlu, hayvanlar dünyasından ayrı tutulmuştu. Evrim doktrini insanı, diğer hayvanlar gibi bir hayvan olarak doğanın bir parçası hâline getirmişti. Böylesine radikal bir görüşün kabul edilmesi, insanoğlu ile ilgili çalışmaların da doğal bir çizgiyi izleyebileceği anlamına gelmekteydi. Böylece, diğer canlı türlerine oranla tek farklılığı daha kompleks bir varlık olması olan insan, bilimsel çalışmaların bir nesnesi hâline geldi.

Türlerin Kökeni'nin yayımlanmasını takip eden yıl, yani Freud dört yaşındayken, Gustav Fechner psikoloji biliminin temellerini attı. XIX. yüzyılın bu büyük bilim adamı ve düşünürü, 1860 yılında, aklın bilimsel olarak incelenebileceğini ve niceliksel ölçümlere konu olabileceğini ortaya çıkardı. Böylece psikoloji de diğer doğa bilimleri içerisindeki yerini almış oldu.

Bu iki insan, yani Darwin ve Fechner, o dönemin pek çok genç beyni üzerinde olduğu gibi Freud'un da entelektüel gelişiminde önemli derecede etkili oldu. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, biyolojik bilimler ve psikolojiye olan merak önemli ölçüde arttı. Louis Pasteur ve Robert Koch'un hastalıklarda mikropların rolüyle ilgili hayati teorileri, bakteriyoloji biliminin kurulmasına yol açtı ve Gregor Mendel, bahçe bezelyesi üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda modern genetik bilimini kurdu. Yaşamla ilgili bilimler hızlı bir şekilde artıyordu.

Freud'u çok daha derinden etkileyen diğer ilham kaynakları da vardı. Bunlar fizikten gelenlerdi. Yüzyılın ortalarında, büyük Alman fizikçi Hermann von Helmholtz, enerjinin saklanması ile ilgili prensibi formülleştirmeyi başardı. Bu prensip, nasıl bir küme (yığın), bir miktar belirtiyorsa enerjinin de bir miktar olduğunu belirtiyordu. Bu miktar, yani enerji, dönüştürülebilir ancak asla yok edilemezdi. Enerji, bir sistemin bir bölümünden kaybolduğu zaman, sistemin başka bir bölümünde ortaya çıkıyordu. Örneğin, bir nesne soğursa onun yanındaki nesne ısınmaya başlayacaktı.

Fiziksel sistemlerdeki enerji değişiklikleri ile ilgili çalışmalar, dinamikler alanında yepyeni buluşların birbiri ardına keşfini sağladı. Helmholtz'un enerjinin saklanması ile ilgili buluşu ile Albert Einstein'in görelilik teorisi arasında geçen bu elli yıllık süre, enerjinin altın yılları olmuştur. Termodinamikler, elektromanyetik alan, radyoaktivite, elektron, kuantum teorisi, bu çok önemli yarım yüzyıllık süreçteki başarılardır. James Maxwell, Heinrich Hertz, Max Planck, Sir Joseph Thomson, Marie ve Pierre Curie, James Joule, Lord Kelvin, Josiah Gibbs, Rudolph Clausius, Dmitri Mendeleyev, enerjinin sırlarını bularak dünyayı değiştiren ve modern fiziğin gelişmesine katkıda bulunan,

burada isimlerini verebileceğimiz devlerden sadece bir kısmıdır. Bugün hayatımızı kolaylaştıran pek çok emek tasarrufu sağlayan aygıt ve araç, XIX. yüzyılda fizikte yapılan bu buluşların birer sonucudur. Bu altın devrin meyvelerini, yaşadığımız atomik çağda da şahit olabileceğimiz gibi, hâlâ toplamaktayız.

Fakat enerji ve dinamikler çağı, insana sadece elektrikli aletler, televizyonlar, arabalar, uçaklar ile atom ve hidrojen bombası sunmakla kalmamıştır. Bizleri insanoğlu hakkında yeni fikirlerle de donatmıştır. Fechner insan beyninin bilimin dışında kalmadığını, laboratuvara getirilerek hassas bir şekilde ölçülebileceğini göstermiştir. Ancak bu yeni fizik, insanoğlu hakkında çok daha radikal fikirlerin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Buna göre insan bir enerji sistemidir ve tıpkı bir sabun köpüğünün oluşmasındaki veya uçakların hareket etmesindeki gibi fiziksel kanunlara tabidir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde biyolojik araştırmalarla uğraşan genç bilim adamı Freud, bu yeni fiziğin etkisi altında kalmaktan kaçınamayacaktır. Enerji ve dinamikler her laboratuvara sızmakta ve bilim adamlarının akıllarını kurcalamaktadır. Bir tıp öğrencisi olarak Freud'un Ernst Brücke'nin etkisi altına girmesi onun için büyük bir şanstı. Brücke, Viyana Üniversitesinde Fizyoloji Bölümü Başkanı'ydı ve yüzyılın en büyük fizyologlarından biriydi. Onun, Freud'un tıp fakültesine girdiğinin ertesi yılı yani 1874 yılında yayınlanan *Fizyoloji Dersleri* (*Lectures on Physiology*) adlı kitabı, canlı organizmaların, fiziğin ve kimyanın uygulanabileceği dinamik bir sistem olduğu konusundaki radikal fikrinin kabul görmesini sağlamıştır. Freud, Brücke'ye büyük bir saygı duyuyordu ve bu yeni dinamik fizyolojiyi kolayca benimsedi.

Yirmi küsur sene sonra Freud, nadide dehası sayesinde dinamiklerin kanunlarının, insanın vücuduna olduğu kadar insanın kişiliğine de uygulanabileceğini bulmuştur. Bu buluşu üzerine Freud, dinamik bir psikoloji yaratma yoluna koyuldu. Dinamik psikoloji, kişilik içinde yer alan enerjinin dönüşümlerini ve yön değiştirmesini inceler. Bu, Freud'un ve modern bilimin en büyük başarısıdır. Psikoloji tarihinin de hiç kuşkusuz en önemli olayıdır.

Freud Dinamik Bir Psikoloji Yaratıyor

Freud, her ne kadar tıp eğitimi görmüş ve 1881 yılında Viyana Üniversitesinden tıp diplomasını almışsa da hiçbir zaman doktorluk yapmaya niyetlenmemiştir. Aksine her zaman bir bilim adamı olmayı istemiştir.

Bu amacına ulaşma yolunda, Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesine 1873'te on yedi yaşındayken girmiş ve ilk orijinal araştırmasına da 1876'da başlamıştı. Bu ilk araştırmasında, yılanbalığının o zamana kadar bilinmeyen testislerini araştırmış ve bulmuştu da. Bundan sonra geçen on beş yıl boyunca Freud kendisini sinir sisteminin araştırılmasına adamıştır. Ancak tüm zamanını araştırmalarıyla da geçiremiyordu; bilimsel araştırmalar eşini, altı çocuğunu ve yakın akrabalarını finansal olarak destekleyecek kadar iyi bir gelir kaynağı değildi. Bunun yanı sıra bu süre boyunca Viyana'da hâkim olan antisemitizm, Freud'un üniversitede ilerlemesini engelliyordu. Bunun sonucu olarak istemediği hâlde ama Brücke'nin tavsiyesi üzerine tıp alanında çalışmak zorunda kalmıştı. Bu çalışmalara rağmen nörolojik araştırmalar için de zaman buldu ve en sonunda istikbal vadeden genç bir bilim adamı olarak tanındı.

Aslında Freud'un tıbbın uygulamasıyla meşgul olmak zorunda kalması onun için talihli bir durum olmuştur. Teorik araştırmalarla uğraşan bir doktor olarak kalsaydı dinamik psikolojiyi asla yaratamayacaktı. Hastalarıyla daima temas hâlinde olması onu psikolojik bazda düşünmeye sevk etmiştir.

Freud'un tıpla uğraşmaya başlamasıyla birlikte sinirsel hastalıkların tedavisinde uzmanlaşma yoluna gitmesi, onun bilimsel geçmişi açısından doğaldı. Tıbbın bu dalı bayağı geri kalmıştı. Zihinsel sapmalardan yakınan insanlar için yapılabilecek fazla bir şey yoktu. Jean Charcot, Fransa'da, özellikle de histerinin tedavisinde hipnozu kullanarak bazı başarılar elde etmişti. Freud, Paris'te bir sene kalarak (1885-86) Charcot'un tedavi metotlarını öğrendi. Ancak hipnozun bu başarısı, etkileri geçici olduğu ve problemin köküne inmediği için, Freud'u pek fazla tatmin etmemişti. Viyanalı bir başka doktor olan Joseph Breuer'den katarsis veya bugün "konuşma terapisi" olarak anılan tedavi yönteminin faydalarını öğrendi. Burada, hasta konuşuyor, doktor da dinliyordu.

Her ne kadar Freud sonradan, yeni ve geliştirilmiş tedavi teknikleri geliştirmişse de "konuşma terapisi" veya serbest çağrışım metodu, anormal davranışların altında yatan sebeplerle ilgili çok sayıda bilgi edinmesini sağlamıştır. Gerçek bilimsel merakı ve şevki sayesinde hastalarının zihinlerinin giderek daha derinlerine nüfuz edip araştırmalarını sürdürdü. Onun bu araştırmaları, tedavi etmesi gereken bu anormal semptomların yaratılmasından, iş başındaki dinamik güçlerin sorumlu olduğunu gösterdi. Zamanla Freud'un aklında, bu güçlerin pek çoğunun aslında bilinçdışı olduğu fikri şekil almaya başlamıştı.

İşte bu fikir, Freud'un bilimsel hayatında bir dönüm noktasıydı. Fizyolojiyi ve nörolojiyi bir kenara bırakarak bir psikoloji araştırmacısı hâline geldi. İçinde hastalarını tedavi ettiği oda laboratuvarı; koltuğu, ekipmanı ve hastalarının mırıldandığı sözler de onun bilimsel verileri hâline geldi. Buna bir de Freud'un o dinlenmek bilmeyen, keskin zekâsını ilave edin; dinamik psikolojinin yaratılması için gerekli olan tüm malzemeleri saydınız demektir.

1890'larda, kendisine has bütüncül bir yaklaşımla hastaları tarafından kendisine sunulan verileri kontrol etmek amacıyla kendi bilinçdışının geniş bir analizini yapmaya başladı. Kendi rüyalarını analiz ederek ve kendine, aklına ne gelirse söyleyerek kendi iç dinamiklerinin nasıl çalıştığını anlama fırsatı buldu. Hastalarından ve kendi üzerinde yaptığı deneylerinden edinlikleri doğrultusunda, kişilik ile ilgili teorisinin temellerini atmaya başladı. Freud geriye kalan hayatı boyunca en yaratıcı uğraşlarını bu teoriyi geliştirmeye adamıştır. Daha sonra Freud, "Benim hayatım sadece bir tek amaç üstüne hedeflenmiştir; zihinsel aygıtın nasıl oluşmuş olduğunu, burada hangi güçlerin rol aldığını ve nasıl iç içe hareket ettiğini çıkarsamak ve tahmin etmek." diye yazacaktır.

Her ne kadar yüzyılın son günlerine kadar yayınlanmamışsa ve yayın tarihi 1900 olarak verilmişse de *Rüyaların Yorumu* (*The Interpretation of Dreams*) 1890'lı yıllarda yazılmıştır. Bu yeni bir yüzyıla uğurlu bir başlangıç olmuştu. Günümüzde, modern zamanların en büyük kitaplarından biri olarak kabul edilen bu çalışma, sadece rüyalarla ilgili bir kitap olmanın öte-

sindedir. Bu, insan zihninin dinamikleri hakkında bir kitaptır. Özellikle de son bölüm Freud'un zihinle ilgili teorisini içerir.

Kitap ilk çıktığında sadece tesadüfen okunmuş, tıp ve bilim çevrelerinde pek dikkate alınmamıştı. İlk basılan altı yüz kitap tam sekiz senede satılmıştı. Fakat *Rüyaların Yorumu*'nun başlangıçtaki bu başarısızlığı Freud'u yıldırmadı. Doğru izde olduğunu bilen bir kişinin özgüvenli edasıyla Freud, psikanaliz metodunu kullanarak insan zihnini keşfetmeye devam etti. O hastalarına tedavi olabilmeleri için yardımda bulunurken hastaları da onun bilinçdışı güçleri daha iyi tanımasına yardımcı oluyordu.

Rüyaların Yorumu'nun hiç ilgi görmemesine rağmen bunu takip eden on sene boyunca Freud'un kaleminden pek çok mükemmel kitap ve makale çıkmıştır. 1904'te, dil sürçmesi, hatalar, kazalar ve hatalı hafıza gibi durumların bilinçdışı güdülerden kaynaklandığına dair yeni bulduğu tezini içeren *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi (The Psychopathology of Everyday Life)* adlı eserini yayınladı. Bundan sonraki sene içinde Freud, üç önemli eser daha üretti. Bunlardan biri olan *Bir Histeri Vakası (A Case of Histeria)*, akıl hastalıklarının psikolojik sebeplerinin bulunmasında Freud'un izlediği metotların detaylı bir açıklamasını içermekteydi. *Cinsellik Üzerine Üç Deneme (Three Essays on Sexuality)* isimli eseri, Freud'un, cinsel içgüdülerin nasıl geliştiği konusundaki görüşlerini içeren bir yapıttır. Pek çok otoriteye göre bu çalışma Freud'un, *Rüyaların Yorumu*'ndan sonra yayınladığı en önemli yapıtıdır. Bu değerlendirmeye ister katılın ister katılmayın -ki bu yazar buna katılmamaktadır- *Cinsellik Üzerine Üç Deneme* Freud'a panseksualist lakabının verilmesine sebep olmuştur. Üçüncü cilt olan *Espri ve Bilinçdışıyla İlişkisi (Wit and Its Relation to the Unconscious)* ise insanların anlattıkları fıkraların, bilinçdışı mekanizmaların bir ürünü olduğunu öne sürüyordu.

Freud her ne kadar birkaç yıl boyunca bilim ve tıp dünyasındaki diğer insanlardan kopuk bir hâlde çalışmışsa da onun nörolojik hastaların tedavi edilmesinde kullandığı psikanalitik metodunun başarısı ve yazdığı yazılar, Freud'un adının küçük bir çevrede olsa da yayılmasına sebep olmuştur. Freud'u duyan bu isimler arasında, sonradan psikanaliz konusundaki destekle-

rini geri çekerek karşıt görüşlü okullar kuran Carl Jung ve Alfred Adler de vardı. Fakat bu isimler, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Freud'un takipçileri olmuş ve psikanalizin uluslararası bir hareket hâline gelmesine yardımcı olmuşlardır.

Freud 1909'da, Massachusetts eyaletinin Worcesher şehrindeki Clark Üniversitesinin yirminci kuruluş yıl dönümünde bir konuşma yapmak üzere Amerika'ya davet edilmekle akademik açıdan kabul gördüğünün ilk teyidini almıştı. Clark Üniversitesinin rektörü ve aynı zamanda kendisi de ünlü bir psikolog olan Stanley Hall, Freud'un psikolojiye yaptığı katkıları önemsemiş ve Freud'un fikirlerinin Amerika'da kabul görmesi için çalışmıştır.

Böylece Freud daha da çok tanınmış ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında ismi dünyadaki milyonlarca kişi tarafından bilinmeye başlanmıştır. Psikanaliz yoğun ilgi görmüş, hayatın her alanında etkisini hissettirmeye başlamıştır. Edebiyat, sanat, din, gelenekler, ahlak, eğitim, sosyal bilimler; her alanda Freudyen psikolojinin etkisi hissedilmiştir. Çoğu insan psikanalizle zihninin çözümlenmesini modaya uygun bir aktivite olarak görmeye başlamış ve yarı bilinç, bastırılmış duygular, huylar, kompleksler ve saplantı gibi kelimeler konuşmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Psikanalize karşı gösterilen bu yoğun ilginin en önemli sebebi ise cinsellik ile olan bağlantısıdır.

Freud bütün hayatı boyunca yazmaya devam etti. Hemen hemen her sene önemli bir kitabı veya makalesi yayınlandı. Onun, şimdi İngilizce olarak basılmış olan derlenmiş çalışmaları, yirmi dört ciltten oluşmaktadır. Freud'un çok iyi bir nesir yazıcı olduğu söylenmektedir. O, diğer bilim adamlarında bulunmayan, söylemek istediklerini çok iyi ifade etmek gibi bir nimete sahipti. Okuyucularına yukarıdan bakmaksızın fikirlerini canlı, enteresan ve kolay anlaşılır bir üslupla aktarmayı başarmıştır.

Freud, hiçbir zaman çalışmalarının bittiğini, yani tamamlandığını, hissetmemiştir. Hastalarından ve meslektaşlarından gelen her yeni delille teorilerini genişletmiş veya değiştirip yenilemiştir. Örneğin 1920'lerde, yetmiş yaşındayken, pek çok temel fikrini tamamen değiştirmiştir. Motivasyon teorisini yenileştirmiş, anksiyete ile ilgili teorisini tam tersine çevirmiş ve id, ego ve süperego üzerine kurulu yeni bir model kişilik yaratmıştır.

Yetmiş yaşındaki bir insandan böyle bir şeyi yapabilmesini pek çoğumuz beklemeyiz. Değişikliğe karşı direnmenin daha çok yaşlı insanlara özgü bir durum olduğunu da düşünürsek bunun önemi daha da iyi anlaşılabilir. Ancak Freud'u sıradan standartlar içinde değerlendiremeyiz. Çünkü Freud, bilimsel uyumluluğun entelektüel zihin tembelliği anlamına geldiğini hayatının ilk yıllarında öğrenmiştir.

Freud Kimdi?

Freud kimdi? Mesleki olarak bir doktordu. Hasta insanları kendi geliştirdiği metotlar doğrultusunda tedavi ediyordu. Bugün ona bir psikiyatr diyebiliriz. Psikiyatri tıbbın, zihnî denge bozukluklarını ve anormallikleri tedavi eden dalıdır. Freud modern psikiyatrinin kurucularından biriydi.

Her ne kadar geçimini doktorluk yaparak sağladıysa da, Freud kendi tercihiyle doktor olmuş biri değildi. 1927'de "kırk bir senelik doktorluk hayatımdan sonra, bildiklerim benim hiçbir zaman tam anlamıyla bir doktor olmadığımı söylemektedir. Ben, orijinal amacımdan sapmaya zorlanmam sonucunda bir doktor oldum." diye itiraf etmiştir.

Asıl amacı neydi peki Freud'un? Doğanın bazı muammalarını anlamak ve bunların çözümlerine katkıda bulunmaktı.

"Bu amaca ulaşmanın en mantıklı yolu kendimi tıp fakültesine atmaktı; ama zooloji ve kimya deneylerimden -ki başarısız olmuştur- sonra bile, yani en sonunda, benim üzerimde hayatımdaki bütün diğer etkenlerden daha etkili olmuş olan Brücke'den aldığım ilhamla -her ne kadar o yıllarda sadece histoloji ile sınırlı kalmış ise de- psikolojiye girdim."

Freud tercihen kendini bir bilim adamı olarak görüyordu. Hem genç bir tıp öğrencisiyken hem de sonrasında pek çok hastanede psikolojik olgular üzerine çalışmalar yürüttü. Dikkatli gözlemler yaparak verilerin nasıl toplanacağını, bulguların nasıl birleştirilip sonuca nasıl varılacağını ve gözlemlerin kapsamı genişletilerek sonuçların nasıl teyit edileceğini öğrendi. Her ne kadar Freud, bir fizyolog olarak önemli bir keşifte bulunmamışsa

da laboratuvardaki bu ilk deneyimleri, bilimsel metotlarda onun üstün bir disiplin kazanmasını sağlamıştır. Ona, bir bilim adamının nasıl olması gerektiğini öğretmiştir.

1890'larda Freud, nasıl bir bilim adamı olmayı istediğini keşfetmiştir. Bir arkadaşına yazdığı mektubunda: "Beni uzaklardan çağıran hedef psikolojidir." demiştir. Hayatının geri kalan yıllarında, Freud bir psikologtur.

Psikolojinin psikanalizle olan ilişkisi nedir? Freud'un kendisi bu soruya 1927'de: "Psikanaliz psikolojinin bir alt başlığıdır; yani, ne eski tarzda olduğu gibi tıbbi psikolojinin altına ne de marazi süreç psikolojisinin altına düşer; sadece psikolojinin içindedir. Elbette psikoloji biliminin tamamı değildir ancak onun temelini destekleyen bir alt dalıdır." diyerek yanıt vermiştir. Burada Freud, psikanalizden bir kişilik teorisi olarak bahsetmektedir. Fakat psikanalizin başka bir yanı daha vardır. Psikanaliz aynı zamanda psikoterapinin de bir metodudur. Duygusal açıdan rahatsız olan insanların tedavi edilmesinde kullanılan tekniklerden oluşmaktadır. Freud için psikanalizin tedaviye yönelik tarafı, bilimsel ve teorik tarafına göre ikincil düzeyde idi. Tedavinin, bilimi yutmasını istemiyordu. Bu sebeple bizim de bu kitapta psikolojinin teorik sistemi olan Freudyen psikoloji ile bir psikoterapi metodu olan psikanalizi ayrı tutmamız daha akıllıca olacaktır.

Doktor, psikiyatrist, bilim adamı, psikolog; Freud bunların tümüydü. Fakat o aynı zamanda bir filozoftu da. Bununla ilgili bir ipucunu, onun 1896'da bir arkadaşına yazdığı mektupta görebiliriz: "Gençken en çok arzuladığım şey felsefe bilgisine sahip olmaktı; hiçbir şeyi bu kadar çok istememiştim ve şimdi bu hasretimi tıptan psikolojiye geçerek giderme yolundayım."

XIX. yüzyıl bilim adamlarının felsefeye olan merakları sıra dışı bir şey değildi. Aslında, pek çoğu için bilim felsefe demekti. Felsefe zaten "bilgi aşkı" demek değil miydi? Ve bilgiye olan aşkı göstermek için bir bilim adamı olmaktan daha iyi bir yol var mıydı? Goethe'nin her Alman entelektüeline söylediklerinin özü de buydu zaten. Goethe XIX. yüzyılın en ilham verici düşünsel sesi ve Almanya'nın idolü idi. Freud da onun bu etkisine karşı savunmasızdı. Aslında, Goethe'nin doğa üzerine

verdiği o popüler söylev üzerine bilim alanında bir kariyer yapmaya karar vermişti.

Freud'un felsefi merakları, profesyonel veya akademik filozoflarınki gibi değildi. Onun felsefesi sosyal ve insaniydi: Bir hayat felsefesinin kurulmasına yönelmişti. Almanların, bununla ilgili özel bir kelimesi vardı. Buna, "dünya görüşü" anlamına gelen "*weltanschauung*" diyorlardı. Freud, metafizik veya din üstüne kurulu bir felsefe yerine hayatın felsefesine inanıyordu. Edinilmeye değer bir hayat felsefesinin insanın doğasının gerçeği üstüne, yani bilim ve araştırma yoluyla edinilebilecek bir bilgi üstüne kurulmuş olmasının gerektiğine inanıyordu.

Freud, psikanalizin yeni bir *weltanschauung*'un geliştirilmesi için gerektiğine inanmıyordu. Ona göre bu sadece, bilimsel dünya görüşünün topyekûn insan çalışmaları hâline gelecek şekilde dönüştürülmesi için gerekliydi. Freud'un hayatla ilgili kendi felsefesi bir cümleyle ifade edilebilir: "Bilim yoluyla bilgi."

Freud'un insan doğasıyla ilgili olarak bizzat edindiği bilgiler onu hem bir pesimist hem de bir eleştirici yapmıştı. İnsanlığın geneli hakkında fazla bir umudu yoktu. İnsanın doğasındaki irrasyonel güçlerin çok kuvvetli olduğunu, bu sebeple de rasyonel güçlerin onlarla baş etmesinin çok zor olduğunu düşünüyordu. Küçük bir azınlığın mantık doğrultusunda yaşayabileceğini ancak pek çoğunun ise gerçekler yerine kendi hayalleri ve batıl inançları ile yaşamaktan mutlu olduğunu düşünüyordu. Freud pek çok hastasının, mantığın çekici gücünü ve sebebleri anlamak yerine, hayallerini korumak için amansız bir savaşın içinde olduğunu görüyordu. İnsanlar, kendi haklarındaki gerçeği öğrenmemek için direniyorlardı. Bu pesimistik bakış açısı, Freud'un pek çok eserine temel oluşturmuş bir ruh hâlidir. Bu durum, pek çok eserinin arka planında sezilse de *Bir Yanılsamanın Geleceği (The Future of Illusion)* isimli kitabında son hâlini almış ve belirgin bir şekilde anlaşılırdır.

Freud aynı zamanda sosyolojik eleştirilerde bulunan bir insandır. İnsan tarafından yönlendirilen toplumun, büyük ölçüde insanın irrasyonelitesini yansıttığına inanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da her yeni jenerasyon, irrasyonel bir topluma

doğarak daha da bozulmuştur. İnsanın toplum üzerinde, toplumun da insan üzerindeki etkisi, sadece birkaç insanın ruhunu kurtarabileceği kısır bir döngüdür.

Freud, bu durumun, çocukların yetiştirilmesi ve eğitiminde psikolojik ilkelerin uygulanmasıyla düzeltilebileceğine inanmıştır. Elbette bu, öğretmenlerin ve ebeveynlerin, sebep ve gerçek adına etkili birer araç olabilmelerinden önce yeni bir psikolojik eğitimden geçmeleri anlamına gelir. Freud böyle bir görevin ağırlığını hiçbir zaman küçümsememiş ancak daha iyi bir toplum ve daha iyi bir insan yaratabilmek için başka bir çözüm de önerememiştir. Freud'un sosyal alandaki eleştirisi, *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları (Civilization and Its Discontent)* adlı kitabında ortaya konmuştur.

Öyleyse Freud kimdi? Doktor, psikiyatrist, psikanalist, psikolog, filozof ve eleştirmen -bunlar onun mesleklerinden birkaçıdır. Yine de ister ayrı ayrı ister beraberce ele alınsın, bunlar Freud'un önemini ve yerini yeterince vurgulayamaz. Her ne kadar "dâhi" sözcüğü fazla bir ayrım yapmaksızın pek çok insanın tanımlanmasında kullanıldıysa da Freud'u tek bir kelime ile tanımlayacak ve ona çok uygun olan başka bir sözcük de yok sanıyorum. Evet, o bir dâhi idi. Bazısı onu, benim de yaptığım gibi, tarih içinde evrensel bir akla sahip olan birkaç kişiden biri olarak düşünebilir. Shakespeare, Goethe ve Leonardo da Vinci gibi Freud da dokunduğu her şeyi aydınlattı. Çok yetenekli bir insandı.

2. Bölüm

Kişiliğin Organizasyonu

Freud'un yaklaşımıyla "tam bir kişilik" üç ana sistemden oluşur. Bunlar sırasıyla id, ego ve süperego'dur. Zihinsel açıdan sağlıklı bir insanda bu üç sistem, harmoni içinde bütünleşmiş bir hâlde örgütlenmiştir ve iş birliği içinde çalışarak bireyin çevresi ile etkili ve tatmin edici ilişkiler kurmasını sağlar. Bu ilişkilerin amacı insanın temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve isteklerinin yerine getirilmesidir. Bunun tersine bu üç sistemin birbiri ile zıtlık ve uyuşmazlık içinde olması durumunda ise bireyin dengesiz olması söz konusudur. Kendisiyle ve dünyayla tatmin olamaz; verimliliği düşüktür.

İd

İdin tek işlevi, organizmada dâhilî veya haricî uyarıcıların sebep olduğu uyarımların (enerji veya gerilim) derhâl deşarj edilmesidir. İdin bu işlevi, Freud'un *haz prensibi (pleasure principle)* diye adlandırdığı, hayatın ilkel, birincil prensibini yerine getirmektir. Haz prensibinin amacı kişinin gerilimden kurtulması veya eğer bu imkânsız ise -ki genelde böyledir- gerilimin

miktarını düşük seviyelere çekmek ve bunu mümkün olduğunca durağan hâlde tutabilmektir. Gerilim acı veya rahatsızlık olarak hissedilirken gerilimin giderilmesi bir haz veya tatmin duygusu ortaya çıkarır. Öyleyse haz prensibinin amacı, acıdan kaçınmak ve hazzı bulmaktır.

Haz prensibi, tüm canlılarda örneğine rastlanan dâhilî ve haricî uyarıcıların etkisi karşısında durağanlığı koruma eğiliminin özel bir görünüş biçimidir.

En ilkel şekliyle id, kendine ulaşan herhangi bir duyusal uyarıyı, motor yolları vasıtasıyla hemen deşarj eden bir refleks aygıtıdır. Örneğin, gözün retinası üzerine çok parlak bir güneş ışığının düşmesi hâlinde göz kapağı kapanır ve ışığın retinaya varması engellenir. Bunun sonucunda, sinir sisteminde bu ışığın yarattığı gerilim azalır ve organizma durgun düzeyine geri döner. Organizma, bir duyu organının uyarıcı tarafından tetiklenmesiyle ortaya çıkan bedensel enerjinin otomatik olarak deşarj edilmesini sağlayan buna benzer pek çok refleksle donatılmıştır. Deşarj etme tepkisinin tipik sonucu ise gerilimin dışarı atılmasıdır. Örneğin hapşırmak, genelde, genzi rahatsız eden herhangi bir sebebin deşarj edilmesi; gözün sulanması da yabancı parçacıkların deşarj edilmesi işlemidir. Uyarıcı, bedenin içinden geliyor olabileceği gibi dış dünyadan da geliyor olabilir. İçten gelen bir uyarıcıya örnek olarak üzerindeki basıncın belli bir seviyeye gelmesi durumunda mesane kapakçığının refleks olarak açılmasını verebiliriz. Basınç altında meydana gelen gerilim, mesane içindeki sıvının kapakçık vasıtasıyla dışarı boşaltılmasıyla giderilir.

Eğer organizmada meydana gelen tüm gerilimler refleks hareketlerle giderilebilseydi psikolojik gelişmelerin, ilkel refleks aygıtının ötesine geçmesine gerek olmayacaktı. Fakat her nasılsa durum böyle değildir. Refleks ile uygun bir şekilde deşarj edilmesi mümkün olmayan pek çok gerilim vardır. Örneğin, bebeğin midesinde açlık sancıları başladığı zaman, bu sancılar normal şartlarda herhangi bir gıda maddesi üretmez. Bunun yerine bir nevi rahatsızlık ve ağlamaya sebep olur. Bebek beslenmediği müddetçe bu sancılar daha da artacak ve ancak bebeğin bitkin düşmesiyle duracaktır. Elbette bu süreç içinde bebek de açlıktan ölebilecektir.

Karnı aç olan bebek, açlığını giderebilecek reflekslere sahip değildir ve bebeğe bakan herhangi bir kimsenin ona yemek getirerek bu duruma müdahele etmemesi hâlinde bebek ölecektir. Yemek, bebeğin yiyebileceği bir şekilde ağzına verildiğinde emme, yutma ve sindirimle ilgili refleksler devreye girecek ve hiçbir yardıma ihtiyaç duyulmaksızın açlık gerilimini sona erdirecektir.

Eğer bebekte açlık geriliminin oluştuğu her durumda kendisine istediği yemek verilseydi ve bedenden kaynaklanan tüm diğer gerilimler de yine aynı şekilde hemen ebeveynler tarafından giderilseydi hiçbir psikolojik gelişme olmayacaktı. Ancak ebeveynleri bebeğin yanında olmalarına rağmen bebeğin her ihtiyacını önceden kestirip hemen yerine getiremeyebilir. Aslında ebeveynler, eğitim ve disiplin sayesinde edindikleri bilgileri kullandıklarında, gerilimi bir yandan azaltırken bir yandan da yükseltirler. Bebek, ister istemez, belli bir derecede engellenme ve rahatsızlık hissini deneyimleyecektir. Bu deneyimler idin gelişmesine uyarıcı bir etkide bulunacaktır.

İd içinde böylesi bir engellenme hissi şeklinde yer alan bu deneyim birincil süreç olarak adlandırılır. Birincil sürecin doğasını anlamak için insanoğlunun psikolojik potansiyellerinden bazılarını incelemek gerekecektir. Psikolojik aygıt, bir duyusal uç ve bir de motor uçtan oluşmaktadır. Duyusal uç, uyarıları algılamada uzmanlaşmış duyu organlarından, motor uç da hareket organları olan kaslardan oluşur. Refleks hareketler için sadece duyulara, kaslara ve bu mesajların duyusal uçtan motor uca sinirsel uyarılar olarak taşınmalarında yer alacak bir sinir sistemine ihtiyaç vardır.

Bireyin duyusal sisteme ve motor sistemine ilaveten algılama sistemine ve hafıza sistemine de ihtiyacı vardır. Algılama sistemi duyu organlarından uyarıları alır ve duyu organlarına sunulan bu nesnenin zihinsel bir imgesini oluşturur. Bu zihinsel imgeler, hafıza sisteminde hafıza izleri olarak saklanır. Hafıza izleri aktif hâle getirildiğinde, bireyin orijinal olarak hafıza imgelerini sakladığı nesne beyinde canlandırılır. Geçmiş, bu hafıza imgeleri sayesinde, bugüne getirilir. Algılama bir nesnenin zihinde oluşan bir görüntüsü olduğu gibi hafıza imgesi

algılamanın zihinde oluşan bir görüntüsüdür. Dünyadaki herhangi bir şeye baktığımızda bir algı oluşur; ne gördüğümüzü bir kere hatırladığımızda ise hafıza imgesi oluşur.

Şimdi, bir kere daha aç bebek örneğine geri dönelim. Bundan önce, bebek her acıktığında muhakkak beslenmişti. Beslenme boyunca bebek görür, tadar, koklar, yemeği hisseder ve tüm bu algılar onun hafıza sistemine kaydedilir. Tekrar sayesinde yemek, gerilimin azaltılması işlemi ile bağdaştırılır. Sonrasında, bebek derhâl beslenmezse açlık gerilimi, bağdaştırıldığı yemeğin bir hafıza imgesini yaratır. Böylece id içinde, açlık gerilimini azaltmaya muktedir bir nesnenin imgesi oluşur. Yani kısaca, gerilimi azaltmaya yarayan bir nesnenin hafıza imgesini üretmeye yarayan sürece birincil süreç adı verilir.

Birincil süreç, Freud'un "algılamanın niteliği" adını verdiği olguyu meydana getirerek gerilimi deşarj etmeye çalışır. "Algılamanın niteliği" ile Freud, idin hafıza imgesi ile algılama arasında bir ayrım yapmadığını anlatmak istemektedir. İd için yemekle ilgili hafıza, yemeğin kendisiyle aynıdır. Diğer bir ifadeyle id, subjektif hafıza imgesi ile gerçek nesnenin objektif algılaması arasında herhangi bir ayrım yapamaz. Birincil süreç işleyişinin bilinen bir örneği, susamış bir gezginin suyu gördüğünü hayal etmesidir. Birincil sürece diğer bir örnek ise gece görülen rüyalardır. Rüya, geçmiş olayları ve herhangi bir şekilde memnuniyet veren nesneleri gözlemleyerek gerilimi azaltma işlevi gören, genelde görme duyusuna hitap eden ve birbirini takip eden bir imgeler dizisidir. Aç rüyacı, yemek ve yemekle ilişkili rüyalar görürken cinsel açıdan tahrik olmuş bir kişi ise cinsel aktiviteler ve bununla ilişkili rüyalar görür. Gerilim azaltıcı bir nesnenin imgesinin oluşturulmasına istek giderimi adı verilir. Freud, tüm rüyaların birer istek giderimi veya istek giderimi girişimi olduğuna inanmıştır. Biz sadece görmek istediğimiz şeyleri rüyalarımızda görürüz.

Doğaldır ki aç bir kişi ne yemek imgelerini yiyebilir ne de susamış bir kişi hayal ürünü bir suyu içebilir. Rüya gören bir kişinin durumunda ise rüyasında arzulanan nesneleri ve olayları görmesi, bu kişiyi uykusundan uyandırmama görevini görebilir. Birincil

süreç, -örneğin, onu elde etmek için ne yapacağınızı kestirmeden önce istediğiniz şeyin bir imgesinin olması gerektiğinden dolayı- uyanık hayatta bile tamamen faydasız değildir. Yemeğin zihinsel bir görüntüsüne sahip olan aç bir insanın karnını doyurma şansı, ne arayacağını bilmeyen aç bir insana oranla daha fazladır. Birincil süreç olmasaydı kişi, ihtiyaçlarını sadece amaçsız bir deneme yanılma metoduyla karşılamak zorunda kalacaktı. Birincil süreç gerilimi tek başına etkili bir şekilde azaltamayacağından dolayı ikincil süreç geliştirilir. Fakat ikincil süreç egoya aittir ve bu konuya bir sonraki bölümde değineceğiz.

Freud'un idle ilgili söyleyeceği başka şeyler de vardı. İd psişik enerjinin birincil kaynağı ve içgüdülerin de ana vatanıydı.* İd, dış dünyadan çok, beden ve bedensel süreç ile bir ilişki içindedir. Ego ve süperegoyla karşılaştırıldığında idin bir örgütlenme biçiminde çalışmadığı görülür. Enerjisi, hemen deşarj edilebilecek veya bir nesneden diğerine geçebilecek şekilde, durağanlıktan yoksundur. İd, zaman içinde değişmez; dış dünya ile bir bağlantısı olmadığından dolayı deneyimler vasıtasıyla da değişemez. Ancak ego tarafından kontrol edilebilir ve düzenli bir hâle getirilebilir.

İd, mantık ile yönetilemez; değer yargısı, ahlak ve maneviyattan yoksundur. Sadece, haz kurallarına bağlı olarak içgüdüsel ihtiyaçların tatmin edilmesi prensibiyle işler. Herhangi bir id işlevi için mümkün olan iki durum vardır. Ya bir hareket içinde veya istek giderimi yoluyla deşarj olur ya da egonun etkisine boyun eğer; ki bu durumda enerji hemen deşarj edilmek yerine bağlı bir hâle gelir.

Freud idden, esas psişik gerçeklik olarak söz eder. Bununla idin birincil subjektif gerçeklik, yani bireyin dış dünya ile olan ilişkisinden daha önce var olan bir iç dünya, olduğunu anlatmak ister. Sadece içgüdüler ve refleksler doğuştan değildir, gerilim durumlarında yaratılan imgeler de yaratılıştan var olabilir. Bu, aç bebeğin, yemek imgesini, yemekle açlığı birbirleriyle bağdaştırmaksızın edinebileceği manasına gelir. Freud, çok sık aralıklarla ve yoğunlukla tekrar edilen deneyimlerin, birbirini takip eden kuşaklardaki bireylerin idlerinde daimî kalıntılar

* Bkz. Üçüncü Bölüm: Kişiliğin Dinamikleri.

bıraktığına inanmıştır. Birey yaşadıkça bastırma mekanizması sonucunda ortaya çıkan kalıntılar idde yer edinir.*

İd sadece ırkların tarihi açısından kadim değil, bireyin hayatında da kadimdir. Kişiliğin üzerine kurulu olduğu bir temeldir. İd çocuksu karakterini tüm yaşam süresince aynen muhafaza eder. Gerilime toleransı yoktur, hemen giderilmesini ister. Israrcı, uyarıcı, irrasyonel, asosyal, bencil ve haz düşkünüdür. Kişiliğin şımarık çocuğudur. O, her şeye güç yetirir çünkü arzularını hayal, fantezi, halüsinasyon ve rüyalarla giderebilen sihirli bir kudrete sahiptir. Uçsuz bucaksız olduğu söylenir çünkü bir okyanus gibi içinde her şeyi barındırır. Kendisi hariç, hiçbir dış olguyu tanımaz. İd, geçerli tek şeyin haz peşinde koşma ve acıdan sakınma olduğu subjektif bir gerçeklik dünyasıdır.

Freud, idin, kişiliğin karanlıkta kalan ve ulaşılması mümkün olmayan bir parçası olduğunu ve hakkında bilinen çok az şeyin, rüyalardan ve nörotik semptomlardan öğrenilebileceğini idrak etmiştir. Ancak idi bireyin içgüdüsel olarak yaptığı her eylemde görebiliriz. Örneğin bir insan, içgüdüsel eylemi sonucu cama taş atarsa, birine yolda çarparsa veya tecavüzde bulunursa, o insan idin hâkimiyeti altındadır. Buna benzer olarak zamanının çoğunu hayal dünyasında geçiren ve gökyüzünde şatolar kuran bir insan da yine idin kontrolü altındadır.

Ego

İdin gerilimi deşarj etmesini sağlayan iki süreç, içgüdüsel motor faaliyeti ve imge oluşturma (istek giderimi), hayatta kalabilmek ve üremek gibi büyük evrimsel amaçlara ulaşabilmek için yeterli değildir. Refleksler ve istekler, ne aç bir insana yemek ne de cinsel açıdan motive olmuş bir insana eş temin edecektir. Aslında içgüdüsel bir davranış, dış dünyadan bir cezalandırmayı çağırarak gerilimin artmasıyla sonuçlanabilir. Çocukluğunda olduğu gibi daimî bir hamisi yoksa o zaman kişi yiyeceği bir yemeği, birlikte olabileceği bir partneri ve yaşam için gerekli olan diğer amaç nesnelerini kendisi arayıp bulmak zorundadır.

* Bkz. Dördüncü Bölüm: Kişilik Gelişimi.

Bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için kişinin dış gerçekliği de hesaba katması gerekmektedir; ya kendini o amaca adapte ederek ya da o amaç üstünde bir güç kullanarak ihtiyacı olan şeyleri elde etmek durumundadır. Kişi ile dünya arasında süregelen ilişkiler yeni bir psikolojik sistemin, yani egonun, oluşturulmasını gerektirmektedir.

Uyumlu bir insanda ego kişiliğin başkanıdır, idi ve süperegoyu yönetir ve kontrol eder, dış dünya ile olan pazarlığı kişiliğin tüm çıkarları ve fazla abartılmış ihtiyaçları doğrultusunda sürdürür. Ego, başkanlık görevlerini akıllı bir şekilde yerine getirdiği zaman, denge ve uyum sağlama sürdürülür. Eğer ego gücünün pek çoğunu idin, süperegonun veya dış dünyanın ele geçirmesine izin verirse veya onlara teslim ederse dengesizlik veya uyumsuzluk ortaya çıkacaktır.

Ego, haz prensibi yerine gerçeklik prensibi tarafından yönetilir. Gerçeklik, var olan durum demektir. Gerçeklik prensibinin amacı, ihtiyaca karşılık verecek olan nesnenin bulunması veya meydana getirilmesine kadar enerjinin deşarj edilmesini ertelemektir. Örneğin bebek, aç olduğu zamanlarda her şeyi ağzına sokmamayı öğrenmelidir. Yenebilecek bir gıda maddesini tanımayı öğrenmeli ve yenebilecek bir nesneyi bulana kadar da yeme işlemine girişmemelidir. Aksi takdirde acı verici bazı deneyimleri edinmek zorunda kalacaktır.

Faaliyetin engellenmesi, egonun gerilime, gerilimin uygun olan bir davranış tarzıyla deşarj edilmesine kadar tolere etmesine muktedir olabilmesi demektir. Gerçeklik prensibinin oluşturulması, haz prensibinin yasaklanması anlamına gelmez. Burada söz konusu olan, haz prensibinin gerçeklik adına bir süre askıya alınmasıdır. Her ne kadar birey bu gerçekliği arama süreci içinde bazı rahatsızlıklar yaşayacaksa da en sonunda, gerçeklik prensibi hazza doğru gidecektir.

Gerçeklik prensibi, idin yer aldığı birincil süreçten sonra oluştuğu için Freud'un ikincil süreç olarak adlandırdığı bir süreçle hayata geçirilir. İkincil süreç kavramıyla ne denmek istendiğini anlamak için ihtiyaçların karşılanmasında birincil sürecin bireyi nereye götürdüğüne bakmak gerekir. Birincil süreç bire-

yi, ihtiyaçlarını karşılayabileceği nesnenin imgesini edinebildiği belli bir noktaya kadar götürür. Bir sonraki aşama, nesnenin bulunması veya yaratılması, yani o nesnenin var olma konumuna getirilmesidir. İşte bu aşama, ikincil sürecin işletilmesi sayesinde oluşur. İkincil süreç gerçeklerin, düşünce ve idrak etme yoluyla geliştirilmiş bir eylem planı dâhilinde keşfedilmesi veya yaratılabilmesinden oluşur. İkincil süreç, sıradan bireylerin düşünme ve problem çözme diye adlandırdıkları şeyden başka bir şey değildir.

Kişi, işleyip işlemeyeceğini görmek üzere bir planı uygulamaya koyduğu zaman, o kişinin gerçeklik testi yaptığı kabul edilir. Eğer test işlemezse, yani, istenilen nesne keşfedilemez veya yaratılamazsa yeni bir eylem planı düşünülür ve uygulamaya konulur. Bu, doğru çözüm (gerçeklik) bulunana kadar ve gerilim uygun bir eylem ile deşarj edilene kadar devam eder. Açlık durumunda ise uygun eylem yemek yemek olacaktır.

İkincil süreç, birincil sürecin yapmaya güç yetiremediğini yerine getirir, yani zihnin subjektif dünyasını fiziksel gerçekliğin nesnel dünyasından ayırır. İkincil süreç, birincil sürecin bir nesnenin imgesini sanki nesnenin kendisiymiş gibi görerek düştüğü hataya düşmez.

Gerçeklik prensibi doğrultusunda tahminler yürütülmesi, ikincil sürecin işlemesi ve kişinin hayatında dış dünyanın daha önemli bir rol almaya başlaması algılama, hafıza, düşünme ve eylem gibi psişik süreçlerin özenle işlenmesine ve büyümesine yardımcı olur.

Algılama sistemi, dış dünyanın daha büyük bir hassasiyetle ve detayla anlaşılmasını sağlayacak olan, daha ince ve hassas ayrıştırıcı güçler geliştirir. Dünyayı hızlı bir şekilde taramayı ve çevrenin içerdiği özelliklerden sadece çözülmesi gereken problemlerle ilgili ve faydalı olabilecek ögeleri seçmeyi öğrenir. Duyu organları sayesinde bilgi edinimine ilaveten düşünmek, hafıza sisteminde depolanmış olan bilgilerin kullanılmasını sağlar. Hafıza, hafıza imgeleri arasındaki ilişkinin oluşturulmasıyla ve bir kayıt sisteminin, lisanın geliştirilmesiyle daha etkili bir hâle gelir. Kişinin, bir şeyin doğruluğu (gerçekten var olduğu) veya yanlış-

lığı (var olmadığı) konusunda daha kesin kararlar vermesine olanak veren değerlendirme yeteneği gelişir. Diğer bir dizi değişiklik ise motor sistemde yer alır. Kişi kaslarını daha becerikli bir şekilde kullanmayı ve daha karmaşık hareket şekillerini öğrenir. Neticede, bu psişik işlevlerin adaptasyonu sayesinde kişi, daha akıllı ve daha etkili bir şekilde davranır, daha fazla tatmin ve haz edinme doğrultusunda çevreyi ve içgüdülerini iyice öğrenir. Ego, id ile dış dünya arasında bir ara bulucu olarak işlev gören, psişik süreçlerin karmaşık bir organizasyonu olarak da düşünülebilir.

Gerçekliğe yönelen sürece ilaveten, egonun, idin birincil sürecine benzer bir işlevi de vardır. Bu, hayal dünyasını ve fantezileri yaratan bir işlevdir. Bu, gerçeklik arayışının sınırlarından bağımsızdır ve haz prensibine tabidir. Ancak egonun bu süreci, fantezi ile gerçeklik arasında bir ayrım yapabildiği ve birincil süreçte böyle bir ayrım söz konusu olmadığı için birincil süreçten farklıdır. Ego tarafından üretilen fanteziler, olduğu gibi, haz verici ve gerçeküstü imgeler olarak kabul edilir. Her ne kadar gerçek olarak algılanmazlarsa da egonun daha ciddi işlerine bir tatil ve dinlenme olanağı verirler.

Ego, her ne kadar genelde, çevreyle birlikte hareket etmenin bir ürünü ise de egonun gelişim çizgileri, soya çekim ve doğal büyüme süreci (olgunlaşma) tarafından belirlenir. Bu, her insanın düşünme ve mantık yürütme için doğuştan gelen potansiyellere sahip olduğu anlamına gelir. Bu potansiyellerin gerçekleştirilmesi deneyim, eğitim ve öğretim sayesinde olur. Örneğin, öğretimin resmî amacındaki hedef, insanlara daha etkili bir şekilde düşünebilmelerini öğretmektir. Etkili düşünce, var olanın gerçek olduğunu kabul edersek, gerçeğe ulaşabilmek üzere düşünebilmeye muktedir olmak demektir.

Süperego

Kişiliğin üçüncü ana öğesi süperego, kişiliğin ahlaki veya yargılayıcı bölümüdür. Gerçek olandan çok ideal olanı temsil eder ve gerçeklik veya hazdan çok mükemmeliyet için uğraşır. Süperego kişinin ahlak yasasıdır. Bir çocuğun, ebeveynlerinin neyin iyi neyin kötü olduğuna dair ahlaki değerlendirmelerini benim-

semesi sonucunda egodan ayrışarak ortaya çıkar. Çocuk, ebeveynlerinin ahlaki otoritesini benimsemekle onların otoritesini kendi içindeki otorite ile değiştirir. Ebeveyn otoritesinin kendi içine yerleştirilmesi, çocuğun davranışlarını onların istekleri doğrultusunda kontrol etmesini ve böyle yaparak onların onayını almasını ve hoşnutsuzluklarından kaçınmasını garantiler. Diğer bir şekilde ifade etmek gerekirse çocuk, hazza erişmek ve acıdan kaçınmak için sadece gerçeklik prensibine uyması gerektiğini değil aynı zamanda ebeveynlerinin ahlak kurallarına göre davranmaya çalışması gerektiğini de öğrenir. Çocuğun ebeveynlerinin bakımına muhtaç olduğu epeyce uzun sayılabilecek bu süreç, süperegonun oluşmasına olanak verir.

Süperego, benlik ideali (ego ideali) ve vicdan adı verilen iki alt sistemden oluşmuştur. Benlik ideali çocuğun, ebeveynlerinin ahlaki açıdan iyi olduğunu düşündüğü şeylerle ilgili olarak yaptığı kavramsallaştırmaya işaret eder. Ebeveynler bu erdem standartlarının, çocuğun onların çizgisiyle uyuşan bir eylemi yerine getirmesi üzerine onu mükâfatlandırarak etkili bir biçimde yerleşmesini sağlar. Örneğin, eğer çocuk derli toplu olduğu için her seferinde mükâfatlandırılırsa derli toplu olma olgusu çocuğun ideallerinden biri hâline gelir. Diğer taraftan vicdan ise çocuğun, ebeveynlerinin kötü olarak nitelendirdiği şeylerle ilgili olarak benimsediği anlayıştır ve bunlar cezayı içeren deneyimler ile oluşurlar. Eğer çocuk kirli olduğu için devamlı cezalandırılmışsa kirli olmayı kötü bir şey olarak düşünür. Benlik ideali ile vicdan, ahlak parasının iki yüzüdür.

Ebeveynlerin, çocuğun süperegosunun gelişmesini kontrol eden mükâfatları ve cezaları nelerdir? Bunlar, fiziksel ve psikolojik olmak üzere ikiye ayrılır. Fiziksel mükâfatlar, çocuğun arzu ettiği nesnelerle mükâfatlandırılmasıdır. Burada yiyecek, oyuncak, anne, baba, sarılma ve şekerler gibi şeyler söz konusudur. Tokat atma, dövme ve arzu edilen şeylerden mahrum bırakılma suretiyle verilen fiziksel cezalar, çocuğun bedenine yapılan acı verici saldırılardır. Temel psikolojik mükâfatlar ise ebeveynlerin sözleri veya mimikleri ile ifade edilen onaylardır. Onayların anlamı sevgidir. Aynı şekilde, sevginin geri çekilmesi de psikolojik bir

cezalandırmadır. Bu, sözlü tembihler veya onaylamayan bakışlarla ifade edilir. Tabi fiziksel mükâfatlar veya cezalar da çocuğa sevginin verilmesi veya geri çekilmesi demektir. Tokat yiyen bir çocuk sadece fiziksel bir ıstırap duymakla kalmaz, cezalandıran ebeveynlerin kendisini istemediğini, mesela sevgilerini geri çektiğini düşünür. Ancak geri çekilen veya sunulan sevgi, temel ihtiyaçların tatmin edilmesi veya edilmemesi ile olan bağlantısının erdeminden dolayı çocuk üzerindeki etkisini hemen gösterir. Çocuk annesinin sevgisini arzular, çünkü sevmeyen bir annenin ona yemek vermeyeceğini ve bu durumun da gerilimin zaten acı verici olan hâlini daha da uzatacağını öğrenmiştir. Yine buna benzer biçimde çocuk, babasının kendisine olumsuz bir yanıt vermesine sebep olmaktan kaçınır çünkü onaylamayan bir babanın atacağı tokadın veya dayağın acı verici bir durum yaratacağını öğrenmiştir. Sonuç olarak mükâfat ve cezalar, kaynakları ne olursa olsun, iç gerilimi azaltan veya artıran durumlardır.

Süperegonun da ebeveynlerin çocuk üzerinde olan kontrolünün aynısını sağlayabilmesi açısından, çocuk üzerinde kendi ahlak kurallarını kabul ettirebilecek bir güce sahip olması gerekmektedir. Ebeveynler gibi süperego da kurallarını, mükâfatlandırma veya cezalandırma yoluyla kabul ettirir. Bu mükâfat ve cezalar, kişinin eylemleri üzerindeki kontrol gücünden dolayı ahlaki ve ahlaki olmayan eylemlerden sorumlu tutulan egoya verilir. Eğer yapılan eylem süperegonun ahlaki kurallarına uygunsa ego mükafâtlandırılır. Ancak egonun süperego tarafından mükâfatlandırılması veya cezalandırılması için ayrıca gerçek bir fiziksel eylemin gerçekleşmesine izin vermesine de gerek yoktur. Ego, bir eylemi yapmayı sırf düşündüğü için de mükâfatlandırılabilir veya cezalandırılabilir. Süperegonun gözünde herhangi bir düşünce, o düşüncenin eyleme dönüşmesiyle eş değerdir. Bu bağlamda süperego, subjektif ve objektif arasında bir ayrım yapmayan idi andırır. Bu, çok erdemli bir hayat yaşayan bir kişinin dahi neden pek çok vicdan azabı çektiğini izah eder. Süperego, egodaki düşünceler herhangi bir eyleme dönüşmese dahi egoyu kötü şeyler düşündüğü için cezalandırır.

Süperego için mevcut olan mükâfatlar ve cezalar nelerdir? Bunlar fiziksel veya psikolojik olabilir. Süperego gerektiğinde, erdemli bir çizgiyi takip eden kişiye: "Sen uzun bir süreden beri iyi davranmaktasın, şimdi sana istediklerini yapman ve eğlenmen için zaman tanıyacağım." diyebilir. Bu, pahalı bir yemek, uzun bir dinlenme ya da cinsel bir haz şeklinde olabilir. Tatil, örneğin, çok çalışmanın bir mükâfatı olarak görülür.

Ahlak kurallarını ihlal eden birisine süperego, gerektiğinde, "Kötülük yaptığına göre sen, hoşuna gitmeyecek bir şeyle cezalandırılacaksın." diyebilir. Bu talihsizlik, ağrıyan bir mide, bir yara ya da değerli bir şeyin kaybolması olabilir. İşte Freud'un, insan kişiliğinin anlaşılması güç, girift işleyişini anlamaya yönelik yaptığı bu çalışmalar, insanların niçin hasta olduğu, kazalara maruz kaldığı veya bazı eşyalarını kaybettiği konusunda önemli sebepleri ortaya çıkarmıştır. Tüm bu tür talihsizlikler az ya da çok, yanlış yapılan bir şeylerin sonucunda kişinin kendi kendini cezalandırmasının bir sonucudur. Buna bir örnek, bir erkeğin bir kızla cinsel ilişkide bulunduktan kısa bir süre sonra, kaza yaparak arabasını bir enkaza çevirmesidir. Doğal olarak çoğu zaman kişi başına gelen kaza ile kendi suçluluk duygusu arasında direkt bir ilişkinin varlığından habersizdir.

Süperego tarafından kullanılan psikolojik mükâfat ve cezalar, kendiyle gurur duyma ve bunun tersi olan suçluluk duygusu veya aşağılık hissidir. Ego erdemli bir şekilde davrandığında veya erdemli şeyler düşündüğünde baştan aşağı gururla yıkanırken kışkırtmalara dayanamadığı zamanlarda ise kendinden utanmaktadır. Gurur, kendini sevmeye benzer bir duygu, suçluluk veya aşağılık duygusu ise kendinden nefret etmektir; bunlar ebeveyn sevgisi ve ebeveynin reddetmesinin içsel temsilleridir.

Süperego, ebeveynlerden çocuklara aktarıldığı şekilde, toplumun ananevi değerlerinin ve ideallerinin kişilik içindeki temsilcisidir. Bu bağlamda, çocuğun süperegosunun ebeveynlerinin davranışlarının bir yansıması değil ebeveynlerinin süperegoları olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bir yetişkin, bir şey söyleyip başka bir şey yapabilir ancak çocuğun ahlaki standartlarının oluşmasında geçerli olan kriter, yetişkinin tehditler veya hediye-

lerle desteklediği sözleridir. Ebeveynlere ilaveten çocuğun süperegosunun gelişiminde toplumun diğer birimleri de rol oynar. Öğretmenler, politikacılar, polis; aslında çocuk üzerinde otorite sahibi olabilecek her kişi veya kurum, bir ebeveyn fonksiyonu görür. Çocuğun bu otorite sahibi birimlere verdiği tepkiler genelde, çocuğun daha önce ebeveynlerinden aldığı değer yargıları çervevesinde belirlenir.

Süperegonun işleyiş amacı nedir? Öncelikle, kontrolsüz olarak ifade edildiklerinde toplumun huzurunu tehdit edebilecek içgüdülerin kontrol edilmesi ve düzenlenmesidir. Bu içgüdüler cinsellik ve saldırganlıktır. Söz dinlemeyen, asi veya cinsel açıdan meraklı bir çocuğun kötü ve terbiyesiz olduğu farz edilir. Cinselliği rastgele yaşayan veya kanunlara karşı gelen, işe yaramaz ve asosyal bir yetişkinin ise ahlaksız olduğu düşünülür. Süperego, kanunsuzluk ve karışıklık konusu üzerine içsel kısıtlamalar getirerek bireyin, toplumun kanunlarına uyan biri olmasına olanak verir.

Eğer idin, bir evrim vergisi ve bireyin biyolojik gelişiminin psikolojik temsilcisi olduğu ve egonun da bireyin kendisinin objektif gerçeklik ile girdiği ilişkinin bir sonucu ve daha yüksek bir zihinsel süreç düzeyi olduğu düşünülürse süperegonun da toplumsallaşmanın bir ürünü ve kültürel değerlerin bir aracı olduğu düşünülebilir.

Okuyucu, burada açıklanan bu üç sistem arasında kesinkes bir sınır çizgisinin olmadığım aklında tutmalıdır. İsimlerinin farklı olması, bunların ayrı ayrı birimler olduğu anlamına gelmez. İd, ego ve süperego kavramları, kendi başlarına hiçbir şeyi belirlemezler. Bunlar sadece, kişiliğin bütünü içindeki farklı süreçlerin, işlevlerin, mekanizmaların ve dinamizmin, kısa ve öz bir şekilde adlandırılmış hâlleridir.

Ego, idin içinden, süperego da egonun içinden ortaya çıkar. Yaşam boyunca bu üçü, birbirleriyle ilişkili olarak hareket eder ve harmanlanır. Bu ilişkiler ve harmanlanmalar kadar bu üç sistem arasında oluşan zıtlıklar da bundan sonraki bölümün konusunu teşkil edecektir.

Referanslar

Sigmund Freud, (1900) *The Interpretation*, Bölüm 7. Londra: The Hogart Press, 1953.

Sigmund Freud, (1911) *Formulations Regarding the Two Principles in Mental Functioning*. In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 13-21. Londra: The Hogart Press, 1946.

Sigmund Freud, (1923) *The Ego and the Id.* Londra: The Hogart Press, 1947.

Sigmund Freud, (1925) *A Note upon the 'Mystic Writing Pad.'* In Collected Papers, Cilt V, sayfa 175-180. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1925) *Negation. In Collected Papers*, Cilt V, sayfa 181-185. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1933) *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, Bölüm 3. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1933.

Sigmund Freud, (1938) *An Outline of Psychonalysis*, Bölüm 1. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1949.

3. Bölüm

Kişiliğin Dinamikleri

Birinci bölümde kişiliğin organizasyonunu inceledik ve onun üç ögesinin, yani id, ego ve süperegonun, belli başlı işlevlerini ve süreçlerini tarif ettik. Bu bölümde amacımız, bu üç sistemin nasıl işlediğini ve birbirleriyle ve çevreyle nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu göstermektir.

Psişik Enerji

İnsan organizması, enerjisini aldığı gıdalardan edinen ve bu enerjiyi, dolaşım, terleme, sindirim, sinirlerin idaresi, kassal faaliyetler, algılama, hatırlama ve düşünme için kullanan, karışık bir enerji sistemidir. Organizmanın işlemesini sağlayan bu enerjinin, evrenin işlemesini sağlayan enerjiden ayrı bir şey olduğuna inanmamız için de herhangi bir sebep yoktur. Enerji -mekanik, ısıl, elektriksel ve kimyasal- pek çok şekilde mevcuttur ve bir şekilden bir şekile dönüşebilir. Kişiliğin her üç sistemini de işleten enerjiye psişik enerji denir. Burada, psişik enerji kavramıyla ilgili herhangi bir gizemli, hayati veya doğaüstü durum söz konusu değildir. Her enerji türünün yaptığı gibi psişik enerji

de bir iş yapar veya iş yapma gücüne sahiptir. Mekanik enerjinin mekanik işler yapması gibi psişik enerji de psişik işler yapar; örneğin düşünmek, algılamak ve hatırlamak gibi.

Bedensel enerjnin psişik enerjiye, psişik enerjinin de bedensel enerjiye dönüşebileceğini söyleyebiliriz. Bu dönüşümler hiç durmadan gerçekleşmektedir. Düşünürüz (psişik enerji) ve sonra da eylemi yaparız (kassal enerji) veya ses dalgalarının örüntüsüyle uyarılırız (mekanik enerji) ve birisinin konuştuğunu (psişik enerji) işitiriz. Bu dönüşümlerin nasıl gerçekleştiğini bilmiyoruz.

İçgüdü

Kişiliğin ortaya koyduğu eylemlerde kullanılan enerji, içgüdülerden elde edilir. İçgüdü doğuştan gelen ve psikolojik süreçlere yön veren bir olgudur. Örneğin cinsel içgüdü, sırasıyla, sezinleme, hatırlama ve cinsel doyuma ulaşma amacını düşünmeyi içeren psikolojik süreci yönlendirir. İçgüdü, kendine has bir yatak boyunca akan bir nehir gibidir.

İçgüdünün bir kaynağı, bir amacı, bir nesnesi ve itici kuvveti vardır. İçgüdüsel enerjinin ana kaynakları, bedensel ihtiyaçlar veya dürtülerdir. Bir ihtiyaç veya dürtü, bedenin bazı dokularının veya organlarının içinde oluşan ve bedende saklanan enerjinin serbest bırakılmasına sebep olan, uyarıcı bir süreçtir. Örneğin fiziksel bir açlık durumu, açlık içgüdüsünün etkin hâle gelmesine sebep olur. Bu içgüdüsel enerji daha sonra amaç yönünü sırasıyla sezinleme, hafıza ve düşünmeksizin oluşan psişik sürece doğru çevirir. Yiyecek arayan bir kişi, daha önceki seferlerde yiyeceğin nerede bulunduğunu hatırlamaya çalışır veya yiyeceği nasıl elde edebileceği ile ilgili bir plan hazırlar.

Bir içgüdünün nihai amacı bedensel bir ihtiyacın giderilmesidir. Örneğin açlık içgüdüsünün amacı, fiziksel açlık durumunu ortadan kaldırmaktır. Bu yapıldığı zaman, bedensel enerjinin salınması durdurulur, açlık içgüdüsü kaybolur ve birey fizyolojik ve psikolojik bir rahatlama konumuna döner. Başka bir deyişle bir içgüdünün amacı, o içgüdünün kaynağını ortadan kaldırmaktır.

Freud, nihai rahatlamaya ilave olarak nihai amaca varılmadan önce yerine getirilmesi gereken ikincil amaçların da olduğunu gözlemlemiştir. Açlığın giderilmesinden önce yemeğin bulunması ve yenmesi şarttır. Yemeğin bulunması ve yenmesi, açlığın giderilmesinde ikincil olan amaçlardır. Freud, bir içgüdünün nihai amacını dâhilî amaç, ikincil amaçları da haricî amaçlar olarak adlandırmıştır.

Bir içgüdünün amacının tutucu olduğunu söyleyebiliriz çünkü hedefi, böyle bir rahatsızlığı ortaya çıkaran gerilim sürecini sonlandırıp kişiyi bir önceki sakin durumuna geri döndürmektir. Bir içgüdünün gidişatı her zaman, bir gerilimden bir rahatlamaya doğrudur. Bazı durumlarda, özellikle de cinsel içgüdülerin tatmin edilmesinde, nihai boşalma öncesine kadar biriken bir gerilim söz konusudur. Bu durum hiçbir şekilde içgüdüsel sürecin işleme prensibine ters düşmez çünkü cinsel isteğin nihai amacı, nihai deşarj olmadan önce ne kadar çok gerilim birikmiş olursa olsun bu gerilimin giderilmesidir. Aslında, biriken gerilimin miktarı arttıkça onun deşarj olması daha çok haz verdiği için insanlar gerilimlerini biriktirmeyi öğrenirler.

Başka bir şekilde ifade edersek bir içgüdü, daima önceki konumuna gerilemeye (regression) çalışır. İçgüdünün kendini tekrarlamaya olan bu meyli, yani gerilimden rahatlamaya, rahatlamadan da gerilime geçen döngüsüne; tekrarlama takıntısı denir. Tekrarlama takıntısına gündelik hayatımızdan pek çok örnek verebiliriz. Mesela, düzenli olarak gerçekleşen uyanma aktivitesini takip eden uyuma aktivitesindeki durum budur. Günde üç öğün yemek yemek buna başka bir örnektir. Cinsel doyumu takip eden cinsel istek de yine buna örnek teşkil eden bir durumdur.

O hâlde, özetle, bir içgüdünün amacı muhafazakâr, gerilemeci ve tekrarlayıcı bir özellik arz eder.

İçgüdünün nesnesi, amacın gerçekleştirilmesine yarayan nesne veya imkânlardır. Açlık içgüdüsünün nesnesi yemek yemek; cinsel içgüdünün nesnesi birleşmek; agresif içgüdünün nesnesi ise kavga etmektir. Nesneler veya imkânlar, pek çok değişik

nesnenin veya imkânın yerlerini alabileceklerinden dolayı bir içgüdünün en değişken özellikleridir. *Kişilik Gelişimi* isimli dördüncü bölümde de göreceğimiz gibi içgüdülerin gerilim azaltma işlevinde kullandığı imkânların çok geniş olması, kişilik gelişiminin ana temalarından birini oluşturur.

Bir içgüdünün şiddeti, içinde bulundurduğu enerji tarafından belirlenen kuvvetidir. Çok aç olma durumu, biraz aç olma durumuna oranla psişik sürece daha fazla içgüdüsel bir güç verir. Bir kişi çok aç ise yemekten başka bir şey düşünemez hâle gelebilir. Aynı şekilde, çok âşık olan bir insan için de aşktan başka bir şey düşünmek zordur.

İçgüdülerin dayandığı taban, yani oturduğu yer, iddir. İçgüdü psişik enerjinin tamamını kapsadığı için idin bu enerjinin gerçek deposu olduğu söylenir. Ego ve süperegoyu oluşturmak için bu havuzdan enerji alınır. Bu enerji alımının nasıl yapıldığı bir sonraki bölümde açıklanmıştır.

Psişik Enerjinin Dağıtımı ve Dışarı Atılması

İd: İdin enerjisi, refleks hareketi ve istek giderimi yoluyla içgüdüsel haz için kullanılır. Yemek yeme örneğindeki refleks harekette, mesanenin boşaltılmasında ve cinsel orgazmda, bu enerji motor faaliyetle otomatik olarak boşaltılır. İstek gideriminde enerji, içgüdüsel nesnenin bir imgesinin yaratılmasında kullanılır. Her iki sürecin de amacı, içgüdüsel enerjinin, bireyin ihtiyaçlarını gidererek rahatlamasını sağlayacak bir şekilde tüketilmesidir.

Bir nesnenin imgesine yapılan enerji yatırımı, daha doğru bir söyleyişle bir içgüdüyü tatmin edecek nesne için bir miktar enerjinin gözden çıkarılmasına nesne seçimi veya nesne kateksisi (object cathexis) adı verilir. İdin tüm enerjisi nesne kateksisi için harcanır.

İd tarafından nesne seçimlerine yapılan yatırımlar çok değişkendir. Bu, enerjinin yolunun bir nesneden bir nesneye çok kolay bir şekilde değiştirilebileceği anlamına gelir. Enerjinin

yolunun bu şekilde değiştirilmesine, yön değiştirme adı verilir. Böylece, eğer hazırda yiyecek bir şey yoksa aç bir bebek ağzına, örneğin, ya bir tahta parçası ya da parmağını sokacaktır. Bu bebek için bir tahta çubuk, bir parça çikolata veya parmağı, bunların arasında bir ayrım yapmasını öğrenene dek aynı şeyler olacaktır. Nesnelerin aralarında, özel bir benzerlik ve sağlam bir çağrıştırma olduğu müddetçe birbirlerine eş değer kabul edileceklerdir. Örneğin, bir biberon ile bir parça çikolata, her ikisi de elle tutulup ağıza konabileceği için birbirlerine benzer (eş değer) olarak algılanacaktır. İdin enerjisi, idin nesneler arasında ince bir ayrım yapmaya muktedir olmamasından dolayı çok değişkendir.

İdin, aralarında farklılıklar olmasına rağmen nesnelere sanki aynılarmış gibi bir muamele yapması, yüklemli düşünme adı verilen çarpıtılmış bir düşünce yaratır. İki nesne, örneğin bir ağaç ve erkek cinsel organı, her ikisinin de dışarı doğru çıkan, uzayan bir fiziksel karakteri paylaşmasından dolayı kişinin zihninde eşit tutulduğu zaman bu kişinin yüklemli tarzda düşündüğü söylenebilir. Bu tip düşünme, özellikle rüyalarda ve rüyaların sembolize edilmesinde görülür. Ata binmek veya tarlayı sürmek, ata binmekte, tarlayı sürmekte ve birleşmede aynı hareketler sergilendiği için cinsel birleşmeyi sembolize edebilir. Yüklemli düşünme, gündelik hayatta kişilerde kafa karışıklığına sebep olacak ve düzgün ayrımlar yapılmasına engel olacak şekilde yaygındır. Irkçılık çoğunlukla yüklemli düşünceden kaynaklanır. Zencilerin tenlerinin siyah olması ve siyah rengin de şeytanlık ve kirlilik ile ilişkilendirilmesinden dolayı zencilerin kötü ve kirli oldukları düşünülür. Yine aynı şekilde kızıl saçlı insanların, kızılın ateşli (sıcak) bir renk olmasından dolayı çok asabi oldukları söylenir.

İçgüdüsel enerjinin akış yönü, ego veya süperego süreci tarafından bloke edildiği zaman, enerji dirençleri kırıp geçmeye ve kendini fantezilerle veya eylemlerle deşarj etmeye çalışır. Bu dirençleri kırıp geçme işlemi başarılı olduğu zaman, egonun rasyonel süreci zayıflatılmış olur. Kişi kafa karışıklığı yaşadığı ve gerçeklikten koptuğu için konuşmada, yazmada, idrak etmede

ve hatırlamada hatalar yapmaya başlar ve kazalara maruz kalır. İçgüdüsel isteklerin istilasına uğradığı için problemleri çözme ve gerçekliği keşfetme yeteneği kaybolur. Herkes bilir ki kişi aç olduğunda, cinsel açıdan uyarıldığında veya kızgın olunduğunda, aklını işine vermesi çok zordur. İd, içgüdüsel enerjinin deşarj edilmesi için direkt bir çıkış yolu bulmada başarılı olamadığı durumlarda, bu enerjiye ego veya süperego tarafından el konulur ve bu sistemlerin işletilmesinde kullanılır.

Ego: Egonun kendi başına bir enerjisi yoktur. Gerçekten de psişik enerjinin, id içinden çıkarak egoyu oluşturan ve gizil (latent) bir süreç içine yönlendirilmesine kadar geçen zaman zarfında da var olduğu söylenemez. O ana kadar kişilik içinde doğuştan gizil bir şekilde var olan bu yeni sürece -ayrım yapabilme, hafıza, karar verebilme ve mantık yürütme- enerji aktarılmasıyla ego ayrı bir sistem olarak uzun ve karmaşık gelişimine başlar.

Egonun bu görünmeyen potansiyelinin eylemde bulunmak üzere ayrılmaya başladığı nokta, özdeşleşme olarak bilinen mekanizmanın içindedir. Bu mekanizmanın doğasını anlayabilmek için şu ana kadar incelediğimiz bazı noktaları hatırlamamız gerekecektir. Hatırlayacağınız gibi id, subjektif imgeleme ile objektif gerçeklik arasında hiçbir ayrım yapmaz. Bir nesnenin imgesini yakaladığı zaman, yani enerjiyi bir nesnenin zihinsel imgesini oluşturma süreci için kullandığında, bu, nesnenin kateksis yüklenmesiyle aynı şeydir. İd için nesne, hem imge hem de dış bir gerçeklik olarak özdeştir, yoksa ayrı ayrı varlıklar değildir.

İdin, gerilimi rahatlatma ihtiyacını gidermekte başarısız olması, egonun oluşması için temel teşkil eden yeni bir gelişmenin ortaya çıkmasına sebep olur. İmgenin ve nesnenin birer varlık olarak sayılmaları yerine, ikisi arasında bir ayrım yer alır. Bu ayrıştırma sonucunda idin tamamen subjektif, içsel dünyası; subjektif bir iç dünyaya (zihin) ve objektif bir dış dünyaya (çevre) bölünür. Bu durumda kendisini iyice uyumlu ve dengeli kılmak isteyen bir kişi, bu her iki dünyayı uyumlu bir düzlemde buluşturmak göreviyle karşı karşıyadır. Eğer kişi,

iyice uyumlu ve dengeli olmak istiyorsa zihinsel aşamaların gerçeklikle senkronize edilmesi şarttır.

Örneğin, aç bir insanın yiyecekle ilgili bir hafıza imgesi varsa bu hafıza imgesine uyan gerçek bir nesneyi çevresinde saptamak zorundadır. Eğer hafıza imgesi doğru belirlenmişse bulacağı nesne de yiyecek olacaktır. Eğer hafıza imgesi yiyeceğin doğru bir temsili değilse bu imge, doğru olana kadar değiştirilerek denenecektir. Aksi takdirde, aç insan açlıktan ölecektir. Bir zamanlar dünyanın düz olduğuna inanılmış ancak bu anlayış, Kristof Kolomb ve diğer kâşiflerin dünyanın düz değil yuvarlak olduğunu göstermesiyle değişmiştir. Bilimdeki tüm ilerlemeler, kişinin kendi kafasındaki dünya ile ilgili zihinsel temsillerinin daha doğru imgelerle, yani dünyanın gerçekte olduğu şekliyle, değiştirilmesi sayesindedir.

Zihnin içindeki imgelerin, dış dünyadaki gerçeklere daha sadık kalınarak doğru birer model olarak oluşturulabilmesi ikincil süreç tarafından yerine getirilir. Bir nesneyle ilgili fikir, o nesnenin gerçeği ile uyuştuğu zaman, fikrin nesneyle özdeşleştiği söylenir. Düşüncelerin gerçeklerle özdeşleştirilmesi yakın ve sıralı bir hâlde olmalıdır ki düşünülmüş bir eylem planı, kişiyi amacına ulaştırabilsin.

Bu özdeşleşme mekanizmasının bir sonucu olarak idin gerçekliği göz önünde bulundurmayan ve gerçeklik mefhumundan yoksun imgeler için yatırım yaptığı enerji, gerçek dünyanın zihinsel bir temsilinin yapılmasına doğru yönlendirilir. Bu noktada, mantıksal düşünce, istek gideriminin yerini alır. Enerjinin, idden alınarak idrak etme sürecine doğru yönlendirilmesi, egonun gelişimindeki ilk aşamadır.

Kişilikteki bu yeni adaptasyonun, subjenin (zihnin) ve objenin (konunun) ayrıştırılmasıyla doğru orantılı olacağı unutulmamalıdır. İd içinse böyle bir ayrıştırma söz konusu değildir. Bunun sonucu olarak da özdeşleşme mümkün değildir. Bir nesnenin ve bir imgenin iddeki özdeşleşmesi, bir çeşit ilkel özdeşleşme olarak kabul edilebilir. Ancak bu durum için özdeşlik

tabirini; özdeşleşmesi yapılan iki şeyin, yani zihinsel olaylar ve dış gerçekliğin, birbirinden ayırt edilebildiği durumlar için de özdeşleşme tabirini kullanmak daha iyi olacaktır.

Zihin ve gerçekliğin fiziksel dünyası arasındaki ayrımın farkına, engellenme ve öğrenme sonucunda varılır. Daha önce de belirttiğimiz gibi id, hayati ihtiyaçları sadece refleks eylemler veya istek giderimi ile tatmin edemez. Sonuç olarak kişi, eğer sağ kalmak istiyorsa, imgeler ile gerçeklik arasındaki farkı öğrenmelidir. Şüphesiz ki dâhilî zihinsel durumlar ve haricî gerçeklik arasında bir ayrımı yapabilecek doğuştan gelen bir eğilim vardır; ancak bu eğilim, deneyim ve eğitim ile geliştirilmelidir. Çok erken bir yaştan itibaren bebek dışarıda, dünyada ne olduğu ile içeride, akılda ne olduğunu ayrıştırmayı öğrenir. Bunun ötesinde, deneyim ve eğitim ile de zihninin içindekilerin, zihninin dışında gerçekten var olanlardan hangileriyle mutabık olduğunu öğrenir. Yani bu iki olguyu özdeşleştirmeyi öğrenir.

Özdeşlik ile özdeşleşme arasındaki farka bir örnek, bu iki tabir arasındaki farkı daha belirginleştirebilir. Rüyasında bir aslan tarafından takip edildiğini gören kişi, doğal olarak bir aslan tarafından takip edildiğini hisseder. Bir rüya esnasında görülen imgeler, temsil ettikleri gerçek nesneden ayrıştırılamaz. Bunlar özdeşliklerdir. Bunun sonucunda, rüyayı gören kişi, bu rüyanın içeriğinin bir gerçek olması durumunda hissedeceği şeylerin aynısını hisseder. Buna benzer olarak halüsinasyon gören bir kişi, bunu gerçekten ayırt edemez. Bunun tam aksine televizyon seyreden veya kitap okuyan bir kişi, gördüğü resimlerin veya okuduğu kelimelerin, nesnenin gerçekten kendisi olduğunu düşünmez. Bunların sadece gerçeğin birer temsili olduğunu idrak eder. Televizyon programındaki veya okuduğu kitaptaki olayları gerçeklik ile özdeşleştirebilir fakat bunların gerçeğin kendisi olduğu yanılgısına hemen hemen hiç düşmez.

Dış dünyadaki nesnelerle özdeşleşme kurulduktan sonra, bu nesnelerin subjektif temsillerine idin önceden yerleştirdiği kateksis nesnelere transfer edilir. Bu yeni kateksislere, idin içgü-

düsel nesne seçiminden ayırt etmek amacıyla ego kateksisi adı verilir. Daha sonra enerji, özdeşleşme yoluyla halüsinasyonal istek gideriminin (birincil süreç) yerini almak üzere, gerçeğe ait düşüncenin (ikincil süreç) gelişmesi için kullanıma hazırdır. Enerjinin, idden egoya olan bu yeniden dağıtımı, kişiliğin gelişmesindeki en kapsamlı dinamik olaydır.

Egonun, içgüdülerin tatmin edilmesi ile ilgili rasyonel işlevlerinde çok başarılı olmasından dolayı gittikçe artan miktarlarda bir enerji idin haznesinden egoya aktarılır. Ego gücünü parlattıkça id de solmaya başlar. Ancak eğer ego, idin ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız kalırsa ego kateksisleri yeniden, içgüdüsel nesne kateksislerine ve gelişmemiş istek giderimi konumuna geri çevrilir. Uykuda olan da budur. Ego, uyku esnasında işlevselliğini yitirdiği için birincil süreç uyandırılır ve halüsinasyonal imgeler üretilir. Hatta uyanıkken bile eğer ego sonuçları direkt olarak üretemiyorsa birincil süreç aktif hâle getirilmiş olabilir. Buna, otistik düşünme veya hüsnükuruntu denir.

Bir şeyin olmasını çok isteyen, arzu eden bir kişi çoğu zaman kendini onun gerçek olduğunu düşünerek aldatır. Hepimiz, ön yargılarımızın ve arzularımızın düşüncelerimizi ne kadar kolaylıkla etkilediğini biliriz. Hatta objektif bir bilim adamı bile teorik tercihlerinin, yaptığı gözlemleri ve mantık yürütmesini etkilememesi konusunda dikkatli olmalıdır. Bu sebepledir ki deneyleri ve gözlemleri için uygun sağlamaları yapmak, bunları tekrar tekrar denemek ve ilk seferde gördüklerinin doğru olduğundan emin olabilmek konusunda titiz davranmalıdır. Hüsnükuruntular sürekli bize tuzaklar kurmaktadır.

Normal şartlar altında, psişik enerjinin depolanması, hemen hemen egonun tekelindedir. Ego, idden yeterince enerji aldığı zaman, bu enerjiyi içgüdülerin tatmini yerine diğer amaçlar için kullanır. Bu enerji, algılama, katılma, öğrenme, hatırlama, karar verme, ayrım yapma, mantık yürütme ve imgeleme işlemlerinin psişik süreçleri için kullanılır. Tüm bu süreçler, enerji kontrolünün egoya geçmesiyle daha da gelişir ve etkili hâle gelir. Kişi

dünyayı tanıdıkça hayatın anlamı daha değişik boyutlar kazanmaya başlar ve bilgisinin artmasıyla da dünyayı kendi amaçları doğrultusunda şekillendirmek konusunda daha iyi bir konuma gelir. Sadece kişinin gelişiminde değil insanın ırksal ve kültürel evriminin içinde, enerjinin idin rasyonel olmayan sürecinden egonun rasyonel sürecine doğru kaydırılarak doğa üzerinde daha büyük bir hâkimiyet sağlanmaktadır.

Egonun bir kısım enerjisi, gerilimlerin motor sistem vasıtasıyla deşarj edilmesine mani olmak ve bunu ertelemek için kullanılmak durumundadır. Bu ertelemenin amacı, eylem öncesinde egonun gerçekçi bir eylem planı hazırlamasına izin vermektir. Bir enerjinin nihai hedefe doğru akışını tıkamak için kullanılan enerjilere anti kateksis adı verilir. Bir anti kateksis, bir kateksise karşı çıkan enerji birikimidir. Nesne kateksisleri gerilimin derhâl giderilmesine yöneldiği için egonun anti kateksisleri bunları engellemek üzere yönlendirilir. Burada, id ile ego arasındaki sınır, biri ötekini istila etmeye çalışan iki ülke arasındaki sınıra benzetilebilir. İstila tehlikesi ile karşı karşıya olan ülke kalelerini (egonun anti kateksisleri) istilacıyı (id kateksisleri) geri püskürtmek üzere yükseltir. Anti kateksislerin tutunmada başarısız olduğu bir durumda, idin nesne kateksisleri egoyu yener ve içgüdüsel bir davranışın yaratılmasına sebep olur. Normalde kontrollü olan bir kişinin sinirlendiği zamanlarda oluşan durum budur.

Ego içindeki enerji aynı zamanda yeni nesne kateksislerinin oluşturulmasında da kullanılır. Bu nesneler, her ne kadar ihtiyaçları karşılayan nesnelerle bağlantılıysa da organizmanın temel ihtiyaçlarını direkt olarak karşılamaz. Örneğin, açlık içgüdüsü dallanıp budaklanarak açlığın giderilmesi için gerekli olmayan çeşitli aktiviteleri kendine dâhil edebilir. Yemek tarifleri ve yemek tarifi kitapları biriktirme, kaliteli porselen ve gümüş takımları edinme, yeni model elektrikli fırın alma, egzotik yemeklerin sunulduğu restoranlar keşfetme, yemekler hakkında okuma ve konuşma ile diğer pek çok yemekle ve beslenmeyle ilişkili merakın gerçek anlamda açlığın giderilmesi ile bir ilgisi yoksa da bunlar pek çok kişinin enerjilerini verdikleri konulardır.

Egonun, içgüdüsel olmayan amaçlara da yetecek enerjisinin bulunmasının sebebi, egonun verimli çalışması durumunda, yaşam için gerekli olan hayati enerji ihtiyacına ek olarak fazladan enerji üretebilmesidir. Ego, bedensel ihtiyaçların karşılanmasında kullandığı enerjide ne kadar çok tasarruf yaparsa boş zamanları geçirmek için yapılacak eylemler için o kadar çok enerjiye sahip olur. Bu eylemlere egonun ilgi alanları denir ve bunların kökleri, bir sonraki bölümde incelenecektir.

Son olarak egonun enerjisi, kişiliği oluşturan üç sistemin entegrasyonu veya sentezini etkilemek için kullanılır. Bu sentezin amacı, iç ahengi sağlamak ve çevreyle problemsiz bir uyum içinde olabilmektir. Ego bu sentezleme işlevini akıllıca yerine getirdiği zaman, id, ego ve süperego hep birlikte iyi bir şekilde organize olmuş bir bütün oluşturur. Egonun sentezleme işlevinden gelecek bölümlerde kapsamlı bir şekilde bahsedeceğiz.

İdin içindeki enerjinin hareketliliği ile egonun içindeki enerji karşılaştırıldığında, ego içindeki enerjinin daha az akıcı ve daha fazla bağlanmış olduğunu görürüz. Enerjinin bağlanmış olmasıyla söylenmek istenen, yatırımın zihinsel işlemler üzerine yapıldığı ve içgüdüsel eylemler ile istek gideriminde kullanılmadığıdır. Ego enerjiyi; psikolojik süreçlere kanalize ederek, anti kateksislere yatırım yaparak, ilgi alanları oluşturarak ve sentezleme için kullanarak toplar. Ego geliştikçe enerjisinin daha fazlasını bu işlevlere atamaya başlar.

Süperego: Cezalandırılma korkusu ve onaylanma arzusu çocuğun kendisini, ebeveynlerinin ahlak kurallarıyla özdeşleştirmesine sebep olur. Ebeveynleriyle olan bu özdeşleşme durumu süperegonun oluşması ile sonuçlanır. Ancak, egonun gerçekçi özdeşleştirmesinin aksine, süperegonun tabanını oluşturan özdeşleştirmeler, idealize edilen ve her şeye muktedir ebeveynlerin özdeşleştirmeleridir. Ebeveynlere, çocuğun güçlü bir şekilde cezalandırılması veya mükâfatlandırılması için gereken yetki verilmiştir. Bunun sonucu olarak süperego da mükâfatlan-

dırıcı veya cezalandırıcı güçlerle donatılmıştır. Mükâfatlandırma benlik idealiyle, cezalandırmaysa vicdan ile yapılır.

Vicdanın yasakları içgüdüsel enerjinin ya direkt olarak dürtüsel davranışlarla ve istek giderimi ile ya da dolaylı yollarla ego mekanizması tarafından deşarj edilmesini önleyen yasaklar veya anti kateksislerdir. Yani vicdan, hem egoya hem de ide karşıdır ve haz prensibi ve gerçeklik prensibinin işleyişini engellemeye çalışır. Güçlü bir vicdanı olan kişi, sürekli olarak ahlaki olmayan dürtülere karşı tetiktedir. Kişiyi ide karşı savunmaya o kadar çok enerji harcar ki faydalı ve tatmin edici bir iş yapmaya enerjisi kalmaz. Bunun bir sonucu olarak da hareketsizleşir ve deli gömleği giymiş gibi yaşar.

Vicdanın anti kateksisleri egonunkinden farklıdır. Egonun direnen güçleri, ego tatmin edici bir plan hazırlayana kadar nihai eylemin geciktirilmesi amacını yerine getirir. Diğer taraftan da vicdanın yasakları, eylemle ilgili tüm düşünceleri yürürlükten kaldırmaya ve dağıtmaya çalışır. Vicdan içgüdülere "Hayır" derken ego "Bekle" der.

Benlik ideali mükemmele ulaşmaya çalışır. Enerjisi ebeveynlerin ahlak değerlerinin içsel temsilcileri olan ideallerin kateksis yüklenmesine harcanır. Bu idealler mükemmel olan bir nesne seçimini temsil eder. Benlik idealinde çok fazla enerjisi bağlanmış olan bir kişi, idealist ve önceliği ahlaki değerleri olan bir kişidir. Onun nesne ve ilgi alanları seçimi, gerçekçi değerlerden çok, ahlaki değerler bazında belirlenir. Doğru ile yanlış arasında bir ayrım yapmaktan çok, iyiden kötüyü ayırmakla meşguldur. Böyle bir kişi için erdem, gerçekten daha önemlidir.

Kendisini benlik idealinin ahlaki nesne seçimleri ile tanımlayan ego, kendisiyle gurur duyar. Gurur egoya, iyi olmasından dolayı benlik ideali tarafından verilen bir mükâfattır. Ebeveynleri tarafından takdir edilen çocuğun hissettiklerine benzetilebilir. Diğer yandan da ego kendisini, süperego tarafından değersiz bulunan bir nesneyle özdeşleştirirse veya bu nesneyi seçerse o zaman süperego egoyu, kendinden utandı-

rarak veya suçlu hissetmesini sağlayarak cezalandırır. Bu da bir çocuğun anne veya babası tarafından yaramaz olduğu için cezalandırıldığı durumu andırır.

Gurur, ikincil narsisizmin bir şeklidir. Ego kendini, erdemli olan şeyleri yaptığından dolayı sever. "Erdem, onun kendi kendine verdiği bir mükâfattır." Aynı şekilde, günahın da onun kendi kendine verdiği bir ceza olduğunu söyleyebiliriz.

Böylece, idden gelen enerjinin özdeşleşme mekanizması sayesinde egoya ve süperegoya dağıtıldığını görebiliriz. Egoya ve süperegoya kanalize edilen enerji daha sonra, ego ve süperego tarafından, idin haz aramak (gerilimden kurtulmak) ve acıdan sakınmak (gerilimin yükselmesi) olan amacının yerine getirilmesi veya engellenmesi için kullanılacaktır. Egonun, içgüdülerin memnun edilmesinde idin yanında yer aldığını daha önce gördük. Ancak süperego için durum biraz daha farklıdır. Ahlaki olmayan ve haz verici nesnelerin düşmanı olan süperego, her zaman ide karşı olacaktır. Fakat böyle bir durum her zaman için söz konusu değildir. Süperego, içgüdülerin tatmin edilmesi amacıyla id tarafından manipüle edilebilir. Yani süperego, idin hem dış dünya hem de egoyla olan ilişkisinde, idin temsilcisiymiş gibi de davranabilir. Örneğin, ahlaki değerleri yüksek olan bir insanın süperegosu, egosuna karşı çok saldırgan bir hâle gelebilir. Egoya onun değersiz ve topyekûn kötü olduğu hissini verebilir. Böyle hisseden bir kişi, kendisine fiziksel zararlar verebilir ve hatta intihara dahi teşebbüs edebilir. Kendi kendine saldırma eylemleri, idin saldırgan dürtülerini tatmin eder.

Önceliği ahlaki değerleri olan bir kişinin süperegosu ahlaki değerlerden yoksun olduğu düşünülen kişilere saldırarak idi için de bir tatmin sağlayabilir. Ahlaki değerler yüzünden katliamların yapıldığı, hatta bunların çok büyük boyutlara ulaşabildiği bilinmektedir. Buna örnek olarak engizisyonların insanlık dışı uygulamalarını, insanların cadı olduğuna inanılarak yakılmasını ve Naziler tarafından yapılan toplu katliamları gösterebiliriz. Bu sadist saldırıların hepsi, sözde, en yüksek ahlaki değerler için

yapılmıştır. Ancak aslında, ilkel id güçlerinin ifadesini temsil eder. Bu tür durumlarda süperegonun id tarafından bozulduğu, bir çeşit rüşvetle kandırıldığı söylenebilir.

İd ve süperegonun ortak olduğu bir nitelik daha vardır. Her ikisi de irrasyonel bir şekilde işler, gerçeği çarpıtır ve yalanlar. Aslında id ve süperegonun, egonun gerçekçi düşünme sürecini saptırdığını söylemeyi tercih etmeliyiz sanırım. İd egoyu zorlayarak onun da dünyayı kendisinin gördüğü gibi görmesini ister. Her iki durumda da ikincil süreç, gerçeklik sağlaması ve gerçeklik prensibi, irrasyonel güçler tarafından saptırılır.

Kişilik içindeki psişik enerjinin deşarj edilmesi ve dağıtımı üzerindeki bu bölümü sonlandırırken, hatırlatmak isterim ki, burada söz konusu olan enerji belli bir miktarda olup daha fazlası yoktur. Yani eğer ego enerji kazanırsa id veya süperego -veya her ikisi birlikte- enerji kaybeder. Kişiliğin bir sisteminin enerji kazanması enerjinin diğer sistemlerden geri çekilmiş olması demektir. Egosu güçlü olan bir insanın, idi ve süperegosu zayıf olacaktır.

Kişiliğin dinamikleri enerjinin, kişiliğe nasıl bölüştürüldüğüyle ilgilidir. Bir insanın tavır ve davranışlarının genel yönetimi, onun dinamikleri tarafından belirlenir. Eğer enerjinin büyük bir kısmı süperego tarafından kontrol edilirse böyle bir kişi ahlaki değerlerle dolu olacaktır. Ve eğer enerji, psişik enerjinin kaynağı olan id tarafından tutuluyorsa böyle bir kişinin hareketleri dürtüsel olacaktır.

Kateksis ve Anti Kateksis

Yazılarından birinde Freud, psikanalizi, "zihinsel hayatı isteklerle onların kontrol edilmesi arasındaki etkileşime indirgeyen dinamik bir kavrayış" olarak tanımlamıştır. İstek güçlerine kateksis, kontrol eden güçlere de anti kateksis denir.

Gördüğümüz gibi idde sadece kateksis varken egoda ve süperegoda ayrıca anti kateksisler de vardır. Aslında ego ve süperego, idin tedbirsiz ve düşüncesiz eylemlerini kontrol etme gereksiniminden dolayı mevcuttur. Ancak egonun ve

süperegonun id üzerinde baskılayıcı işlev görmesi gibi kendilerine has itici güçleri de vardır.

Anti kateksis kavramı bir diğer açıdan içsel bir engel olarak görülebilir. Direnen güç, gerilimin deşarj edilmesini engeller. Bu tip bir engelin, dışsal engelleme diye adlandırılan diğer tipten ayrı tutulması gerekir. Dışsal engellemede, hedeflenen nesne kişinin kontrolü dışındaki sebeplerden dolayı elde edilemez. Bir kişi yemek yemek isteyebilir ancak çevrede hiç yemek yoksa ya da kişinin bu yemeğe ulaşmasına engel olunuyorsa açlık hissi tatmin edilemeyecektir. Dışsal engelleme, bir yoksulluk veya yoksunluk durumuyken içsel engelleme içsel bir ket vurmadır. Bir kişi bir şey yapmak isterse ancak dışsal bir mani varsa bu dışsal engellemedir. Bir kişi bir şey yapmak isterse ancak egosu veya süperegosu bunu yapmasını engellerse bu da içsel engellemedir.

Freud, içsel engellemenin (anti kateksis), dışsal engelleme bunun oluşumuna zemin hazırlayana kadar var olma konumuna gelmediğini gözlemlemiştir. Yani kişinin içsel kontrolleri geliştirebilmesi için öncelikle bir yoksulluk veya yoksunluk deneyiminden geçmesi gerekir. Süperego örneğinde, çocuk, ebeveynlerinin ahlaki yasaklarıyla özdeşleşme imkânı bulmadan önce kendiliğinden bir disiplin geliştiremez. Çocuğun, hareketleri üzerindeki içsel kontrolünü geliştirmek için öncelikle cezalandırılarak kötü olanın ne olduğunu öğrenmiş olması gerekir.

İstek ve kontrol güçleri anlayışı, düşüncelerimiz ve hareketlerimizin arkasında yatan sebepleri anlamamızı sağlar. Genelde, istek güçleri kontrol edici güçlerden daha kuvvetliyse ya bazı eylemler gerçekleşecek ya da bazı fikirler bilinçli bir hâle gelecektir. Eğer anti kateksisler kateksislere baskın çıkarsa eylem veya düşünce bastırılacaktır. Ancak hiç anti kateksis yoksa bile farkındalık veya eylem, zihinsel sürecin zayıf bir şekilde işlemesinden dolayı başarısızlığa uğrayabilir.

Örneğin, bir şeyi hatırlamaya çalışan bir kişiyi ele alalım. Hafıza izleri yeterince enerji yüklenmemiş olduğundan dolayı hatırlayamayacaktır. Burada, hafıza izi üzerindeki enerji yükü

miktarı, hatırlanmaya çalışılan deneyimin kişi üzerinde daha ilk seferinden fazla bir intiba bırakmamış olmasından dolayı çok azdır. Ya da bu izin enerjisi, yeni hafıza izlerinin oluşmasıyla boşalıp gitmiştir. Yeni bir şeyin öğrenilmesi, eskiden öğrenilmiş bir şeyin öğrenilmemesi veya unutulmak zorunda olması demektir. Buna sebep, kişinin sadece belli bir miktarda psişik enerjisinin olmasıdır. Yeni yatırımlar yapıldığında enerjinin, hâlihazırda yerleşik bulunan nesne kateksislerinden alınması söz konusudur. Bunun sonucunda, enerjinin yeni hafıza kateksislerine ilave edilmesiyle eski hafıza kateksisi zayıflar.

Enerjisi daha başlangıçtan zayıf olan veya enerjisini diğer izlerle kaybetmiş olan hafıza izlerinin unutulmuş olduğu söylenir. Bunların deneyimlerin tekrarı sayesinde hafızada yeniden yer alması sağlanabilir. Böylece, unutulan bir telefon numarası hafızada, kişinin telefon rehberine bakmasıyla yeniden enerji yüklenebilir. Buna, kişinin hafızasını tazelemesi adı verilir.

Diğer bir taraftan da kişi, hafıza izlerinin kateksislerine bir direncin veya anti kateksisin karşı çıkmasından dolayı da herhangi bir şeyi hatırlamayabilir. Bu tür anıların, unutulmuş olmaktan ziyade bastırılmış olduğu söylenir.

Bastırılmış bir anı, ya anti kateksisin güçlerinin azaltılmasıyla ya da kateksisin gücünün arttırılmasıyla geri getirilebilir. Ancak ikisi de kolay olmaz. Genelde bastırma ne kadar çok kırılmaya çalışılırsa direncin de aynı oranda arttığı görülür. Hipnoz veya serbest çağrışım gibi özel teknikler direncin zayıflatılmasında kullanılır. Uyanık hâldeyken bastırılmış olan bir şeyin uyku esnasında hatırlanması, bu dirençlerin uyku esnasında zayıflama meyili göstermesindendir.

Anılar neden bastırılır? Bunun iki ana sebebi vardır. Ya anının kendisi acı vericidir ya da acı veren bir şeyle ilişkilidir. Örneğin bir kişi, acı verici bir deneyimi paylaşmak zorunda kaldığı eski bir meslektaşının veya arkadaşının adını unutabilir. Benzer bir şekilde her hangi bir şeyin ismini, acı verici bir şeyle ilişkili olduğu için unutabilir. Her iki durumda da anti kateksisler kişi-

nin rahatsızlık veya anksiyete hissetmekten korunmasını sağlama amacını güder. Bunların tümü, bir dişçi randevusunun unutulmasının, bir disko davetininin unutulmasından daha kolay olduğu anlamına gelir.

Kişilikteki istek ve kontrol güçleri gerçeği yaşamın her anında, daimî olarak gündemdedir. Bunun tipik bir örneği, eylemin yerine getirilmesi ile ilgili zamanın uygunsuzluğuna bakılmaksızın, mesanenin boşaltılmasına yönelik dürtüdür. Bir şeyin "dilin ucunda olması" bastırmanın işler olduğunu belirtir; ne kadar çok hatırlanmaya çalışılırsa hatırlanması o kadar zorlaşır. Eğer dikkat başka şeylere verilirse direnç azaltılmış olabilecek ve bastırılmış hafıza bilinçüstüne kendi kendine çıkabilecektir. Birbirine karşıt güçlerle ilgili buna benzer pek çok örnek verilebilir. Bazen kişi bu kontrol edici gücün farkındayken bazen de birbirine karşıt güçlerin doğasının farkında olmaksızın gerilim hissi altında olabilir.

Bir kateksise, bir anti kateksis tarafından karşı çıkılmasına, içsel veya endopsişik çatışma denir. Endopsişik çatışma kişilik içinde yer alır. Bu tür çatışmaların, kişi ile çevresi arasında yer alan çatışmalardan ayrı tutulması gerekir. Her ne kadar kateksisler ve anti kateksislerin sayısı kadar endopsişik çatışma varsa da bunlar, id-ego çatışmaları ve ego-süperego çatışmaları olarak sadece iki grupta toplanır. İd ile süperego arasındaki çatışmalar her zaman egoyu da otomatik olarak kapsadığı için ayrıca bir id-süperego çatışması söz konusu değildir. Yani id ve süperego, egoyu kendi çıkarları uğruna kullanmak istedikleri için çatışma içine girer. Bunun da ötesinde, basit bir id-ego çatışması, eğer süperego idin yanında egoya karşı yer alırsa veya ego ile birlikte ide karşı yer alırsa karmaşık bir duruma gelebilir. Ego, dış dünyaya karşı olan çatışmalar da dâhil tüm çatışmalardaki ortak unsurdur. Çatışmanın sonucunun kişilik gelişiminde karar verici, belirleyici bir faktör olmasından dolayı bu önemli konuyu bir sonraki bölümde de inceleyeceğiz.

Kişiliğin her bir süreci, kateksis ve anti kateksisin etkileşimleri tarafından düzenlenir. Bazen aralarındaki denge o kadar hassastır ki kateksisin gücünün bir kısmının anti kateksise geçmesi, bir şeyi yapmak ya da yapmamak demek olur. Bir kişinin parmağı tetikteyken kateksisteki ufak bir artış veya anti kateksisteki ufak bir azalma, silahın patlamasına, bir insanın ölümüne ve kâtilin tutuklanmasına, yargılanmasına ve hapse girmesine sebep olacaktır. Kişiliğin itici (isteyen) ve frenleyici (kontrolcü) güçleri arasında hemen hemen her zaman var olan bu hassas denge, herhangi bir durumda kişinin nasıl bir eylemde bulunacağının tahmin edilmesini oldukça imkânsız kılar. Sadece ufacık bir kıvılcım büyük felaketlere yol açabileceği gibi kateksisin düzeyinde gerçekleşebilecek tahmin edilemez ufacık bir yükselme de kişinin ve toplumun hayatında büyük değişikliklere yol açabilecek olaylar zincirinin başlamasına sebep olabilir. Kişinin nasıl davranacağını tahmin edememek durumu, psikolojinin pozitif bilim olmasını önler. Aşağıdaki satırları yazarken Freud'un aklından geçen de budur:

"Gelişmeleri nihai sonuçlarından geriye yani başlangıcına doğru takip edebilirsek bağlantının devamlı olduğunu görür ve bu gelişmelerin içeriğini tamamen tatmin edici ve hatta rahatlatıcı bir şekilde öğrendiğimizi, araştırabildiğimizi hissederiz. Fakat bunun tam tersinden yola çıkarsak, yani analiz sonucu edinilen verilerden başlar ve bunları nihai sonuca doğru takip etmeye çalışırsak, o zaman, başka türlü belirlenemeyecek olan o görünmez olayların gelişme sırasıyla ilgili bir fikir edinemeyiz. O anda aslında orada başka bir sonucun olabileceğini ve gerçekten de öyle olmuş olsa bile bizim bunu sentez yoluyla başka bir şekilde anlayabileceğimiz ve açıklayabileceğimiz durumunun söz konusu olduğunun farkına varırız. Bundan dolayı sentez, analiz kadar tatmin edici değildir; yani elimizdeki verilerden yola çıkarak sonucun nasıl bir şey olacağını söyleyemeyiz."

Rahatsızlık veren böyle bir durumu açıklamak oldukça kolaydır. Hatta, elde edilen herhangi bir sonucun etiyolojik (nedensel)

faktörlerini tamı tamına bildiğimizi farz etsek bile bunları ancak nitelik olarak görebiliriz; göreceli güçleri bazında değil. Bazıları diğerleri tarafından bastırılacak kadar zayıf olduğundan dolayı bunlar nihai sonucu etkileyecek konumda değildir. Ancak hangi belirleyici faktörlerin daha güçlü olabileceğini, hangilerinin ise daha zayıf kalabileceğini asla önceden bilemeyiz. Bizler sadece, sonucu gördükten sonra hangi faktörlerin daha güçlü olmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayıdır ki oluşum sebeplerinin analiz sayesinde kesinlikle söylenebilmesi mümkünken sentez ile önceden söylenebilmesi imkânsızdır.*

Burada Freud, uyarıcı ve doğuştan gelen güçlerin göreceli yoğunluklarındaki inceliklerden ve bu yoğunluklardaki en ufak bir değişikliğin dahi büyük etkiler yaratabileceğinden dolayı psikolojinin tahmin etme konumunda bir bilim dalı olamayacağını belirtmektedir. Ancak psikoloji, sonucu meydana getiren sebepleri ortaya çıkarabilmesi ve geriye bakabilmesi açısından, sonuçlar üzerine kurulu bir bilim dalı olabilir.

Bir sonraki bölümde, kateksis ve anti kateksislerin kişilik gelişiminde oynadığı rolle ilgili konuya yeniden değineceğiz. Bu bölümde ayrıca kateksisin başka bir çıkış yolu bularak dirençten nasıl kaçındığını da inceleyeceğiz.

Bilinç ve Bilinçdışı

Psikanalizin ilk yıllarında, Freud'un kuramının merkezinde bilinçdışı kavramı vardı. Freud'un 1920'lerde geliştirdiği sonraki sisteminde bilinçdışı, zihnin en büyük ve önemli kısmı olmaktan çıkıp zihinsel olguların bir niteliği olma işlevine indirgendi. Daha öncelerinde bilinçdışına ait kabul edilen pek çok şey, idle ilişkilendirildi ve bilinç ile bilinçdışı arasındaki yapısal ayrım yerini id, süperego ve egonun üç başlı sistemine bıraktı.

Bizim buradaki amacımız her ne kadar Freud'un fikirlerinin gelişiminin, psikoloji tarihi açısından bir tarihçesini yazmak

* Sigmund Freud, *"The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman."* Derlenmiş Yazılar, II, (Londra, 1933), Sayfa 226-27

değilse de psikanalizde bilinçdışının önemini yitirmesi, bilinçli zihnin öneminin psikolojide önem kazanması ile paralel gelişmiştir. XIX. yüzyıl psikoloji bilimi bilinçli zihni analiz etmekle uğraşırken psikanaliz, bilinçdışı zihnin keşfedilmesi ile uğraşmıştır. Freud, bilincin, zihnin tamamının sadece küçük bir parçası olduğunu ve geriye kalan büyük bölümünün ise, bir buz dağı gibi, yüzeyin altında kaldığını hissetmiştir.

Psikologlar Freud'a, bilinçdışı bir zihin fikrinin öncelikle kavramsal olarak çelişkili olduğunu; zihnin, tanımı gereği bilinçli olduğunu ileri sürerek karşılık verdi. Hem psikoloji hem de psikanaliz amaçlarını XX. yüzyıl sürecinde değiştirdiği için bu ikilem üzerinde asla nihai bir karara varılamamıştır. Psikoloji bir davranış bilimi hâline, psikanaliz de kişilik bilimi hâline gelmiştir. Şu anda görünen, bu iki bilim dalının tek bir bilim dalı altında birleşmek üzere birbirlerine yaklaşmakta olduğudur.

Şu anda içinde bulunduğumuz konumdan baktığımızda, Freud'un 1890 ile 1920 arasındaki otuz yıllık dönemde -kurduğu psikolojik sistemin başat unsurunun bilinçdışı kavramı olduğu dönemde- kişilik üzerinde belirleyici olup gözlemciye doğrudan kendini açık etmeyen etken güçleri keşfetmeye çalıştığı görülüyor. Fizik ve kimya maddenin doğasının bilinmez yanlarını deneyim ve ispatlar vasıtasıyla nasıl bilinir hâle getiriyorsa Freud için de psikolojinin görevi, kişilikle ilgili bizim bilgimiz dâhilinde olmayan yanları bulmaktır. Bu, Freud'un "bizim psikoloji içindeki bilimsel çalışmamız bilinçdışı süreci bilinçli bir süreç içine taşımak ve böylece bilinçli algılamadaki boşluğu doldurmaktır"* derken söylemek istediği şeydir. Freud burada, tüm bilimlerin amacının bilinmezlikleri bilgiyle ortadan kaldırmak olduğuyla ilgili çok iyi bilinen bir gerçeği tekrar ortaya koymaktadır. Örneğin insan, daimî olarak işleyişini sürdüren bir sindirim sürecinin direkt olarak farkında değildir fakat fizyoloji bilimi ona sindirim esnasında nelerin gerçekleştiğini söyleyebilir.

* Sigmund Freud, *"Some Elemaentary Lessons in Psycho-analysis."* Derlenmiş Yazılar, V, (Londra, 1950), Sayfa 382.

Bu bilgi, onun kendi sindirim sürecini işlediği anda idrak etmesine (onun direkt olarak farkında olmasına) olanak vermezse de en azından bu süreçte nelerin olduğunu bilmesini sağlar. Buna benzer olarak kişi, bilinçdışı zihinsel sürecin farkında değildir fakat psikoloji ona, farkında olduklarının altındaki bir seviyede nelerin olup bittiğini öğretebilir.

Örneğin, kazaya uğrayan bir kimse, genelde uğradığı kazanın kendi kendine acı verme arzusundan kaynaklandığını bilemez. Ancak yapılan çeşitli bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu sonuç tam da budur. Bunun gibi yemeğe veya içkiye karşı aşırı bir düşkünlüğü olan kişi, bunun aslında aşka olan susamışlığından kaynaklandığının -normal şartlar altında- farkında değildir. Ancak çoğu zaman da durum bundan ibarettir. Kişi, sakarlık ile suçluluk hissinin arasında veya alkoliklik ile boşuna uğraşılmış bir aşk arasında bir ilişki olduğunu öğrense bile, muhtemelen, içinde var olan bu ilişkinin direkt olarak bilincinde değildir.

Freud'un inancına göre, eğer psikoloji kendisini bir bilim olarak doğrulamaya çalışsaydı, davranışların bilinmeyen sebeplerini keşfetmek zorunda olacaktı. Bu sebepledir ki Freud, psikanalizin ilk yıllarında sıklıkla bilinçdışının nedenselliği veya itici güçleri üzerinde durmuştur. Freud'a göre, bilinçdışı olan bilinmeyendir.

Bilinç ve bilinçdışı, 1920'den sonra psikanalitik teorinin zihinsel olgusal nitelikleri olarak muhafaza edilmiştir. Zihnin bir ürününün bilinçli olup olmadığı, ona yüklenen enerjinin şiddeti ve karşı koyan güçlerin yoğunluğuna bağlıdır. Acı veya hazzın büyüklüğü, şuur eşiği değeri denen belli bir kateksis değerini geçerse kişi acı veya haz hisseder. Benzer şekilde, idrakle ilgili süreç eşik değerinin ötesinde enerji yüklendiği zaman kişi, dünyadaki bir nesnenin farkına varır. Kateksis eşik değerini geçse bile bu his veya idrak, onun bilinçli bir hâle gelmesini önleyen bir anti kateksisin ket vuran etkisinden dolayı bir bilinçlilik düzeyine ulaşamayabilir.

Örneğin, görsel organlarında hiçbir bozukluk olmamasına rağmen göremeyen insanların olduğu vakalar vardır. Bunlar

görmek istemedikleri için kördürler. Bu, ket vuran gücün (anti kateksis), görsel kateksisleri etkili bir şekilde tıkaması demektir. Görmek istememelerinin sebebi, görmenin onlar için çok acı verici bir deneyim olmasından kaynaklanır. Bir filmin korkunç bir sahnesini görmekten kaçınan bir kişide olduğu gibi görmekten gerçek anlamda korkmaktadırlar.

Algılar ve hisler, bir insanın herhangi bir konuyla ilgili olarak o anda yaşadıklarının direkt bir deneyimidir. Öte yandan anılar ve fikirler de geçmişteki deneyimlerin zihinsel temsilleridir. Fikirler ve anıların bilince gelmesi için bunların lisanla ilişkilendirilmesi gerekir. Eğer düşünme veya hatırlama ile işitilen veya görülen kelimeler arasında bağlantı kurulamıyorsa kişi ne hatırlayabilir ne de düşünülebilir. Bunun sonucu olarak kişi, lisanın gelişmesi öncesinde meydana gelen çocuksu deneyimlerini bilinçli bir şekilde hatırlayamaz. Ancak bunlar, kişi çok eski deneyimlerini hatırlamasa da kişiliğin belirlenmesinde önemli rol oynayabilir.

Freud bilinçdışının iki niteliğini, bilinç öncesi ve yalnızca bilinçdışına ait bölge olmak üzere ayırmıştır. Bilinç öncesi bir fikir veya anı, direncinin zayıf olmasından dolayı çok kolay bir şekilde bilinçli bir hâle gelebilir. Bilinçdışı bir düşüncenin veya anının ise karşı çıkan gücün kuvvetli olmasından dolayı bilinçli bir hâle gelmesi oldukça zordur. Esasında bilinçdışının çeşitli seviyeleri vardır. Yelpazenin bir ucunda dille bir ilişkisi olmadığı için hiçbir şekilde bilinçli hâle gelemeyecek bir anı, diğer ucunda ise dilin ucunda olan anı vardır.

Bir zihinsel süreç bilinçli hâle gelmek için yoğun bir enerji yüklemesiyle desteklenmeye ihtiyaç duyduğu için aktarılacak enerjinin diğer zihinsel süreçlerden ayrıştırılarak buraya özgülenmesi gerekir. Bu, belli bir anda sadece tek bir zihinsel süreci bilinçli olarak yürütebileceğimiz anlamına gelir. Ancak enerjinin, bir fikirden, anıdan, algıdan veya histen bir diğerine aniden kaydırılması, çok kısa bir süre içinde çeşitli bilinçli zihinsel farkındalıkların ortaya çıkmasına imkân tanır. Psişik enerjinin

tekrar tekrar dağıtılmasını kolaylaştıran hareketliliği sayesinde kişi hafızadaki pek çok şeyi düşünebilir veya görmezden gelebilir. Algılama sistemi, dünyanın pek çok resmini çekebilen ve tarayan radar sistemine benzer. Algılama sistemi ihtiyaç olunan bir nesneyi keşfettiği zaman veya dış dünyadaki potansiyel bir tehlikenin varlığını sezdiği zaman, dikkatini o nesne veya tehlikeye odaklar ve oraya kilitlenir. Fikirler ve anılar, kişinin kendini karşılaştığı duruma göre ayarlayabilmesi için bilinç öncesinden çağrılır. Tehlike geçtikten veya ihtiyaç tatmin edildikten sonra, zihin dikkatini diğer olaylara çevirir.

İçgüdüler

Bu bölümün önceki bir kısmında içgüdünün, psikolojik sürece yönelen bir enerji birimi olduğunu ve bir kaynağının, bir amacının, bir nesnesinin ve bir de ivmesinin olduğunu belirtmiştik. Kaç çeşit içgüdü vardır? Bir içgüdünün bedensel bir ihtiyacın zihinsel temsilcisi olmasından dolayı, bedensel ihtiyaçlar sayısı kadar içgüdü vardır. Ancak Freud, içgüdülerin kaç tane olduğu sorusunun, biyolojik araştırmalarla belirlenebilecek bir konu olduğunu belirtmiştir.

Freud, son tahminleri itibarıyla yaşamın hizmetinde olanlar ile ölümün hizmetinde olanlar olmak üzere iki ana grup içgüdü tanımlamıştır. Ölüm içgüdüsünün en yüksek amacı, inorganik maddenin durağanlığına gerilemektir. Freud, dünyanın evriminin inorganik formdaki maddeler üzerinde etkili olan kozmik güçlerin canlı yaşam formlarına dönüştüğü evresinde tüm canlı maddelere ölüm içgüdüsünün yerleştirildiğini öne sürer. Muhtemelen bu ilk canlılar çok kısa bir süre için yaşamış ve sonrasında, daha önceki inorganik durumlarına dönmüştür. Bu aşamada yaşam, dışsal uyarılma ile olağan seyri sekteye uğratılmış, huzursuz edilmiş bir durumdadır. Bu huzursuzluk sona erip de olağanlığa dönüldüğünde yaşam kıvılcımı sönüp gitmiştir. Hayatın yaradılışını çevreleyen bu şartların sonucunda, inorganiğe dönüş organiğin bir amacı hâline gelmiştir.

Dünyanın evriminin devam etmesiyle yeni enerji şekilleri, yaşam döngüsünün uzamasını sağlayan daha uzun süren huzursuzluklar yaratmıştır. En sonunda da canlılar kendilerini yeniden üretecek gücü kazanmıştır. Evrimin bu noktasında yaşamın yaratılması, dışsal uyarılmalardan bağımsız bir hâle gelmiştir. Her ne kadar üreme içgüdüsü yaşamın devamını garanti etmişse de ölüm içgüdüsünün varlığı, hiçbir canlının sonsuza kadar yaşayamayacağı anlamına gelmektedir. Yaşamın en nihai kaderi daima inorganiğe dönmektir. Freud yaşam sürecinin ölüme doğru giden dolambaçlı bir yol olduğuna inanmıştır.

Ölüm içgüdüleri işlerini "göze görünmeden" yerine getirir. Bunlar hakkında bilinenler, görevlerini en sonunda şu ya da bu şekilde yerine getirdiklerinin dışında, çok azdır. Ancak ölüm içgüdülerinin tahrip etme ve saldırganlık gibi pek çok türevinin* görünmez olduğu söylenemez. Bir içgüdünün türevinin, türediği içgüdü ile aynı kaynağa ve amaca sahip olan ancak amaca ulaşılmasında kullandığı yollar açısından farklılık gösteren bir itici güç olduğunu söylemenin şimdilik yeterli olacağı kanaatindeyiz. Yani, bir içgüdünün türevi, yedek bir nesne kateksisidir.

Yaşam içgüdüleri, etkileri daha bariz ve belirgin olduğu için daha iyi bilinir. Bunlar, sağ kalmak ve üremek için gerekli tüm bedensel ihtiyaçların zihinsel temsilcileridir. Cinsel içgüdüler, yaşam içgüdülerinin en yakından inceleneni olup kişiliğin psikanalitik teorisinde büyük bir öneme sahip olarak kabul edilmiştir. Cinsel içgüdüler erojen bölge adı verilen bölgelerden kaynaklanır. Ağız, anüs ve cinsel organlar belli başlı erojen organlardır. Freud, erojen bölgelerin, cinsel bezlerde gizli tutulan kimyasal maddelerle (hormonlarla) hassas duruma gelebilen bölgeler olduğunu düşünmüştür. Kişinin hayatındaki cinsel içgüdüler birbirlerinden bağımsız olarak ortaya çıkar ancak ergenlikte (cinsel olgunlukta) üreme işlevi için kullanılır. Cinsel içgüdüler ayrıca diğer yaşam içgüdüleriyle beraber hareket eder.

* İçgüdülerin türevleri konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Dördüncü Bölüm: Kişilik Gelişimi.

Ağız, yemek için bir taşıyıcı olduğu kadar, uygun bir şekilde uyarıldığında haz verici hisleri de uyandırır. Anüs sindirilenlerden artakalanların dışarı atıldığı organdır, uygun bir şekilde uyarıldığında haz verici bir organ hâline gelebilir. Cinsel içgüdülerin başlıca türevi aşktır. Cinsel içgüdüler ve bunların türevleri hakkında bir sonraki bölümde daha detaylı bilgiler vereceğiz.

Enerjinin yaşam içgüdüleri tarafından kullanılan şekline libido denir; ancak Freud ölüm içgüdülerine herhangi bir tanımlayıcı isim vermemiştir. Önceki yazılarında Freud, "libido" terimini cinsel enerjinin karşılığı olarak kullanmış ancak daha sonra, kendi ürettiği motivasyon teorisi üzerinde yaptığı değişiklerden sonra libidoyu, tüm yaşam içgüdülerinin enerjisi olarak tanımlamıştır.

Yaşam ve ölüm içgüdüleri ve bunların türevleri birbirlerini ateşler, birbirlerini etkisiz bırakır veya birbirlerine alternatif teşkil eder. İçgüdüsel ateşlemeye bir örnek, hem gerilimin azaldığı bir durum (ki inorganik olma yolunda yapılmış kısmi bir dönüştür) hem de yaşam süreçlerinin yeniden canlandırıldığı bir konum olan uykudur. Yemek yeme, bir yaşam içgüdüsüyle ölüm içgüdüsünün bir türevi olan yok etmenin karışımıdır; çünkü yaşam yemeyle devam ettirilirken bir yandan da ısırma, çiğneme ve yutmayla gıda yok edilmektedir. Bir cinsel içgüdü türevi olan aşk, çoğu zaman, bir ölüm içgüdüsü olan nefreti dengeler veya aşkın nefrete, nefretin de aşka dönüşümünde olduğu gibi birbirlerine alternatif olurlar.

İçgüdüler id içinde yer alır fakat egonun ve süperegonun kılavuzluğu ile anlam bulurlar. Ego yaşam içgüdülerinin başlıca temsilcisidir. Ego yaşam içgüdülerine iki önemli yolla hizmet eder: Ego, bedensel ihtiyaçların giderimi için gerekli işlevlerin yerine getirilmesi amacıyla ortaya çıkar. Bunun için çevresiyle bu amaca yönelik gerçekçi ilişkiler kurmayı öğrenir. Ego aynı zamanda, ölüm içgüdülerini ölüm amaçlarına hizmet eden içgüdüler yerine yaşam amaçlarına hizmet eden içgüdülere dönüştürerek yaşam içgüdüleri için çalışır. Örneğin iddeki ilkel ölüm arzusu, ego tarafından dış dünyadaki düşmanlara karşı bir saldırıya dönüştürülür.

Saldırgan bir tavır alarak kişi kendini düşmanları tarafından yaralanmaya veya yok edilmeye karşı korur. Saldırganlık ayrıca temel ihtiyaçların tatmin edici bir şekilde giderilmesini önleyen bariyerlerin aşılmasında da yardımcı olur.

Ancak kişi saldırgan olduğu zaman otoritelerden veya düşmanlarından gelen karşı saldırıya maruz kalır. Bu sefer de kişi cezalandırılmaktan kaçınmak için karşısındaki saldırganla özdeşleşmeyi öğrenir. Bu, kendisini başkalarına karşı saldırgan yapan içgüdülerin aynılarına karşı saldırgan bir tavır takınması demektir. Diğer bir ifadeyle kendi içgüdülerinin kontrol edilmesinde dışsal bir otoriteyle aynı rolü oynayan bir süperego geliştirir.

İçselleştirilmiş bir otorite rolü oynayan süperego, ego ne zaman dışsal bir otoriteye karşı tavır alırsa veya asileşirse egoya karşı saldırgan bir tavır takınır. Bu olayın evrelerini şöyle sıralayabiliriz: Çocuk babasına karşı saldırgandır; babası çocuğu cezalandırarak karşılık verir; çocuk cezanlandıran babayla özdeşleşir; babanın otoritesi içselleştirilir, süperego hâline gelir ve ego, süperegonun ahlaki bir kuralına uymadığı zaman, süperego tarafından cezalandırılır. Bu durumun aşırı uçlarda gözlemlendiği hâldeyse süperego egoyu yok etmeye çalışır. Örneğin, yaptıklarından çok utandığı için intihara sürüklenen bir kişinin durumu budur.

Egonun yaşamın vekili olmasından dolayı egoyu imha etmeye çalışan süperego, idde bulunan orijinal ölüm arzusu ile aynı amacı taşır.

Anksiyete

Anksiyete, psikanalitik teorinin en önemli kavramlarından biridir. Kişiliğin işlevlerindeki dinamiklerde olduğu kadar kişilik gelişiminde de çok önemli bir rol oynar. Bunun da ötesinde, Freud'un nevroz ve psikoz teorilerinde ve bu tür patalojik durumların tedavisinde de merkezî bir öneme sahiptir. Ancak buradaki incelemelerimiz, anksiyetenin normal kişilik üzerinde oynadığı rolle sınırlı olacaktır.

Anksiyete, bedenin iç organlarındaki gerilimlerden kaynaklanan acı verici duygusal deneyimlerdir. Bu gerilimler, içsel veya dışsal uyarılmalardan ortaya çıkar ve otomatik sinir sistemi tarafından yönetilir. Örneğin, tehlikeli bir durumla karşılaşan bir kişinin kalbi daha çabuk atar, daha sık solur, ağzı kurur ve avuç içleri terler.

Anksiyete, gerilim, ağrı ve melonkoli gibi acı veren bazı durumlardan, kendine özgü bilinçli bir niteliğe sahip olmasından dolayı ayrılır. Bu niteliğin oluşmasında neyin belirleyici olduğu tam anlamıyla bilinmemektedir. Freud bunların, iç uzuvlara ait uyarıların kendilerine özgü bir özelliğinden kaynaklanabileceğini düşünmüştür. Her durumda anksiyete, kişinin acı, depresyon, melankoli veya açlık, susuzluk, cinsel ve her türlü bedensel ihtiyacının giderilmemesi gibi gerilimlerin varlığında deneyimleyeceği durumlardan ayırt edebileceği bir bilinç düzeyidir. Bu arada, nasıl bilinçdışı bir acı yoksa "bilinçdışı bir anksiyete" gibi bir durumun da olmadığını belirtelim. Kişi, anksiyetesinin sebeplerini bilemeyebilir ancak anksiyeteyi hissetmemiş -yani bundan habersiz- olamaz. Deneyimlenmeyen bir anksiyete yoktur.

Anksiyete, korkma hissiyle aynı anlama gelir. Freud anksiyete kelimesini korkuya tercih etmiştir; çünkü korku genelde dış dünyada var olan bir şeye karşı duyulan bir hissi ifade eder. Freud, kişinin dış tehlikelerden olacağı kadar iç tehlikelerden de korkabileceğini fark etmiştir. Freud, gerçekliğe ilişkin veya objektif anksiyete, nörotik anksiyete ve ahlaki anksiyete olmak üzere üç çeşit anksiyeteden söz etmiştir.

Bu üç tip anksiyete arasında nitelik açısından hiçbir farklılık görülmez. Zaten sahip oldukları tek özellik, rahatsız ediciliktir. Tek fark geldikleri kaynaklardır. Gerçeklik anksiyetesinde tehlikenin kaynağı dış dünyadadır. Kişi zehirli bir yılandan, silahlı bir insandan veya kontrolden çıkan bir arabadan korkabilir. Nörotik anksiyetede tehdit idin içgüdüsel nesne seçimindedir. Burada kişi, kendisine zararlı olabilecek bir eylemde bulunmasına veya

bir şeyi düşünmesine sebep olabilecek kontrol edilemez bir isteğe yenilmekten korkmaktadır. Ahlaki anksiyetede ise tehlikenin kaynağı süperego sisteminin vicdanıdır. Kişi, benlik ülküsünün standartlarına aykırı bir şey yapmaktan veya düşünmekten dolayı vicdanı tarafından cezalandırılmaktan korkmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse egonun deneyimlendiği üç tip anksiyete; dış dünyadan korkma, idden korkma ve süperegodan korkmadır.

Bu üç tip anksiyete arasındaki ayrım, anksiyete durumunda olan kişinin bunun, yani anksiyete yaratan durumun, gerçek kaynağının farkında olduğu anlamına gelmez. Kişi dış dünyadaki bir şeyden korktuğunu düşünürken aslında korkusu içgüdüsel tehlikeden veya süperego tehdidinden kaynaklanıyor olabilir. Örneğin, keskin bıçakları tutmaktan korkan bir insan, bu korkusunun keskin bıçakların doğası gereği tehlikeli olmasından kaynaklandığını düşünebilir. Ama aslında onu korkutan, bıçak elindeyken saldırgan bir hâle gelerek birisine zarar verebileceği tehlikesidir. Bunun gibi, yüksek yerlerin objektif olarak tehlikeli olmasından dolayı yüksek yerlerden korktuğunu düşünen kişi, aslında, vicdanının bu ortamı fırsat bilerek onu günahlarından dolayı cezalandırmak üzere aşağıya atacağından korkmaktadır. Bir anksiyete durumunun kaynağı birden fazla olabilir. Nörotik ve objektif anksiyetenin bir karışımı veya ahlaki ve objektif anksiyetenin bir karışımı yahut nörotik ve ahlaki anksiyetenin bir karışımı olabilir. Bu üçünün karışımı da olabilir.

Anksiyetenin tek işlevi, egoya bir tehlike işareti göndermektir. Tehlike sinyali bilince vardığı zaman, ego tehlikeyle baş etmek üzere bazı önlemler alır. Anksiyete, her ne kadar acı vericiyse ve kişi bunun bir an evvel sona ermesini dilerse de, kişiyi iç ve dış tehlikelerin varlığına karşı uyardığı için çok önemli bir işlevi yerine getirir. Kişi uyarıldığı için tehlikeden kaçınabilecek veya onu savuşturabilecek bir şeyler yapabilir. Diğer taraftan da, eğer tehlike savuşturulamazsa, anksiyete artan bir şekilde birikir ve en sonunda kişiyi alt eder. Bu olduğunda, kişinin sinir krizi geçirdiği söylenir.

Gerçeklik Anksiyetesi: Gerçeklik anksiyetesi veya objektif anksiyete, dış dünyada algılanan bir uyarıdan kaynaklanan acı verici duygusal bir deneyimdir. Tehlike, kişiyi zarar vermekle tehdit eden her türlü çevresel durumdur. Tehlikenin algılanması ve anksiyetenin yükselmesi, kişinin bazı çevresel koşullarda veya belli nesnelere maruz kaldığında korkmaya başlamasına sebep olan, bir nevi doğuştan gelen kalıtımsal bir durum veya kişinin yaşamı içinde edindiği bir özellik olabilir. Örneğin karanlıktan korkma, geçmiş jenerasyonların insanlarının, ışık edinecekleri yolları keşfetmeden önce karanlıkta daimî olarak tehlikelere maruz kaldıklarından ya da kişide korkuya sebep olabilecek deneyimlerin genelde gündüzden ziyade geceleyin olabileceğinden dolayı sonradan öğrenilmiş olabilir. Yine kalıtım ve deneyimin karanlıktan korkma duygusunu birlikte oluşturmuş olması mümkündür. Kalıtım kişiyi korkuya daha yatkın yapabilirken deneyim de bu eğilimi gerçekliğe dönüştürebilir.

Her durumda, gelişmemiş bir organizmanın dış tehlikelere karşı savaşmadaki acizliği korkuların bebeklik ve çocukluk yıllarında daha kolayca edinilmesine olanak verir. Genç organizmalar, egonun aşırı miktarlardaki gerilimlerle baş edememesinden (bunların üstesinden nasıl gelebileceğini bilememesinden) dolayı çoğu kez korkuya yenilir. Kişiyi anksiyete ile ele geçiren deneyimler travmatik olarak adlandırılır çünkü bunlar kişiyi aynı çocukluğundaki gibi âciz bir duruma indirger. Tüm travmatik deneyimlerin prototipi doğum travmasıdır. Yeni doğmuş bir bebek bir anda dış dünyadan gelen çok sayıda uyarıcı ile bombardımana tutulmaktadır ve onun anne karnındaki yaşamı, onu dış dünyaya hazırlamamıştır. İlk yılları boyunca çocuk, baş edemediği daha pek çok uyarıcı ile karşılaşır ve bu travmatik deneyimler, ileride gelişecek bir korku ağının temellerini atar. Yaşamının sonraki yıllarında kişiyi âciz bir çocuk durumuna indirgeyecek her bir uyarılma anksiyeteyi tetikleyecektir. Korkuların tümü, geçmişteki ilk deneyimlerdeki âcizlik ile bağlantılıdır ve bunların birer türevidir. Bu sebepledir ki küçük çocuklar travmatik deneyimlerden uzak tutulmalı ve korunmalıdırlar.

Ancak anksiyete alarmları çalmaya başladığında etkili bir reaksiyon gösterebiliriz ve bunu göstermeyi de öğrenebiliriz. Tehlikeden uzaklaşır veya onu boşa çıkaracak bir şeyler yaparız. Ayrıca mümkün olabilecek tehlikeleri önceden görmeyi öğrenir ve travmatik bir hâle gelmeden önce, bunlara maruz kalmamamız için gerekli olan önlemleri alabiliriz. Bu yetenek, eğer zamanında durdurulmazsa ileride tehlikeli bir duruma gelebilecek herhangi bir şeyle ilgili çok küçük bir tedirginliğin tanınmasından ibarettir. Kişi, başlangıç aşamasındaki gerilimler doğrultusunda davranışlarını devamlı olarak düzenlemektedir. Örneğin kişi araba kullandığı zaman, yaklaşan gerilime dair onu dikkatli olması için uyaran bir dizi önsezi deneyimlemektedir.

Tehlikeyi savuşturabilecek herhangi bir şey yapılamadığı zaman anksiyete giderek artar ve kişi, kontrolünü kaybetme veya bayılma noktasına gelir. Korkunun bazı insanları öldürdüğü bile bilinmektedir. Bir sonraki bölümde de göreceğimiz gibi egonun anksiyete ile baş etmekte kullandığı başka yollar da vardır.

Nörotik Anksiyete: Nörotik anksiyete, içgüdülerden gelen bir tehlikenin algılanması ile ortaya çıkar. Bu, egonun anti kateksislerinin, içgüdüsel nesne kateksislerinin kendilerini dürtüsel bir eylem sonucunda deşarj etmesini önlemesinde başarısız olması durumunda nelerin olabileceği ile ilgili korkudur.

Nörotik anksiyete üç şekilde sergilenir. İlk olarak kendini hemen hemen her uygun çevresel oluşuma iliştiren, serbest dolaşan tipte bir tedirginlik vardır. Bu tip anksiyete, her zaman kötü bir şeyin olmasını bekleyen gergin bir insanın en temel özelliğidir. Böyle bir kimsenin kendi gölgesinden bile korktuğunu söyleyebiliriz. Yani, daha doğru bir tabirle, kendi idinden korktuğunu söyleyebiliriz. Gerçekte korktuğu şey, daimî olarak ego üzerine bir baskı uygulayan idin egonun kontrolünü ele geçireceği ve onu bir âcizlik durumuna indirgeyeceğidir.

Nörotik anksiyetenin gözlemlenebilir bir diğer şekli de yoğun bir irrasyonel korkudur. Bunun adı fobidir. Fobinin ayırt edici

özelliği, korkunun yoğunluğunun, kişinin korktuğu gerçek nesneye oranla ölçüsüz olmasıdır. Fare, yüksek yerler, kalabalık, düğmeler, lastik, karşıdan karşıya geçmek, bir grup insanın önünde konuşmak, su veya ampüller -ve daha niceleri- bilinen fobilerden sadece bir kısmıdır. Bu saydıklarımızın her birinde, anksiyetenin başlıca etkeninin dış dünya yerine id içinde bulunmasından dolayı korku irrasyonel bir hâldedir. Fobinin nesnesi, içgüdüsel bir memnuniyete doğru yapılan bir kışkırtmayı temsil eder veya herhangi bir şekilde içgüdüsel nesne seçimi ile ilişkilidir. Her nörotik korkunun arkasında, kişinin korktuğu nesneye karşı idin ilkel bir arzusu vardır. Kişi korktuğu şeyi veya bununla ilişkili olan veya korkulan nesne tarafından sembolize edilen bir şeyi ister.

Örneğin, genç bir kadın lastikten yapılmış herhangi bir şeye dokunmaktan ölümüne korkmaktadır. Neden böyle bir korkusunun olduğunu bilmemektedir; tüm bildiği bu korkusunun kendini bildi bileli var olduğudur. Yapılan analizler şu gerçekleri ortaya çıkarmıştır: Küçük bir kızken babası eve, birisi kendisine birisi de kız kardeşine olmak üzere iki balon getirir. Ancak bir öfke anında kız, kardeşininkini patlatır ve bundan dolayı da babası tarafından ağır bir şekilde cezalandırılır. Üstüne üstlük, kendi balonunu da kardeşine vermek zorunda kalır. Bunu takiben yapılan analizler sonucunda kızın kardeşini çok kıskandığı ortaya çıkar; bu öyle bir kıskançlıktır ki kız kardeşinin ölmesini ve böylece kendisinin, babasının ilgisini adayacağı tek nesne olarak kalmasını dilemektektedir. Kız kardeşinin balonunu patlatması, kız kardeşine yönelik olarak ortaya çıkmış yok edici bir davranıştır. Verilen ceza ve duyduğu suçluluk hissi, lastik balonla ilişkilendirilmiştir. Ne zaman lastik bir cisme dokunacak olsa kardeşini yok etmek için duyduğu arzunun korkusuyla o cisimden uzak durmaktadır.

Fobiler ayrıca arzu edilen ama korkulan nesnenin süperegonun bir idealini ihlal ettiği durumlarda, ahlaki anksiyete tarafından da körüklenip çoğaltılır. Örneğin, bir kadın esasında cinsel saldırıya uğramayı istediği için tecavüze uğramaya karşı irrasyonel bir korku duyuyor olabilir ancak süperego bu arzuya

direnmektedir. Aslında tecavüze uğramaktan korkmamaktadır; bunu istemektedir. Mesele, böyle bir düşünceyi barındırdığı için kendi vicdanından korkmasındadır. Diğer bir ifadeyle söylersek kişiliğinin bir bölümü, bir diğer bölümüyle savaş hâlindedir. İd "Ben istiyorum" derken, süperego "Ne kadar iğrenç" ve ego da "Korkuyorum" demektedir. Bu şema, pek çok güçlü korku için genel bir açıklama teşkil edebilir.

Nörotik anksiyetenin üçüncü şekli, panik veya paniğe yakın reaksiyonlarda gözlenir. Bu reaksiyonlar aniden ve ortada bariz bir kışkırtma yokken ortaya çıkar. Bazı insanların hiç tanımadığı, hiçbir ilişiğinin bulunmadığı insanları bir cinnet sonucu öldürdüğünü arada sırada duyarız. Sonuçta, bu tür bir kişi böyle bir şeyi neden yaptığını izah edemez. Tüm bildiği, patlama noktasında gelmeden önce bir şeyler yapmak zorunda kalacak derecede öfkeli ve gergin hissettiğidir. Bu panik reaksiyonları kişinin, egonun ve süperegonun karşı çıkmasına rağmen idin istemleri doğrultusunda, aşırı acı veren nörotik anksiyeteyi deşarj etme davranışına örnek teşkil eder.

Panik davranışı, çoğu kez daha az şiddet kullanılarak gösterilen aşırı derecedeki bir reaksiyondur. Kişinin, genel olarak alışılagelmiş karakterinin dışında bir şeyler yaptığı tüm zamanlarda bu durum kolaylıkla görülebilir. Bu, çok ağır bir küfür, bir dükkândan hiçbir değeri olmayan ufak bir şeyi çalma veya birine hakaret etme şeklinde olabilir. Bu tür durumlarda kişinin içgüdüsel olarak hareket ettiği söylenir. İçgüdüsel olarak hareket etmek, idin ego üzerinde uyguladığı baskıdan meydana gelen nörotik anksiyeteyi rahatlatır.

Elbette içgüdüsel bir davranışla kişinin kendini rahatlatması, çevresindeki tehditkâr davranışları üzerine çekeceği için objektif anksiyetenin artmasına sebep olacaktır. İçgüdüsel hareketlerde bulunduğu için devamlı olarak cezalandırılan bir çocuk, genelde içgüdülerini kontrol etmeyi öğrenir. Bunu bir çocukken başaramazsa zaman içinde içgüdüleriyle hareket eden bir yetişkin hâline gelir ve böyle bir insanla da, eğer gerekirse, toplumun yasal

olarak baş edebileceği yollar vardır. Öte yandan kanuna uyan bireylerin de nörotik anksiyetenin etkisiyle kanunları çiğnediği görülmüştür. Bu tür bireylerin kontrol mekanizması etkisiz hâle gelir ve içgüdüler, olanca hızlarıyla davranışlara yansır. Her ne kadar kontrol mekanizmaları iyi denecek seviyede gelişmiş bireyler, içgüdüsel hareketlerinden ve duygusal patlamalarından dolayı genelde pişmanlık duyarlarsa da bu patlamanın verdiği bir rahatlama duygusu da vardır.

Bireyin, kendi içgüdülerinden korkmaya başlamadan önce, içgüdüsel istekleri ile dış tehlikeleri bağdaştırmış olması gerektiğinden dolayı nörotik anksiyete bir anlamda gerçeklik anksiyetesi üzerine inşa edilmiştir. İçgüdüsel yansıtma bir cezalandırılma ile sonuçlanmadığı müddetçe bireyin içgüdüsel nesne kateksislerinden korkması için herhangi bir sebep yoktur. Ancak içgüdüsel hareket kişiyi problemlerle uğraşmak zorunda bırakıyorsa -ki genelde böyle olur- kişi, içgüdülerin ne kadar tehlikeli olduğunu öğrenir. Tokat atmak veya dayak ve diğer cezalandırma şekilleri çocuğa, dürtüsel güdülerin memnun edilmesinin karşı tarafta bir çeşit rahatsızlığa yol açtığını gösterir. İçgüdüsel davranışından dolayı cezalandırılmasıyla çocuk, nörotik anksiyeteyi edinir.

Nörotik anksiyete ego için objektif anksiyeteden daha büyük bir sorun olabilir. Büyüdükçe dış tehlikeleri nasıl idare edebileceğimizi veya bunlardan nasıl sakınabileceğimizi öğreniriz; hatta birer çocuk olarak bile tehlikeli nesnelerden veya durumlardan uzak durabiliriz. Fakat nörotik anksiyete, kaynağı bireyin kendi kişiliğinin bir parçası olduğu için idare edilmesi ve kaçınılması çok zor bir durumdur. Kişilik gelişimi, gelecek bölümde de göreceğimiz gibi, ağırlıklı olarak ego içinde nörotik ve ahlaki anksiyeteyi idare etmek üzere oluşan mekanizmalara ve adaptasyon çeşitlerine bağlıdır. Korkulara karşı durmak psikolojik açıdan büyüme için gerekli en etkili unsurlardan biridir çünkü bu uğraşının sonucu, kişinin nihai karakteri üzerinde çok büyük bir yer tutar.

Bu bölümü sonlandırmadan önce, burada okuyucunun anlamasını istediğim en önemli nokta, nörotik anksiyetenin sadece

nörotik insanlara özgü bir şey olmadığıdır. Normal diye adlandıracağımız kişiler bile bir nörotik anksiyete deneyimi yaşayabilirler; ancak nörotik anksiyete bu insanların hayatlarını, nörotik insanlarda olduğu kadar kontrol etmez. Zaten, bir nörotik insanla normal insan arasındaki fark bu kontrolün ne derece etkili olduğuyla alakalıdır ve aradaki sınır çizgisi de oldukça belirsizdir.

Ahlaki Anksiyete: Ego içindeki suçluluk veya utanma hisleri olarak deneyimlenen ahlaki anksiyete, vicdandan gelen bir tehlikenin sezilmesiyle ortaya çıkar. Ebeveyn otoritesinin içselleştirilmiş bir temsilcisi olan vicdan kişiyi, ebeveynler tarafından kişiliğin içine yerleştirilen benlik idealinin mükemmeliyetçi amaçlarına ters düşen bir şeyi yapmasından veya düşünmesinden dolayı cezalandırmakla tehdit eder. Ahlaki anksiyete cezalandırıcı ebveynlerden gelen objektif bir korkudan kaynaklanır. Nörotik anksiyetede de olduğu gibi ahlaki anksiyetenin kaynağı kişilik içinde yatar ve yine nörotik anksiyetede de olduğu gibi kişi suçluluk hissinden, onlardan uzaklaşmak suretiyle kaçamaz. Çatışma tamamıyla intrapsişiktir. Yani bu yapısal bir şeydir ve kişi ile dış dünya arasındaki bir ilişkiye -tarihsel açıdan bakıldığında ahlaki anksiyetenin ebeveynlerden gelen objektif korkunun ilerlemiş hâli olması hariç- ilişkin değildir.

Ahlaki anksiyete, süperegonun başlıca düşmanı idin ilkel nesne seçimleri olduğu için nörotik anksiyete ile yakın bir ilişki içindedir. Bu ilişki, genel olarak cinsel ve saldırgan dürtülerin ifade edilmesine karşıt olarak yönlendirilmiş disiplinin sonucudur. Bunun bir sonucu olarak ebeveyn otoritesinin içsel sesi olan vicdan, şehvet ve söz dinlememe konusundaki yasaklardan oluşur.

Hayatın büyük tezatlarından biri de erdemli bir kişinin erdemsiz kişiye göre daha kolaylıkla kendinden utanabilmesidir. Bunun aslında çok basit olan sebebi, kötü bir şey yapmayı düşünmenin bile erdemli bir kimsenin utanç duyması için yeterli olmasıdır. Kendisi üzerinde otokontrol uygulayan kişi, içgüdüsel gerilimlerini deşarj edebileceği başka yolları olma-

yacağı için içgüdüsel kışkırtmalarını inceden inceye düşünmek durumundadır. Daha az erdemli bir kişinin süperegosu güçlü değildir, bu sebeple de ahlaki değerlere aykırı bir şey düşündüğünde veya yaptığında, vicdanının sızlaması olasılığı da azdır. Suçluluk duyguları, idealist bir kişinin, içgüdüsel fedakârlıkları için ödediği bedeldir.

Anksiyetenin, tehlikeyle karşı karşıya olan egoya yapılan bir uyarı olduğunu daha önce görmüştük. Objektif anksiyetede eğer kişi uyarıyı dikkate almazsa başına kötü bir şey gelecektir. Ya fiziksel bir yaraya veya acıya ya da bir mahrumiyete veya yoksunluğa maruz kalacaktır. Uyarıyı dikkate almakla başına kötü bir şeyin gelmesinden sakınabilir. Hem nörotik hem de ahlaki anksiyetede tehlike, ne dış dünyada yatar ne de kişi fiziksel bir acıdan, yoksunluktan korkar. O zaman neden korkmaktadır? Korkunun kendisinden korkmaktadır. Suçluluk duygusunun kişiye bilfiil acı verdiği durumlarda bu aşikârdır. Aslında bu acı öyle bir hâle gelebilir ki suçluluk duygusunu hisseden kişi, suçluluğunun dış dünya tarafından giderilmesi ve kendisinin cezalandırması için herhangi bir eyleme dahi kalkışabilir. Suçluluk duygusu yüzünden suç işleyen kişilerin olduğunu duymuşsunuzdur. Bunlar, suçlarının cezalandırılmasını istedikleri için kolayca yakalanırlar yani kaçmazlar. Buna benzer olarak nörotik anksiyetenin artan baskısı da kişinin aklını kaybetmesine ve tamamen içgüdüsel bir davranışta bulunmasına sebebiyet verebilir. İçgüdüsel arzuların sonuçlarının anksiyetenin kendisinden daha az acı verici olduğu düşünülmektedir. Nörotik ve ahlaki anksiyete, sadece egoya verilen bir tehlike işareti değil, tehlikenin ta kendisidir.

Özet

Bu bölümde, kişiliğin karmaşık ve iç içe geçmiş bir enerji sistemi olduğunu gördük. Kişiliğin işleyişini sağlayan enerjiye psişik enerji denir. Bu enerji nereden gelmektedir? Bedenin hayat enerjisinden gelir. Hayat enerjisi psişik enerjiye dönüşür. Bu dönüşümün nasıl meydana geldiği bilinmemektedir.

Psişik enerjinin deposu iddir. İdin enerjisi temel yaşam ve ölüm içgüdülerinin tatmin edilmesinde kullanılır. Özdeşleşme mekanizması aracılığıyla enerji depodan alınır ve ego ve süperegonun faaliyete geçirilmesinde kullanılır.

Ego ve süperegoya dağıtılan enerji, iki genel amaç için kullanılır: Kateksisler içinde biriktirilerek gerilimin deşarj edilmesinde ya da anti kateksisler içinde biriktirilerek gerilimin deşarj edilmesini önlemekte. Anti kateksisler esasında anksiyetenin azaltılması ve acıdan sakınılması amacıyla oluşturulmuştur. Kişinin düşündüğü ve yaptığı şeyler, bu itici ve tutucu güçlerin göreceli güçlerine bağlıdır.

Son tahlilde kişiliğin dinamikleri, psişik enerjinin kişiliği oluşturan üç sistem arasındaki el değiştirmesinden ibarettir.

Referanslar

Enerji, İçgüdü ve Kateksis

Sigmund Freud, (1915) *Instincs and Their Vicissitudes.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 60-83 Londra: The Hogart Press, 1946.

Sigmund Freud, (1920) *Beyond the Pleasure Principle.* Londra: The Hogart Press, 1948.

Sigmund Freud, (1923) *The Ego and the Id.* Bölüm IV. Londra: The Hogart Press, 1947.

Sigmund Freud, (1924) *The Economic Problem in Masochism.* In Collected Papers, Cilt II, sayfa 255-268. Londra: The Hogart Press, 1933.

Sigmund Freud, (1933) *New Introductory Lectures on Psychoanalyis.* Bölüm 4. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1933.

Sigmund Freud, (1938), *An Outline of Psychoanalysis.* Bölüm 2. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1949.

Bilinç ve Bilinçdışı

Sigmund Freud, (1900) *The Interpretation of Dreams.* Bölüm 7. Londra: The Hogart Press 1953.

Sigmund Freud, (1912) *A Note on the Unconscious in Psychoanalysis.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 22-29. Londra: The Hogart Press, 1946.

Sigmund Freud, (1915) *The Unconscious.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 98-136. Londra: The Hogart Press, 1946

Sigmund Freud, (1923) *The Ego and the Id.* Bölüm I. Londra: The Hogart Press, 1947.

Sigmund Freud, (1938) *An Outline of Psychoanalysis.* Bölüm 4. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1949.

Anksiyete

Sigmund Freud, (1926) *Inhibitions, Symptoms and Anxiety.* Londra: The Hogart Press, 1948.

Sigmund Freud, (1933) *New Introductory Lectures on Psychoanalysis.* Bölüm 4. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1933.

4. Bölüm

Kişilik Gelişimi

Kişilik hakkındaki aşikâr gerçeklerden biri daimî olarak değişmesi ve gelişmesidir. Bu özellikle bebeklikten çocukluğa geçiş döneminde belirgindir. Yapısal olarak ego, değişerek diğer yapılardan ayrışır ve dinamik olarak içgüdüsel enerji kaynakları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olur. Bu dönemde, davranış tarzlarının ağır ağır ve hassas bir şekilde gelişmesi, nesne kateksislerinin ilgi alanları ve bağlılıklar şeklinde büyümeye başlaması ve algılama, hafıza ve düşünme gibi psikolojik süreçlerin oluşumu gerçekleşir. Kişiliğin tamamı daha uyumlu bir hâle gelir ki bu, üç sistem ve dış dünya arasındaki enerji dönüşümlerinin bir sisteme oturtularak faaliyete geçirilmesi demektir. Kateksisler ve anti kateksisler kişinin büyümesiyle daha oturmuş bir hâle gelir ve böylece kişilik fonksiyonları daha pürüzsüz, daha düzenli ve daha tutarlı bir şekilde işlemeye başlar. Öğrenme sayesinde kişi, engellenmeler ve anksiyeteler ile baş etme yolunda daha büyük beceriler edinir. Burada, kişide meydana gelen pek çok başka değişiklikler de vardır ve bunlar, genel olarak: (1) Büyüme (olgunlaşma), (2) Dışsal yoksunluklardan kaynaklanan acı verici

uyarılar (dışsal engellenmeler), (3) İçsel çatışmalardan kaynaklanan acı verici gerilimler, (4) Kişisel yetersizlikler ve (5) Anksiyete olmak üzere beş türlü faktörün sonucu olarak gerçekleşir.

Olgunlaşma, gelişimsel değişiklikler üzerinde doğuştan gelen bir kontrolün tesis edilmesinden ibarettir. Örneğin yürümek, büyüme sürecinin bir örneğidir. İlk önceleri bebeğin hareket edecek bir gücü yoktur; sonrasında kemiklerin, kasların ve eklemlerin büyümesi ve sinir sistemi içindeki gelişmeler sayesinde, bebeğin ilk önce kafasını kaldırmasıyla başlayan ve daha sonra kendi başına ilk adımını atmasına doğru ilerleyen tam anlamıyla belirgin bir süreç yaşanır. Konuşma da, keza, bebeğin anlamsız mırıldanmaları ile başlayıp sonrasında anlaşılabilir kelimelerin kullanılmaya başlandığı benzer bir gelişme sürecine tabidir. Algılama, hafıza, öğrenme ve düşünme, merkezî sinir sisteminin bir nevi büyümesi ve olgunlaşmasının etkisi ile gerçekleşir ve içgüdüler -ki en dikkat çekeni cinsel içgüdülerdir- özerk sinir sistemi ve endokrin bezlerinden oluşan sinirsel salgı sisteminin büyümesiyle değişikliğe uğrar. Büyüme bir yayılma, bir genişlemedir. Bunun izlerini taşımayan bir gelişme unsurunun olması ihtimali çok zayıftır; ancak büyümenin etkilerini öğrenmenin etkilerinden ayrıştırabilmek, yani çözüp ayırabilmek, çok zor, belki de imkânsızdır. Büyüme ve öğrenme, kişilik gelişiminde el ele giden iki unsurdur.

Engellenme, acı veya rahatsızlık veren bir gerilimin deşarj edilmesini önleyen her türlü histir. Diğer bir ifadeyle söylememiz gerekirse engellenme, haz prensibinin işlemesinin yolunu kesen bir şeydir. Kişi, gerekli olan hedef nesnenin çevrede bulunamamasından dolayı engellenmiş olabilir. Buna mahrumiyet denir. Mahrumiyet, dış dünyada var olduğu için dışsal engellemeler olarak da adlandırılır.

Engellenme, kişinin kendi içinde olan bir şeyden de kaynaklanabilir. Bu engel, kişinin tatmin edinmesini önleyen karşıt bir güç veya anti kateksis olabilir. Buna çatışma denir. Bir başka durumda kişi, gerekli olan ayarlamayı yapmasına yardımcı ola-

cak becerilerden, anlayıştan, zekâdan veya deneyimden yoksun olabilir. Kişinin kendi içinde yatan bu zayıflıklara veya sınırlamalara kişisel yetersizlikler adı verilir. Son olarak engellenme, korkunun bir sonucu da olabilir. Kişi, istediği şeylerin peşinden gitmeye korkmaktadır. Bu korku objektif, nörotik, ahlaki veya bunların bir kombinasyonu olabilir.

Kişinin bu engelleri aşmak, bu engelleri aşmaya çalışmak veya kendini bunlara göre konumlandırmak için kullandığı yollar, onun kişiliğini şekillendirir. Bu şekillendirme, bu bölümün konusunu teşkil edecektir. Şimdi, kişinin engellenmelerini, çatışmalarını ve anksiyetelerini çözmeye çalışmasında kullandığı ana metotlardan bazılarını inceleyeceğiz. Bu metotlar özdeşleşme, yön değiştirme, yüceltme, savunma mekanizması ve içgüdülerin karışımı ve özveride bulunmak suretiyle dönüşümüdür.

Özdeşleşme

Bir önceki bölümde, ego ve süperegonun oluşmasının, özdeşleşme mekanizması sayesinde meydana geldiğini görmüştük. Ego ve süperegonun idden, idin içgüdüsel nesne seçimleriyle fikirsel ve ahlaki özdeşleşmeler yaparak enerji çektiğini söylemiştik. Şimdi burada, özdeşleşmenin doğasını ve bunun kişilik gelişimindeki rolünü daha detaylı bir şekilde açıklamak istiyoruz.

Şimdiye kadar söz ettiğimiz anlamıyla özdeşleşme, dışsal bir nesnenin niteliklerinin (genelde diğer bir kişinin) kişi tarafından kendi kişiliğiyle özdeşleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Diğer bir kişi ile başarılı bir şekilde özdeşleşen kişi, bu kişiyi andıracaktır. Çocukların ebeveynlerine benzemesinin sebeplerinden biri, ebeveynlerini taklit etmeleridir. Diğer kişileri gözlemleyip taklit etmeye olan eğilim, kişiliğin kalıplarını oluşturan önemli faktörlerden biridir.

Özdeşleşme, hangi koşullar altında gerçekleşir? Burada en az dört önemli nokta vardır. Bunlardan birincisinin, engellenme ve anksiyete ile çok az bir ilişkisi vardır. Bu tamamıyla kişinin kendinde beğendiği narsistik kateksislerin (kendi kendini sevmek),

diğer kişinin özelliklerine yayılmasına bağlıdır. Örneğin, kendindeki maskulenliği beğenen bir çocuk, başkalarının kaslarına sahip olmayı istediğinden değil de onlarınki de kendi kasları gibi olduğu için diğer kişilerin maskulen özelliklerini değerli ve önemli görecektir. Bizler daima, bizim gibi özellikleri olan insanlarla özdeşleşmek isteriz. Bu, karakter özelliklerinde olduğu gibi sahip olunan maddi varlıklarda da geçerlidir. Cadillac marka araba kullanan bir kişinin kendini, Ford marka kullananlardansa Cadillac kullanan kişilerle özdeşleştirme olasılığı daha yüksektir. Bu tür bir özdeşleşmeye narsistik özdeşleşme adı verilir. Freud'un tabiriyle narsisizm kendi kendine âşık olmaktır. Bu tabir, kendinin bir su birikintisi üzerine yansıyan gölgesine âşık olan Narcissus efsanesinden gelmektedir. Kendisine hayran olan kimsenin narsist olduğunu söyleyebiliriz.

Narsistik özdeşleşme, nesne seçimi ile karıştırılmamalıdır. Nesne seçimi yapan kişi bunu, o nesneyi istediği için yapar. Narsistik özdeşleşmede ise kişi istediği nesneye zaten sahiptir; onun kateksisi, sadece, aynı şeylere sahip olan kişileri bir yerde toplamaktadır. Erkeklerin diğer erkeklerle özdeşleşmeleri, bazı ortak nitelikleri paylaşmalarından dolayıdır. Ancak erkeklerin kadınlarla ilişkisinde kateksis devreye girer çünkü kadınlar erkekler için çeşitli gerilimlerin azaltılması işlevini görür.

Eğer narsisizm faktörü çok güçlüyse kişi, kendini andıran bir aşk nesnesi seçerek tatmin bulur. Bir kişinin heteroseksüellik yerine homoseksüelliği seçmesinin veya bir erkeğin maskulen bir kadınla veya bir kadının feminen bir erkekle evlenmesinin sebebi budur. Narcissus'un da yaptığı gibi böyle bir kişi, kendisinin yansıyan imgesine aşıktır.

Tüm nesne seçimlerinin, bir noktaya kadar narsisizmden etkilendiğini düşünmek mümkündür. Örneğin, iki insan herhangi bir açıdan birbirine benzemedikçe birbirlerine âşık olmayacaklardır. Genelde, aynı sosyal sınıftan olanlar ve zevkleri ve ilgi alanları benzer olanlar birbirlerine âşık olacak ve evleneceklerdir.

Narsistik özdeşleşme, aynı gruptan olan üyeler arasında oluşan bağlardan da sorumludur. Bir grubun üyeleri, aynı gruba üye olmak gibi en azından tek bir ortak yanlarının olmasından dolayı birbirleriyle özdeşleşirler. İki veya daha fazla kişinin ortak olduğu noktalar olduğunda -ki bu fiziksel veya zihinsel bir ilgi alanı, bir değer yargısı, sahip olunan bir şey, aynı kulübe üyelik, vatandaşlık gibi bir özellik olabilir- bu kişiler birbirleriyle özdeşleşme meyili gösterir. İki insan, aynı şeyleri istediklerinden dolayı birbirleriyle özdeşleşebilirlerse de arzulanan nesneyi sahiplenme konusunda kavga edebilirler. Düşmanlar veya karşıtlar arasında böyle bir çekimin olmasından söz etmek biraz çelişkili olabilir ancak böyle çekimler de mevcuttur. Düşmanlar bazen arkadaş olabilir ve bazen de rekabet, iş birliğine dönüşebilir. Polis hırsız ile, hırsız da polis ile özdeşleşebilir.

İkinci tip özdeşleşme, anksiyete ve engellenmeden kaynaklanır. Örneğin, sevilmek isteyen bir genç kızın düştüğü durumu düşünelim. Âşık olan arkadaşlarını görür ve onlarda olup da kendinde olmayan şeyin ne olduğunu merak etmeye başlar. Arkadaşlarını taklit etmeye, böylece de onların eriştiği hedeflere erişmeye karar verir. Bu tür bir özdeşleşme, yani engellenmiş bir kişinin başarılı olan bir kişiyle başarılı olabilmek amacıyla özdeşleşmesine, hedef güdümlü özdeşleşme denir.

Hedef güdümlü özdeşleşmeler çok yaygın olup kişilik gelişiminde çok büyük bir yer tutar. Bir erkek çocuğu, babası kendisinin başarmayı istediği amaçlara ulaşabiliyorsa her geçen gün babasına biraz daha benzeyecektir. Bir kız çocuğu da, yine, aynı amaç ve istekler doğrultusunda annesine benzeyecektir. Öte yandan eğer anne ya da baba çocuğun istediği amaçları gütmüyorlarsa çocuk, kendine yakıştıracağı modelleri başka yerlerde aramaya başlayacaktır. Filmlerin bu kadar popüler olmasının sebeplerinden biri, seyircilerin kendilerini filmin başarılı kahramanları veya -eğer öyle seçerlerse- kötüleri veya başarısızları ile özdeşleştirerek kendi engellenmiş isteklerini tatmin edebilmeleridir. Kendisini başkasının yerine koyarak tatmin olmakla

anlatılmak istenen, kişinin aslında o amaca ulaşmadığı ancak kendisini bu amaca ulaşan biriyle özdeşleştirdiğidir. Eğer kişi kendisi ünlü olamıyorsa kendini ünlü olan bir kişiyle özdeşleştirmekle de tatmin bulabilecektir.

Şurası özellikle belirtilmelidir ki hedef güdümlü özdeşleşmeler genelde bir başkasının bireysel nitelikleriyle ilgili olup kişinin bütün nitelikleriyle ilgili değildir. Çocuk, babasının boş vakitlerinde yaptıklarını değil gücünü daha önemli bulduğu için babasının okumasıyla ve golf oynamasıyla değil de gücüyle ilişkili bir özdeşleşme yapabilir. Ancak özdeşleşmeler genellenmeye eğilimlidir. Bu, eğer kişi bir başkasının sahip olduğu bazı niteliklerle özdeşleşiyorsa bu kişinin pek çok diğer nitelikleriyle de özdeşleşeceği anlamına gelir. Bunun da ötesinde, o kişiyi başarılı kılan nitelikleri diğer niteliklerinden hassas bir biçimde ayrıştırmak çok zor olacaktır ve bunun sonucu olarak da kısmi bir özdeşleşme yerine, bütüncül bir özdeşleşme gerçekleşecektir.

Kişi, kateksis yaptığı nesneyi kaybettiği veya ona sahip olamadığı zamanlarda, bunu, kendisini bu nesneye benzeterek geri almaya veya güvence altında tutmaya çabalar. Bu tip özdeşleşme nesne kaybı özdeşleşmesi olarak adlandırılır.

Nesne kaybı özdeşleşmesi, ebeveynleri tarafından örselenmiş çocuklarda sıkça rastlanan bir durumdur. Bu çocuklar ebeveyn sevgisini, ebeveynlerinin kendilerinden beklediği bir şekilde hareket ederek kazanmaya çalışırlar. Çocuk, ebeveynlerinin onun nasıl olmasını istediğini düşünüyorsa onunla özdeşleşir. Bunun gibi ebeveynlerinden birini ölüm veya ayrılıktan dolayı kaybeden bir kişi, kaybettiği ebeveyni model alma yoluna gidecektir. Bu örneklerde, çocuğun yaptığı özdeşleşmenin, ebeveynlerinin gerçek karakterleri üzerine inşa edilmesi yerine ebeveynlerinin standartları ve değer yargıları hakkındaki fikirlerinden kaynaklandığı görülür. Benlik ideali bu şekilde oluşturulur.

Nesne kaybı özdeşleşmesi, gerçek nesnenin geri getirilmesine de yardımcı olabilir. İyi bir çocuk olarak ebeveynlerin ilgisi ve sevgisi kazanılabilir veya bunun, kaybedilen nesnenin yerini tutması

sağlanır. Eğer kişi, yitirilen kişinin kişisel niteliklerine adapte olursa nitelikleri adapte edilen kişi, adapte eden bireyin kişiliğinin bir parçası hâline gelir. Gelişme yolunda olan kişilik, yitirilmiş olan pek çok nesne kateksislerinin izlerini taşır hâle gelir.

Dördüncü tip özdeşleşme, kişinin kendini, belli otoriteler tarafından konulmuş yasaklarla özdeşleştirmesidir. Böyle bir özdeşleşmenin amacı, potansiyel düşmanların koydukları yasaklara uyarak bunların vereceği cezalardan kaçınmaktır. Burada kişi, sevgiden dolayı değil korkudan dolayı özdeşleşir. Bu tür özdeşleşmeler, vicdanın temelini oluşturur. Vicdanı temsil eden baskılayıcı mekanizmalar ağı, ebeveyn kaynaklı baskılayıcı mekanizmaların birlikteliğini temsil eder. Davranışlarını, kendi inşa ettiği baskılayıcı mekanizmalar (anti kateksisler) vasıtasıyla düzenlemekle çocuk, cezalandırılacağı şeyleri yapmaktan sakınır. Çocuk büyüdükçe başka baskın karakterlerle benzer özdeşleşmeler söz konusu olur.

Otoritelerle özdeşleşme çocuğun sosyal olmasını sağlar. Bu, çocuğun içinde yaşadığı toplumun kural ve şartlarına uyduğu anlamına gelir. Bu kuralları kabul ederek çocuk acıdan sakınır ve hazlar edinir. Toplumun huzuru büyük bir oranda genç kuşakların eski ve baskın kuşakların idealleri ve yasaklarıyla özdeşleşmesine bağlıdır. Genç kuşaklar eski âdetlere baş kaldırabilir ancak genelde toplumun kurallarına uyarlar.

Bu konuyu bitirmeden önce, çok ilkel bir özdeşleşme şeklinden bahsetmeliyiz. Bu, yenilen şey gibi olmak amacıyla o şeyin yenmesidir. Örneğin, ilkel bir avcı avladığı bir aslanın kalbini, onun gibi cesur olabilmek için yer. Bu ilkel özdeşleşme, Hristiyanlık âdetlerinde sembolik anlamda mevcuttur. Kutsal ekmek ve şarap İsa'nın bedenini ve kanını sembolize eder. Kişinin bunları yiyip içmesi İsa'ya benzemek amacını güder.

Bu bölümde özdeşleşmenin kişiliği, bir kişi ile veya genelde bir başka kişi ya da dış dünyadaki nesnenin nitelikleri arasında bir benzerlik yaratarak nasıl şekillendirdiğini gördük. Özdeşleşmedaki motivasyon -narsistçe sebeplerden ayrı olarak- engel-

lenme, yetersizlik ve anksiyetedir ve özdeşleşmeyle hedeflenen amaç; engellenme, yetersizlik veya anksiyete araçları vasıtasıyla acı verici gerilimin deşarj edilmesidir. Bu kısımda toplam dört tip özdeşleşmeden söz ettik: (1) Kendine ait kateksisin kendine benzeyen kişi ve şeylere yayılması olarak açıklanan narsistik özdeşleşme; (2) Özdeşleşenin kendini, kendi ulaşmak istediği amaçlara ulaşmış kişiyi model alarak şekillendirdiği hedef güdümlü özdeşleşme; (3) Kişinin kateksis yaptığı kaybolmuş veya sahip olamadığı nesneleri kendiyle birleştirmesi olarak açıklanabilecek nesne kaybı özdeşleşmesi ve (4) Kişinin kendini bir otorite tarafından konulan yasaklarla birleştirmesi olarak açıklanan saldırganla özdeşleşme.

Yön Değiştirme ve Yüceltme

Üçüncü bölümde içgüdüler üzerine yapılan açıklamalarda, içgüdülerin en çok değişkenlik gösteren özelliğinin, içgüdünün gerilimin azaltılması gibi hedeflerine ulaşmak için kullandığı nesne veya araçlar olduğunu gördük. Eğer bir nesne uygun bir araç değilse kateksis derhâl uygun olan bir başka araca yönelir. Bu, psişik enerjinin yerinin değiştirilebildiğine işaret eder. Kişilik gelişimi büyük ölçüde, bir dizi enerji yön değiştirmesi veya nesne yüceltme sürecidir. İçgüdünün kaynağı ve hedefi, enerjinin yönü değiştirildiğinde de aynı kalır; değişen sadece amaç nesnesidir.

Enerjinin yön değiştirmesinin sebepleri, kişilik gelişimini sağlayan sebeplerle aynıdır; yani büyüme, engellenme, çatışma, yetersizlik ve anksiyete. Örneğin, oral haz olarak adlandırılan durumda ortaya çıkan bir dizi yön değiştirmeyi düşünelim. Ağız ve dudaklar, özünde yemekle ilişkili olan hassas bir bölgedir. Bir meme ucu tarafından uyarılan dudaklar bebeğin emmesini sağlar. Emme, her ne kadar açlığın giderilmesi amacını güderse de dudakların hassas bir şekilde uyarılması bizzat haz vericidir ve bir süre sonra böyle bir teşviğin yokluğu rahatsızlık verir. Yani burada, sütün istenilen miktarda alınamaması yoluyla tatmin edilemeyen bir emme ihtiyacı kendisini diğer yollarla göstere-

cektir. Bebek, ulaşabileceği bir yerdeki diğer nesneleri veya kendi parmağını emecektir. Eğer bebek, kendi parmağını emdiği için cezalandırılırsa ya başka nesneler bulacak ya da ona -örneğin bir emzik gibi- başka nesneler verilecek ve bebek bunu, cezalandırılma korkusu olmaksızın emecektir. Büyümeyle birlikte çocukluğa özgü bu tür dudak uyarılmaları toplumsal kurallar tarafından baskılanarak yerini yetişkin davranışlarına bırakacaktır. Sigara içmek, öpüşmek, dudakları dille ıslatmak, ruj sürmek, içki içmek, ıslık çalmak, şarkı söylemek, konuşmak, sakız çiğnemek ve tükürmek, yetişkinlerin ağzını kullandığı faaliyetlerden bazılarıdır.

Bu, bu tür nesne kateksislerinin, sadece içgüdüsel emme ve açlık enerjisine bağlı olduğu anlamına gelmez. Diğer içgüdüler de ağıza ilişkin gerilimlerin deşarj edilmesi esnasında oral alışkanlıklarda tatmin bulabilir. Öpüşmek aynı zamanda cinsel açıdan haz vericiyken alkollü içkilerin alınması, dudaklarda oluşan gerilim de dâhil pek çok diğer gerilimin azaltılmasını sağlar ve haz verir. Meselenin aslı, yetişkin nesne seçimlerinin niteliklerinin, pek çok hayati kaynaktan gelen enerjinin beraber akışıyla belirlenmesidir. Bu, içgüdülerin karışımı olarak adlandırılır. Çocuklarınkine benzemeksizin yetişkinlerin ilgi alanları ve tercihleri karmaşık bir şekilde motive edilmiştir veya Freud'un ifadesiyle bunlar için üstbelirlemeden söz edilir. Üstbelirleme kavramıyla herhangi bir nesne seçiminin pek çok içgüdüyü tek seferde tatmin edebilmesi vurgulanmak istenmiştir. İçgüdü karışımı ve üstbelirleme tabirleri, yoğunlaşma olarak da bilinir. Birkaç içgüdünün birden tek bir nesne üstüne kanalize edilmesi, enerji kaynaklarının bir yoğunlaşmasıdır. Bahçeyle uğraşma gibi bir faaliyet veya model uçak yapma gibi bir hobi, birbirleriyle ilişkili olmayan birkaç gerilimi aynı anda azaltabilir. Bir yetişkinin işine veya bir hobisine karşı tutarlı, durağan ve içten olan bir yaklaşımı, çoklu kanalize edilmiş bir motivasyon unsurudur. Çocuk her yaptığından hemen sıkılır çünkü her bir faaliyet, çok hızlı bir şekilde tatmin edilen tek bir gerilime, belki en iyimser tahminle birkaç tane gerilimin giderilmesine yöneliktir.

Bir yön değiştirmenin yöneleceği rotayı belirleyen nedir? Nasıl olur da orijinal nesne seçimi yerine bir diğeri seçilir? Nasıl olur da bir kişi belli bazı ilgi alanları ve bağlılıklar geliştirirken bir diğeri değişik ilgi alanları ve bağlılıklar geliştirebilir? Neden ilgi alanları ve bağlılıklar kişinin yaşamı süresince değişir?

Değişikliklerin belli bir yol takip etmesinin iki sebebi vardır. Birincisi, belli kurumlar vasıtasıyla hareket eden toplum, belli başlı nesne seçimlerine yasaklar ve mahrumiyetler koyarak yön değiştirmenin rotasını etkiler. Çocuklukta, başparmağı emmek genel olarak ayıplanırken bir lolipopun emilmesi yüceltilmiştir. Lolipop emen yetişkinler alaylara maruz bırakılmış fakat bir sigarayı, puroyu veya pipoyu emenler olağan karşılanmış, hatta teşvik dahi edilmişlerdir. Biberondan bir şey içen bir yetişkin hor görülecek ve dışlanacak fakat şişeden bira içen hiçbir dışlamaya maruz kalmadan içebilecektir. Toplum, belli başlı nesne seçimlerine kısıtlamalar getirirken bir yandan da uygun gördüğü yedekler sunar. Toplum, uygun yedekler tedarik etmekte başarısızlığa uğrarsa insanlar yasak nesneleri kullanmaya doğal olarak yönelecektir. 1920'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde alkollü içki üretiminin yasaklanmasına verilen karşılığın ne olduğunu hatırlarsınız sanırım. Kaçak içki üreticileri mantar gibi türemiştir çünkü insanlar böyle bir oral hazdan yoksun kalmaya razı olmamışlardır.

Yön değiştirmenin yöneleceği rotayı tayin eden ikinci önemli belirleyici, orijinal ve yedek nesne arasındaki benzerlik veya nesnelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin hangi oranlarda özdeşleşebileceğidir. Eğer kişinin gerilimini belli bir yoldan deşarj etmesi yasaklanmışsa kişi, yasaklanmış olan yola çok benzeyen ya da en mümkün olabilecek şekilde tanımlanabilen bir yolu arama çabasına girişecektir. Eğer bu çıkış yolu da boşa çıkarsa orijinal objeye en çok benzeyen bir üçüncü, dördüncü, ... vs. nesneyi arayacaktır. Yapılan her bir yön değiştirme, yedek nesnenin orijinal nesneye benzeme şansını gittikçe azaltacak ve seçilen nihai nesne orijinaline benzemekten uzak olacak, bu sebeple de daha az tatmin edici olacaktır. Bir nesnenin, bir diğerinden daha az tatmin edici olduğu söylendiği zaman bu, nihai olarak seçilen nesnenin

gerilimin giderilmesinde orijinaline oranla daha az verimli olacağı anlamına gelir. Yani yedek bir nesneyle yapılan alışveriş kişiyi, artık veya deşarj edilememiş gerilimle baş başa bırakır. Onun nihai seçimi bir uzlaşma durumunu temsil eder; yedek bir nesne, hiç olmamasından daha iyidir, ancak orijinal nesne seçiminin vereceği hazdan daha az haz verir. Nihai nesne seçimini kontrol eden ego, idin, süperegonun ve dış dünyanın çatışmaya yol açan istemleri arasında bir uzlaşmayı sağlamak zorundadır.

Bir dizi yön değiştirmeden sonra, orijinal nesneye gittikçe daha az benzeyen özdeşleşilen nesnenin durumuna şu örneği verebiliriz. Çocuğun ilk aşk nesnesi doğal olarak annesidir. Anne, esas olarak, ideal bir kadın olarak algılanmıştır. Fakat çocuk, annesinin tek sahibi olamayacağını ve onda bazı kusurlar bulunduğunu keşfettiği için hem mükemmel hem de sahip olabileceği bir yedeğini aramaya başlar. Burada seçim, onların da kusurlarının olduğunu veya boşta olmadıklarını keşfedene dek ilkokuldaki öğretmeni veya yan komşusu veya bir yengesine yönelebilir. Daha sonra kendinden daha büyük bir kıza, kız kardeşine, ağabeyinin kız arkadaşına veya babasının sekreterine âşık olabilir. Sonrasında, bu seçimlerin birer çıkmaz olduğunu süreç içinde anlar. Mükemmel bir kadının hayalini kurmaya veya onu kitaplarda veya filmlerde aramaya başlar. Eğer yetenekliyse aradığı bu mükemmel kadın imgesini dile getireceği şiirler yazmaya veya resimler yapmaya başlayabilir. Sonunda gerçek bir kadında, annesine benzeyen veya annesinin idealize edilmiş versiyonuna benzeyen birinde, karar kılar. Anne yedeği arayışında yön değiştirmeler birbiri ardına gelmiş ve böylelikle pek çok nesne kateksisinin bir araya geldiği geniş bir ağ örülmüştür. Tıkalı bir kateksisten gelen enerji kendini, üzerine baraj kurulu bir nehrin yeni kanallara yönelmesinde olduğu gibi yeni faaliyetler arasında dağıtacak, yayacaktır. Kişinin ilgi alanları, hobileri, alışkanlıkları ve iyi yanları, değerleri, davranışları, hisleri ve bağlılıkları, ideal annenin tek sahibi olması ile ilgili engellenmiş enerjisinin yön değiştirmesinin bir dışa vurumudur.

Yedek nesnenin daha yüksek bir kültürel amacı temsil ettiği durumlarda, bu tip bir yön değiştirmeye yüceltme denir. Yüceltmeye örnek olarak enerjinin entelektüel, insancıl, kültürel ve sanatsal uğraşılara kaydırılmasını verebiliriz. Cinsel ve saldırgan içgüdülerin direkt olarak ifade edilmeleri, görünürde cinsel ve saldırgan olmayan davranış tarzlarına dönüştürülür. İçgüdüsel enerjinin kaynağı ve amacı, tüm yön değiştirmelerde olduğu gibi yüceltilmiş faaliyetler içinde de aynı kalır fakat gerilimin giderildiği nesneler veya yollar değişir. Freud, da Vinci'nin Madonna'yı resmetmesinin çok erken bir yaşta ayrıldığı annesine duyduğu hasretin yüceltilmiş bir ifadesi olduğunu gözlemlemiştir. Shakespeare'nin soneleri, Çaykovski'nin müziği ve Proust'un romanı bazı çevrelerce, bu kişilerin homoseksüel ukdelerinin yüceltilmiş ifadeleri olarak değerlendirilir. Cinsel arzularını gerçek hayat içinde tatmin edemediklerinden dolayı hayal ürünü yaratımlara yönelmişlerdir. Büyük yazarlar ve sanatçılar kadar yüceltmeye ihtiyaç duyan daha az yetenekli insanlar ise içgüdüsel enerjilerini yansıtabilecekleri daha sıradan şeylerle yetinecektir. Freud'a göre insanlık, ilkel nesne kateksislerine ket vurulması sayesinde gelişme imkânı bulmuştur. Doğrudan deşarj olması engellenen enerji, toplumsal açıdan faydalı ve kültürel açıdan yaratıcı kanallara kaydırılmıştır. Ancak yüceltme, tam anlamıyla bir tatminle sonuçlanmaz; ayıklanarak yüceltilmiş nesne seçimleri ile deşarj edilemeyen ve artakalan gerilimler mutlaka mevcuttur. İşte bu, kısmen de olsa, uygar insanın gergin tabiatından sorumlu olduğu gibi bir yandan insanoğlunun en büyük başarılarının da itici kuvveti olmuştur.

Freud, kişinin, orijinal nesne kateksislerini asla istediği bir şekilde gerçekleştiremeyeceğine dikkat çekmiştir. Bununla kişinin ilk aşkını daima yedek bir nesnede arayacağını söylemek istemiştir. Tamamen tatmin edici bir yedeğin bulunamaması nedeniyle ya aramaya devam edecek ya da sahip olabileceği en iyisiyle avunacaktır. Kişi bir yedeği kabullendiği zaman, orijinal amaç nesnesini telafi etmeye çalışıyor demektir. Uzun boylu

olmayı isteyen kısa boylu bir kişi "büyük biri gibi" hareket ederek, sevilmeyi isteyen bir kişi içki içerek veya gereğinden fazla yemek yiyerek; çocuk sahibi olma isteği engellenmiş bekâr bir kadın ise bir öğretmen olarak bu isteğini telafi ediyor olabilir. Karakter yapısı bu türden pek çok telafiler içerir; aslında pek çok yetişkin ilgi alanı ve bağlılığı, engellenmiş bebeksi ve çocuksu arzuların telafi edilmesi durumudur. Bu, telafilerin bizzat çocuksu olduğu değil; telafilerin var olabilmesine olanak veren enerji kaynaklarının, daha önceki nesne seçimlerindeki enerjinin yön değiştirmesinden kaynaklandığı anlamına gelir.

Bir avukat, davasını jüri üyelerinin önünde savunmaktan büyük bir oral haz alıyor olabilir, bir cerrah hastalarını ameliyat ederek saldırgan gerilimlerine bir çıkış yolu buluyor olabilir ve bir psikolog da cinsel davranışlar üzerine bilimsel araştırmalar yaparak cinsel bilgilere olan çocuksu isteklerini tatmin ediyor olabilir; ancak bir avukatın, cerrahın veya psikoloğun profesyonel çalışmalarının çocuksu olduğu hemen hemen hiç söylenemez. Burada, yetişkini çocuktan ayıran durum bu enerjinin nasıl kullanıldığıdır, yoksa hemen hemen her yaşta aynı olan enerjinin kaynağı veya amacı değil. Nasıl çocuk bir lolipopu yalayarak gerilimini azaltıyorsa bir avukat da jüriye savunmasını okuyarak oral gerilimini azaltabilir ancak rahatlamayı sağlayan araç ve yöntemler tamamen farklıdır. Hayatını cinsel davranışları araştırmaya adayan kişi cinsel gerilimlerini, bilim adamlarının yaptıklarını yapan Don Juan'un azaltabildiği kadarıyla azaltabilir ancak faaliyetlerinin sonuçları hiç de aynı değildir. Birisi bilgisine bilgi katarken diğeri sadece cinsel bir haz edinir.

Enerjiyi bir nesneden bir diğerine yöneltebilme yeteneği, kişilik gelişimindeki en güçlü ögedir. Bir önceki bölümde de gördüğümüz gibi ego ve süperegonun gelişmesi, iddeki enerjinin ego ve süperegoyu oluşturan süreçler içinde kapsamlı bir şekilde yön değiştirmeye uğramasıdır. Ego ve süperegonun daha fazla gelişmesi büyük ölçüde her bir sistem içindeki enerjinin yön değiştirmeleri sayesindedir. Yaşam boyunca sayısız ve karmaşık

bir yığın ilgi alanının, tercihin, değerin, huyların ve bağlılıkların kazanımı veya geride bırakılması, yön değiştirme ile mümkündür. Eğer psişik enerjinin yön değiştirmesi veya dağıtılması mümkün olmasaydı kişilik gelişimi de olamazdı.

Psişik enerjinin dağıtılabilir olduğu söylendiğinde, bu enerjinin değişik faaliyet alanlarına özgülenmesinin mümkün olduğu söylenmek istenmektedir. Yani kişinin evindeki elektrik enerjisi nasıl ekmeği tost yapmada, keki karıştırmada, elektrikli süpürgeyi çalıştırmada olduğu gibi ayrı ayrı işlerde kullanılıyorsa kişideki aynı enerji kaynağı da çok çeşitli işleri yerine getirmekte kullanılır. Örneğin cinsel içgüdü enerjisi, bahçeyle uğraşma, mektup yazma, bir futbol maçı seyretme veya hayal kurma gibi faaliyetlere dağıtılabilir.

Ego Savunma Mekanizmaları

Egoya verilen en önemli görevlerden biri, kişiye yönelik ve anksiyeteye yol açan tehdit ve tehlikelerle baş etmektir. Ego, ya gerçekçi problem çözme metotları edinerek tehlikeyi önlemeye çalışır ya da anksiyeteden sakınmak için gerçeği yalanlama, boşa çıkarma veya çarpıtma gibi yollara baş vurur ve bu da kişilik gelişimine engel olur. Yukarıdaki cümlenin ikinci bölümünde sayılan metotlara egonun savunma mekanizması adı verilir. Bu mekanizmalar çeşitli olup bunların en önemli olanları bu kısımda incelenecektir.

Bastırma: İde, egoya veya süperegoya ait anksiyete yaratan bir kateksisin kendine bilinç içinde bir yer edinmesi bir anti kateksis vasıtasıyla önlenebilir. Bir kateksisin bir anti kateksis tarafından etkisiz hâle getirilmesi veya kısıtlanmasına bastırma adı verilir.

İlkel bastırma ve asıl bastırma olmak üzere iki çeşit bastırma vardır. İlkel bastırma, hiçbir zaman bilinç düzeyinde var olmamış içgüdüsel bir nesne seçiminin bilince ulaşmasını önler. İlkel bastırmalar, idin büyük bir bölümünün içeriğinin daimî olarak

bilinçdışı kalmasından sorumlu olan, doğuştan belirlenmiş bariyerlerdir. Bu ilkel bastırmalar kişinin içine, ırkından kaynaklanan acı verici deneyimler sonucunda yerleştirilmiştir. Örneğin ensest tabusu, kişinin anne veya babasıyla cinsel ilişkiye girme konusunda güçlü bir istek duyması durumunu tanımlamak üzere ortaya atılmıştır. Bu isteğin ifadesi ebeveynler tarafından yasaklanmıştır. Bu durum, insanlığın tarihsel gelişimi içinde sürekli oldukça ensestle ilgili isteklerin bastırılması insanın içine bir şekilde yerleştirilir, yani monte edilir ve ilkel bir bastırma hâline gelir. Böylelikle bastırmanın kendisi doğuştan edinildiği için yetişen her bir jenerasyon tarafından yeniden öğrenilmesine gerek kalmaz.

Ensest tabusu gibi güçlü bir tabunun, yasak olan nesneye karşı çok güçlü bir istek yarattığını da unutmadan söyleyelim. Aksi takdirde, böylesine güçlü bir yasaklamaya gerek olmayacaktır.

Dikkatlerden uzak tutulan tehlikeli nesne seçimlerinin -bilmediğimiz bir şeyin bize zarar veremeyeceği prensibi gereği- anksiyeteye sebep olması söz konusu değildir. Ancak bu nesne seçimleri davranışları çeşitli yollarla etkileyebilir veya kendisini bilinçli olabilecek maddelerle ilişkilendirerek anksiyeteye yol açabilir. Böyle bir durumda ego, tehditkâr id kateksislerinin bilinç veya davranış içine gizlice sızmasıyla asıl bastırmayı iş başına getirerek baş edecektir. Asıl bastırma (bundan sonra sadece bastırma olarak anılacaktır) tehlikeli bir anıyı, fikri veya gerilimi bilincin dışına çıkmaya zorlar ve herhangi bir motor deşarj işlevinin önüne geçer.

Örneğin bastırma, egonun tehlikeli bir nesneyi veya anksiyeteye sebep olabileceğinden dolayı tehlikeli olmakla ilişkilendirilmiş bir şeyi algılamasını önlemek amacıyla kişinin görülebilecek bariz bir şeyi görmesini engelleyebilir veya gördüğünü çarpıtabilir ya da duyu organları vasıtasıyla gelen bilgileri yalanlayabilir. Benzer şekilde bastırma, travmatik anılar veya travmatik bir deneyimle ilişkili durumlar üzerinde de uygulanır. İlişkili anılar, kendi içlerinde zararsız olabilir ancak kişinin bunları yeniden anımsaması travmatik anıların da hatırlanmasını gerektirecektir.

Bu sebeple pek çok anının bastırmayla etkisiz hâle getirilmesi olasıdır. Her durumda bastırılan ister bir algılama ister bir anı isterse bir fikir olsun; burada amaç egonun güvenliğini objektif, nörotik ve ahlaki anksiyete tehlikesine karşı korumak amacıyla onun güvenliğini tehdit eden bu iç ve dış tehlikeleri inkâr etme ve yalanlama yoluna gitmektir.

Bastırma her ne kadar normal kişiliğin gelişmesi için gerekliyse ve hemen hemen herkes tarafından bir yere kadar kullanılıyorsa da bazı kişiler bastırmaya, tehlikelerle başa çıkabilmesini sağlayacak diğer yolları inkâr etme derecesinde ihtiyaç duyar. Bunlara bastırılmış kişiler denir. Dünyayla olan ilişkileri sınırlıdır ve içlerine çekilmiş, gergin, katı ve korunmacı bir izlenim verirler. Dudakları kapalı ve hareketleri odunlaşmıştır. Enerjilerinin büyük bir bölümünü içlerindeki hislerini bastırmak için kullanırlar ve böylece artık çevreyle ve diğer insanlarla girecekleri haz verici ve üretken iletişimler için yeterli enerjileri kalmamıştır.

Bazen bastırma, bedenin bir bölümünün normal işleyişini de kesintiye uğratacaktır. Bastırılmış bir insan, cinsel gerilimden korktuğu için cinsel açıdan yetersiz veya soğuk olabilir veya histeri körlüğü veya histeri felci olarak adlandırılan durumlar da geliştirebilir. Histeri körlüğünde veya felcinde, gözler ve kaslar son derece sağlıklıdır ancak anti kateksisler kişinin görmesini veya bir kasını dahi hareket ettirmesini engeller. Bastırma mekanizması, psikosomatik hastalıklar diye tanımlanan, örneğin romatizma, astım, ve ülser gibi pek çok fiziksel rahatsılığa da sebep olabilir. Romatizma düşmanca bir hisse ket vurulmasından kaynaklanabilir. Bu ket vurma, saldırganlığın açık bir şekilde ifade edildiği kas yapısına yayılır ve uzun bir süre devam ederse bu acı verici gerilim kronik bir romatizma rahatsızlığına dönüşür. Benzer şekilde, astım da bastırmanın soluma mekanizmasına yayılmasıyla ortaya çıkmış olabilir. Bir korku durumu kişinin hafif ve ağır bir şekilde solumasına sebep olur. Bunun sonucunda da ciğerlerine yeterince hava alıp yeterince karbondioksidi dışarı veremez. Ortaya çıkan nefessizlik durumu, astımı

olan bir kimsenin sergilediği başlıca karakteristik olan nefes almak için çırpınma durumudur. Ülser ise korkunun sindirim sistemine tesir etmesi sonucunda ortaya çıkabilir.

Ego, her ne kadar bastırmanın üzerinde oturduğu taban ise de, süperegonun emirleri doğrultusunda bastırmayı ortaya çıkarıyor da olabilir. Bunun sonucu olarak da süperego karakter yapısı üzerinde ne kadar çok söz sahibi olursa o kadar çok bastırmanın oluşması söz konusudur. Süperegonun neden olduğu bastırmalar, ebeveynlerin çocuğa dayattığı yasakların içselleştirilmiş bir versiyonudur.

Bastırılan kateksislere ne olur? Bunlar, kişilik içinde değişmeksizin var olabilir, kendilerine karşı çıkan bariyerlerden dışarı çıkmaya çalışıyor olabilir, kendilerini yön değiştirme yoluyla ifade etmeye çalışabilir veya bastırmayı kaldırılabilir. Örneğin, cinsel içgüdünün ivmesi çocukluk sürecinde oluşan dirençleri alt edecek derecede yükselebilir. Saldırgan gerilimlerini bastırmış bir kişi ağır bir provokasyon altında çok hırçın bir hâle gelebilir. Bastırmanın barajı yıkıldığı zaman, aynı okuldan çıkmış bir çocuğun hareketlerinde olduğu gibi, enerjinin aniden dışa taşması söz konusudur.

Yön değiştirme bastırılmış kateksislerin, iyi veya kötü, tatmin bulmalarına izin verir. Ancak bu yön değiştirmenin kateksislerin orijinal kaynaklarını gizliyor olması şarttır; yoksa ego bir bahane bulacak ve bastırma mekanizmasını yeniden hayata geçirecektir. Bastırılan kateksisler deşarj olabilmek için her türlü kılığa girer. Babasına karşı olan hislerini bastıran bir çocuk, bir yetişkin olarak bunu kanunları çiğneyerek veya toplumun kurallarına karşı gelerek gösterecektir. Bastırılmış arzular çok sık olarak rüyalarda sembolik olarak ortaya çıkar. Örneğin, rüyayı gören kişinin zihninde ev ile anne ilişkilendirilmişse kendini bir evin kapısından girerken görmek, anneye karşı olan ensest benzeri bir isteği sembolize edebilir. Bir arzunun kendi kendini cezalandırmak üzere bastırılması kişinin kendisini, kazalara maruz kalarak, bir şeyleri kaybederek ve aptalca hatalar yaparak dolaylı yoldan cezalandır-

masına sebep olur. Bastırılmış bir kateksis kendini, kişinin aslında içten bir şekilde istediği şeyi sözlerle yalanlaması şeklinde ifade eder. "Bunu istemiyorum" demek aslında "Bunu istiyorum" demektir. "Bu hiç aklıma gelmezdi" demek, bunun hep aklında olduğu anlamına gelir.

Tehdit kaynağı ortadan kalktığı zaman, bastırmaya da ihtiyaç kalmadığı için bastırma ortadan kalkar. Ancak bastırmanın ortadan kalkması kendiliğinden olmaz. Öncelikle kişi, tehlikenin ortadan kalktığını keşfetmelidir. Bunu bastırmanın hâlâ mevcut olduğu bir durumda teyit etmek zor olsa da bu ancak bastırma varken mümkündür. Bu sebepledir ki kişi, çocukluğundan kalma pek çok gereksiz korkuyu beraberinde taşır. Artık korku için herhangi bir sebep kalmadığını keşfedecek bir fırsatı da olmaz.

Her ne kadar bastırmanın pek çok anormal durumdaki etkisi büyük olsa da normal kişilik gelişimindeki rölü de küçümsenmemelidir. Bastırma gücünün idin içgüdüsel nesne kateksislerine karşı durması, çocuksu egoyu idin saldırılarına karşı korur ve egonun gizil kaynaklarını ve kapasitesini geliştirmesini sağlar. Ego tehlikelerle rasyonel metotlarla baş edebilmesine olanak verecek yeterli miktardaki gücü geliştirdiği zaman, artık bastırmaya gerek kalmayacak ve bastırmanın kararlılığı egonun enerjisini tüketici bir etken hâline gelecektir. Bastırmanın, kişinin büyümesiyle ortadan kalkması, anti kateksislere yatırılmış olan enerjinin serbest kalmasına ve daha üretken girişimlerde kullanılmasına olanak verecektir.

Yansıtma: İdden veya süperegodan egoya gelen bastırmalar sonucunda anksiyete hisseden kişi, bu anksiyetesini, onun sebeplerini dış dünyaya atfederek hafifletmeye çalışır. "Ondan nefret ediyorum" demek yerine, "O benden nefret ediyor" veya; "Vicdanım beni rahatsız ediyor" demek yerine "O beni rahatsız ediyor" diyebilir. İlk örnekteki durumda kişi, düşmanlığın kendi idinden kaynaklandığını yalanlar ve bunu başka bir kişiye mal eder. İkinci örnekteki durumdaysa kendini yargılayan hislerinin kaynağını reddeder ve bunu başka bir kişiye atfeder. Nörotik ve ahlaki anksiyeteye karşı geliştirilen bu savunma mekanizmasına yansıtma denir.

Yansıtmanın en temel özelliği, hissin yöneldiği nesnenin -yani kişinin kendisinin- değişmesidir. Bu durum nesneyle öznenin yer değiştirmesi şekilde gerçekleşebilir. "Senden nefret ediyorum," "Sen benden nefret ediyorsun"a dönüşür. Yine bir öznenin bir diğer özneyle yedeklendiği ancak nesnenin aynı kaldığı bir durum da söz konusu olabilir. "Ben kendimi cezalandırıyorum," "O beni cezandırıyor" olacak şekilde değiştirilir. Egonun yansıtma yoluyla yapmaya çalıştığı şey, nörotik veya ahlaki anksiyeteyi objektif bir anksiyeteye dönüştürmektir. Kendi saldırgan ve cinsel içgüdülerinden korkan bir kişi, saldırganlığını ve cinselliğini diğer kişilere mal ederek rahatlamaya çalışır. Karşısındakiler saldırgan ve cinsellerdir, o değil... Benzer biçimde kendi vicdanından korkan kişi, canını sıkan şeylerden kendi vicdanının değil de diğerlerinin sorumlu olduğu düşüncesine kapılır.

Böyle bir dönüştürmenin amacı nedir? Bunun amacı, idden veya süperegodan gelen ve egonun baş etmesinin zor olacağı içsel bir tehlikeyi, egonun daha kolaylıkla baş edebileceği dışsal bir tehlike hâline çevirmektir. Kişinin, objektif korkularla baş etmeyi öğrenme imkânına sahip olma olasılığı nörotik ve ahlaki anksiyeteyle baş etmekte başarılı olacak becerileri öğrenebilmesinden daha fazladır.

Yansıtma, anksiyetenin giderilmesine yardımcı olmaktan başka işlevler de görür. Kişiye, gerçek hislerini ifade etmesi konusunda bir mazeret de sağlamış olur. Nefret edildiğine veya yargılandığına inanan kişi bu inancını, hayalî düşmanına saldırıda bulunmasını haklı göstermek için de kullanır. Kendini hasımlarına karşı koruduğu tezini kullanarak kendi düşmanca içgüdülerini tatmin etme fırsatını bulur. Kendini suçlu hissetmeden duygularını tatmin etmiş olur çünkü saldırganlığının haklı olduğunu düşünmektedir. Elbette ki buradaki mesele, eylemlerinin kişisel sorumluluğunu bir başkası üzerine atmak için öne sürülen bir bahaneden veya rasyonalizasyondan (neden uydurmadan) ibarettir.

Burada, rasyonalizasyon terimi, süperegonun kızdığı ve hoşnut olmadığı bir eyleme, dış dünyada affedilebilir bir bahane bulması anlamında kullanılmıştır. Rasyonalizasyon aynı zamanda, toplum tarafından uygun görülmeyen bir şeyin toplum tarafından uygun görülen bir şeyle yedeklenmesi işlevini de görmektedir. Sosyal yardım kurumlarına bağışlarda bulunan kişi bunu kalbinin iyiliğinden dolayı yaptığını düşünebilirken, aslında onu motive eden şeyin, kendiyle övünmek veya suçluluk duyduğu vicdanını rahatlatmak olduğunun farkında değildir. Doğal olarak kişi, yansıtma veya rasyonalizasyon durumlarının bilincinde olamaz; eğer olursa savunma mekanizmaları anksiyeteyi ortadan kaldırmayı başaramaz. Bu, egonun tüm savunmaları için geçerli olan bir durumdur; anksiyetenin azaltılmasında etkili olabilmek için bilinçdışı olarak çalışmalıdır.

Süperegonun yasaklamalar ve cezalandırmalarla ilgili yansıtması, süperegonun özünde (orijinalde) dışsal olan bir şeyin içsel bir temsilcisi olmasından dolayı çok kolay bir şekilde gerçekleşir. Süperegonun oluşmasından önce, yasaklamalar ve cezalandırmalar ebeveynler tarafından yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da bir zamanlar dışsal olan bir şey, bir kere daha dışsal hâle getirilebilir. Süperegonun kişilik yapısı içine iyice yerleşmemiş olduğu durumlarda bunun olma ihtimali daha fazladır. Süperegosu kişiliğine zayıf bir şekilde entegre olmuş kişi, kendi suçluluk hislerini diğerleri tarafından yapılan yargılamalara bağlar çünkü zapt edilmenin kendinden değil de bilinmeyen, yabancı kaynaklardan geldiğini hissetmektedir.

Kişiler çok küçük yaşlardan itibaren davranışlarının sebeplerini, kendi güdülerini incelemek ve analiz etmek konusunda cesaretlendirilmedikleri için ve bunun tersine dışsal dünyada aramaları doğrultusunda yönlendirildikleri için yansıtma çok yaygın olarak rastlanan bir savunma mekanizmasıdır. Bunun da ötesinde, kişi, yanlış yaptıklarıyla ilgili olarak düşündürücü özürler ve bahaneler bulduğu müddetçe cezadan ve kendi kendini ayıplamaktan sakınabileceğini de öğrenmiştir. Aslında, gerçekleri çarpıttığı için mükâfatlandırılmaktadır.

İlk bakışta karakter içinde o derece savunmacı görünmeyen bir yansıtma tipi daha vardır. Bu, kişinin hislerini ve düşüncelerini dünyayla paylaşmasıdır. Kişi kendini mutlu hisseder ve diğer insanların da mutlu olduğunu; veya kötü hisseder ve diğerlerinin de mutsuz olduğunu düşünür. Daha yakından incelendiğinde bu tür bir savunma mekanizmasındaki paylaşılmış yansıtmaların doğası bariz bir hâl alır. Diğerleri mutlu olmadığında, kişinin kendi mutluluğu tehlikeye girer çünkü diğerleri mutlu değilken onun mutlu olması, onda bir suçluluk duygusu yaratabilecektir. Bu tehdidi aradan çıkarmak için kişi mutluluğu diğerlerine de atfeder. Eğer kişi kendisini, diğerlerinin pek çoğunun dürüst olmadığına inandırırsa kendisi de herhangi bir suçluluk duygusuna kapılmaksızın dürüst olmayabilir. Sınavlarda kopya çekmeyi bir huy edinmiş öğrenci, hemen hemen bütün diğer öğrencilerin de kopya çektiklerini öne sürerek kendisine mazeret bulur. Yine, rastgele cinsel ilişkilerin sıradan bir şey olduğuna inanırsa bu inancı bahane edinerek kendi cinsel kaçamaklarını haklı görür. Bu tip bir yansıtma, bastırılan dürtünün ortadan kaldırılarak yerine yenisinin koyulması demek değildir. Kişi, aslında böyle bir motivasyonun olduğunun bilincindedir ancak güdünün başkaları üzerine yansıtılması onun ahlaki anksiyetesini azaltmaktadır.

Karşıt Tepki Oluşturma: İçgüdüler ve türevleri, karşıtların bir araya geldiği çiftler hâlinde düzenlenebilir; yaşam ölüme karşı, sevgi nefrete karşı, inşa yıkıma karşı, eylem pasifliğe karşı, hükmetme hükmedilmeye karşı vs. İçgüdülerden biri, ego üzerinde ya direkt olarak ya da süperego vasıtasıyla bir bastırma uygulayarak bir anksiyete yaratırsa ego bu saldırgan içgüdünün yolunu, onun tersine odaklanarak saptırmaya çalışır. Örneğin, bir kişiye karşı duyulan nefret, nefret edeni bir anksiyete durumuna sokuyorsa ego bu düşmanlığı gizlemek üzere bir sevgi akışı oluşturur. Aşkın nefretin yerine, onun yedeği olarak kullanıldığını söyleyebiliriz ancak saldırgan hislerin, dışa vurulan

bu sevgi dolu hislerin altında hâlâ mevcut olmasından dolayı bu doğru olmaz. Bu sebeple sevginin, nefreti saklayan bir maske olduğunu söylemek daha doğru olur sanırız. Bir içgüdünün, tersi vasıtasıyla fark edilmekten saklandığı bu mekanizmaya, karşıt tepki oluşturma adı verilir.

Kişi, bir nesnenin basit bir kateksisi ile bir karşıt tepki oluşturmanın ürünü olan kateksis arasındaki ayırımı nasıl yapabilir? Örneğin, bir karşıt tepki oluşturmanın sonucu olan sevgiyle "gerçek" sevgi arasındaki fark nedir? Karşıt tepki oluşturma sonucu gösterilen sevginin ayırt edici özelliği, abartılı olmasıdır. Reaktif bir sevginin sesi çok çıkar; aşırıya kaçar, gösterişlidir ve yapmacıktır. Sahtedir ve onun bu sahteliği, Hamlet'te kraliçeyi oynayan oyuncu gibi rol yapmayı abartmıştır yani gerçeğinden kolaylıkla ayırt edilir. Karşıt tepki oluşturmanın bir diğer özelliği ise onun sadece içten gelen, yenilmesi güç hislerle gösterilmesidir. Kendisini anksiyeteye karşı karşıt tepki oluşturma yoluyla korumaya çalışan kişi için hissettiklerinin tersini ifade etmekle bunun hiçbir farkı yoktur. Sevgisi, örneğin, esnek değildir. Gerçek hislerde olduğu gibi kendini değişen ortamlara ve durumlara adapte etmek yerine dışa vurumunda en ufak bir hata, bir eksik olsa karşıt duygu ortaya çıkacakmış gibi sürekli bir gösteriş hâlinde olmalıdır.

Herhangi bir fobi, bir karşıt tepki oluşturmaya örnek teşkil eder. Kişi korktuğu şeyi ister. Nesneden korkmamaktadır; nesnenin arzulanmasından korkmaktadır. Reaktif korku, korkulan arzunun yerine getirilmesini önler. Karşıt tepki oluşturma süperegodan da kaynaklanır; aslında süperego, egonun idden ve dış dünyadan korunması amacıyla oluşturulmuş bir karşıt tepki oluşturma sistemi olarak da düşünülebilir. Çok erdemli idealler ve iyilik, yaşanılabilecek gerçekçi değerler yerine, ilkel nesne kateksislerine karşı oluşturulmuş karşıt tepkilerdir. Romantik bakirelik ve saf temizlik hisleri, şiddetli cinsel arzuların bir maskesi olabilir, diğerkâmlık (başkalarını düşünme, fedakârlık) bencilliği saklayabilir ve Tanrı'ya karşı hürmet ise günahkârlığı saklayabilir.

Karşıt tepki oluşturma, dışsal tehditlere olduğu kadar içsel tehditlere karşı da kullanılır. Birinden korkan bir kişi, korktuğu kişiye dostça davranmak üzere geriye çekilebilir. Benzer bir şekilde, toplumdan korkma, toplumun koyduğu kurallara sıkı sıkıya bağlılık şeklini alabilir. Herhangi bir kurala abartılı biçimde sıkı sıkıya uymanın yaygın olduğu her yerde bir karşıt tepki oluşturmanın olduğu ve kişinin aslında, bu uyum maskesinin altında isyana ve düşmanlığa doğru sürüklendiğinden emin olabilirsiniz.

Karşıt tepki oluşturmaya verebileceğimiz enteresan bir örnek, feminen olmakla eş tuttuğundan dolayı görünüşlerinde eşcinsel olmakla ilişkilendirilebilecek belirtiler olmasından korkan kişidir. Feminen yanlarını, özellikle sert ve maskulen olarak kapatmaya çalışırlar. Bunun sonucu olarak da bu tür kişiler, gerçek bir erkek olmak yerine maskulen birer karikatür hâline gelirler. Kadınlar da feminen yanlarını, maskulen bir giyim kuşam ve hareketlerle gizlemeye çalışırlar.

Bazen bir karşıt tepki oluşturma, karşı çıkılan bir orijinal arzunun tatmin edilmesini sağlayacaktır. Evlatlarının onun için bir ayak bağı olduğunu itiraf etmeye korkan bir anne, onların geleceğinden ve güvenliklerinden endişeliymiş gibi görünürse de onun bu aşırı korumacılığı ve endişesi aslında bir çeşit cezalandırmadır.

Karşıt tepki oluşturma anksiyeteyle başa çıkmanın irrasyonel bir yöntemidir; enerjinin, aldatıcı ve ikiyüzlü amaçlar için kullanılmasıdır. Gerçeği çarpıtır ve kişiliği esnek olmayan katı bir hâle getirir.

Saplanma: Psikolojik gelişme her ne kadar fiziksel büyüme gibi yaşamın ilk yirmi senesi içinde zamanla gelişen daimî bir süreç ise de kişinin gelişim evreleri çok açık ve net bir şekilde ayrımlanabilir. Örneğin bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere dört evre vardır. Normalde kişi bir evreden diğerine oldukça düzenli bir gelişme sürecini takip ederek geçer.

Bazen bu gelişme durur ve kişi, sanki merdivenin bir basamağında asılıp kalmış gibi bir sonraki evreye devam edemez. Böyle bir durumun fiziksel gelişmede olması durumunda kişinin büyümesinin durduğundan söz ederiz. Benzeri durumun psikolojik bir gelişme sürecinde olmasına ise saplanma adı verilir.

Saplanma, anksiyeteye karşı geliştirilen bir diğer savunma mekanizmasıdır. Saplantılı kişi, ilerideki tehlikeleri ve zorlukları görmesinden dolayı bir sonraki adımı atmaya korkan kişidir. Pek çok çocuk, okula başlayacakları ilk güne biraz korkuyla bakarken bir yetişkin de ilk buluşmasında rahat olmayabilir, keza bir lise son sınıf öğrencisi yaklaşmakta olan mezuniyet törenine kuşku ve endişeyle bakıyor olabilir; kısacası yeni bir konuma girecek veya başlangıç yapacak her insan doğal olarak biraz anksiyete hissedecektir. Kişinin eski ve alıştığı bir şeyi bırakıp bilmediği yeni bir şeye başlıyor olması durumunda ayrılma anksiyetesi adı verilen durum gerçekleşebilir. Ayrılma anksiyetesinin çok ağır bir duruma geldiği zamanlarda kişi, yaşamın bu yeni yolunda ilerlemek yerine, bildiği eski yolda saplanıp kalabilir.

Saplantılı kişinin korktuğu şey nedir? Hangi tehlikeler, psikolojik gelişmenin ileri itici gücünü aksatır? Buradaki başlıca tehlikeler, güvensizlik, başarısızlık ve cezalandırılmadır. Güvensizlik zihinsel bir olgu olup kişinin kendisini, bu yeni durumun gerekleriyle baş edebilecek olanaklara sahip görmemesinden kaynaklanır. Bu yeni durumun kendisini aşacağını ve bu sebeple de çok acı verebilecek bir duruma dönüşebileceğini hisseder. Başarısız olmaktan korkmak da hemen hemen aynı şeydir yalnız burada başarısızlık sonucunda başkaları önünde küçük düşme de söz konusudur. Başarısızlık, kişinin öz saygısına inen bir darbedir. Son olarak burada, belki de en önemli korku olan, cezalandırılma korkusu vardır. Farz edelim ki çocuk, ailesi dışında bazı ilgi alanları ve bağlılıklar geliştirerek, ebeveynlerine karşı bir bağımsızlık geliştirmek istemektedir. Yani burada çocuk, diğer insanlar ve şeylere yönelmiş kateksisler geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak bu tür nesne seçimlerini edinmekten de çekinmektedir; çün-

kü sevgisini diğerleriyle paylaşmak istemesine ebeveynlerinin, ona olan sevgilerini geri çekerek karşılık verebileceklerinden ve bunun sonucunda da yalnız ve korumasız kalmaktan korkmaktadır. Aynı zamanda, bu yeni nesne seçimlerinin, kaybedebileceği ebeveyn sevgisini karşılayacağından da emin değildir. Bir çocuk veya yetişkin için böyle bir ikilem, devam edip ilerlemekle veya vazgeçmekle sonuçlanacağından dolayı tam bir muamma olabilir. Çocuk daha önce ebeveynleri tarafından reddedilmiş ve bu deneyimi yaşamışsa o zaman saplantılı olma ihtimali de yüksektir.

İronik fakat gerçek bir durumdur ki çocuk annesinin eteğine sevgisinden dolayı değil korkusundan dolayı yapışacaktır. Eğer bağımsızlığını kazanmak isterse annesinin kendisine yapacaklarından korkmaktadır. Ebeveynlerinin himayesi altında kendini güvende hisseden ve deneyimleri sayesinde reddedilmeyeceğini bilen çocuğun, gelişiminin erken aşamalarında saplantılı hâle gelmesi olası değildir.

Nesnelerle ilgili saplantılara ilave olarak kişiliğin dinamikleri ve yapısı içinde de saplantılar vardır. Bazı insanlar arzu etme seviyesinin ötesine geçemezler. Diğerleriyse kendi bakış açısıyla gördüğü dünya ile objektif gerçekliği ayırt etmeyi asla öğrenmez. Bazıları hâlâ güçlü süperegolarının himayesi altında yaşar veya deli gömleği giydirilmiş çocukluk korkularının içinde varlığını sürdürür. Bazıları ise kişiliklerinin tamamının etrafında bir uydu gibi döndüğü belli başlı savunma mekanizmalarına saplantılı hâle gelmişlerdir. Yani kişinin özünde var olan tüm psikolojik potansiyellerini gerçekleştirmesini önleyen her türlü ve derecede saplantı mevcuttur. Kısacası, o ya da bu şekilde, hemen hemen herkes korkudan kaynaklanan bir yolla psikolojik olarak sersemleştirilmiş durumdadır.

Gerileme: Gelişmenin belli bir aşamasına varmış kişi, herhangi bir korkudan dolayı bir önceki aşamaya dönebilir. Buna gerileme denir. Yeni evli genç bir kadın, kocasıyla olan ilk tartışmasından sonra ebeveynlerinin evindeki güvenli ortama geri

dönebilir. Dünyadan canı yanmış bir kişi kendisini özel bir düş dünyası içine kapatabilir. Ahlaki anksiyete kişinin, aynen çocukluğunda olduğu gibi cezalandırılması için içgüdüsel bir davranışta bulunmasına sebep olabilir. Kontrollü ve gerçekçi düşünceden uzaklaşılan her an, bir gerileme söz konusudur.

Sağlıklı, çok dengeli insanlar bile ara sıra anksiyeteyi azaltmak üzere gerileme gösterirler veya ifade ettikleri şekliyle "kafalarına göre takılırlar." Sigara içer, sarhoş olur, fazla yer, sinirlenir, tırnaklarını ısırır, burunlarını karıştırır, kanunları çiğner, bebek gibi konuşur, mastürbasyon yapar, gerilim romanları okur, sinemaya gider, sıra dışı cinsel aktivitelere girer, sakız veya tütün çiğner, çocuklar gibi giyinir, hızlı ve dikkatsizce araba kullanır, iyi ve kötü ruhlara inanır, uyuklar, kavga edip birilerini öldürür, at yarışı oynar, hayallere dalar, otoriteye karşı gelir veya asileşir, kumar oynar, aynanın önünde saatlerce süslenir, içgüdülerine göre hareket eder ve bunun gibi binlerce çocuksu şeyi yapar. Bu gerilemelerden bazıları öyle yaygındır ki bunlar olgunluğun birer göstergesi olarak dahi kabul edilirler. Gerçekten de tüm bunlar, yetişkinlerin başvurduğu gerilemenin örnekleridir. Rüya görmek arzuların fizikötesi yollarla tatmin edilmesi bakımından gerilemenin çok belirgin bir örneğidir.

Savunma Mekanizmalarının Özellikleri: Egonun savunma mekanizmaları gerçekleri çarpıttığı, sakladığı veya yalanladığı ve psikolojik gelişmeyi aksattığı için anksiyete ile baş etmenin irrasyonel yollarıdır. Daha etkili ego faaliyetlerinde kullanılabilecek enerjiyi, psişik enerjiyi, bağlar. Herhangi bir savunma çok etkili bir hâle geldiğinde egoyu yönetmeye başlar ve egonun esnekliğini ve adapte olabilme özelliğini engellemeye başlar. En sonunda da eğer egonun savunmaları geçit verirse egonun hiçbir dayanağı kalmaz ve anksiyete tarafından yenilgiye uğratılır.

Birçok açıdan bu kadar zararlı olan bu savunma mekanizmaları neden var? Bunların varlıklarının sebebi gelişimle

ilgilidir. Çocuksu ego, ona yöneltilen bütün talepleri birbiriyle uyumlu hâle gelecek şekilde sentezleyemeyecek kadar zayıftır. Egonun savunmaları, birer koruyucu önlem olmak üzere edinilmiştir. Eğer ego anksiyeteyi mantığa dayanarak azaltamazsa bastırma, yansıtma, karşıt tepki oluşturma, saplanma veya gerileme gibi önlemler almak zorunda kalacaktır. Çocuksu egonun tüm bu aksesuar mekanizmalara ihtiyacı vardır ve bunların hepsini kullanır.

Savunma mekanizmaları çocuksu egoya karşı görevini yerine getirdikten sonra neden varlığını sürdürür? Bunlar, ego gelişmeyi başaramadığı müddetçe orada kalır. Fakat egonun gelişmeyi başaramamasının sebeplerinden biri de savunma mekanizmalarında çok fazla miktarda enerjinin bağlanıp kalmış olmasıdır. Yani bir kısır döngü söz konusudur. Savunmalar, egonun yetersiz olmasından dolayı bırakılamaz ve ego da savunmalarına bağlı kalmak zorunda olduğu müddetçe yetersiz kalır ve bu böyle sürüp gider. Ego böyle bir kısır döngüden nasıl çıkabilir? Önemli faktörlerden birisi büyümektir. Ego, organizmadaki doğuştan gelen değişimlerin, özellikle de sinir siteminde olan değişimlerin bir sonucu olarak büyür. Büyümenin etkisi altında, ego da olgunlaşmaya zorlanır.

Sağlıklı bir egonun gelişmesindeki bir diğer faktörse çocuğa, uyum sağlayabilmesi için, kapasitesiyle uyumlu bir dizi deneyimi sunacak bir çevrenin olmasıdır. Tehlikeler ve zorluklar hiçbir zaman çocuğun kapasitesini aşacak kadar ağır ve onu uyaramayacak kadar da hafif olmamalıdır. Bebeklik dönemindeki varoluşsal tehlikeler küçük, çocukluk dönemindekiler biraz daha büyük olmalı ve bu durum tüm büyüme dönemleri için aşamalı bir şekilde devam etmelidir. Böylesine derecelenmiş bir dizi uyarıcının olduğu çevre içinde, egonun savunma mekanizmalarını (ki ideal şartlar altında bunlar hiç gelişmeyebilir) atmasına ve bunların daha gerçekçi ve daha etkili mekanizmalar ile değiştirilmesine olanak verilecektir.

İçgüdülerin Dönüşümü

Bir bebek ile bir yetişkin arasındaki en çarpıcı fark -boyutları ve güç gibi fiziksel farklılıklardan başka- bebek ile yetişkinin davranış imkânlarının sınırları arasındaki tezattır. Bir bebeğin enerjisini sadece birkaç şekilde kullanmaya imkânı varken yetişkinin sayısız imkânı vardır. Enerji kendini ifade edebileceği yeni yolları nasıl bulur? Bütün psişik enerjinin kaynağı olan çok temel yaşam ve ölüm içgüdüleri nasıl olur da her yöne doğru yayılır ve çevresindeki sayısız yetişkin işi için gerekli güdüsel gücü temin edebilir?

Öncelikle bazı temel meselelerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. İdin içindeki yaşam ve ölüm içgüdüleri gerekli olan tüm psişik enerjiyi içerir. Psişik enerji, bedensel enerjinin dönüştürülmesiyle elde edilir. İçgüdülerin amacı, bedensel gerilimlerin deşarj edilmesi ve kişiyi zihinsel ve psikolojik bir rahatlama, durağanlık konumuna getirmektir. İçgüdüler bu amaca enerjiyi algılama, hatırlama ve düşünme gibi psikolojik görevler için kullanarak ulaşmaya çalışır Psikolojik görevler tamamlandıktan sonra, yani bir eylem planı yerine getirildikten sonra, kassal enerji motor eylem şeklinde dışarı atılır. Yani kişi bir şeyler yapar. Konuşur, yürür veya istenilen sonuca ulaşmak için ellerini kullanır. İstenilen sonuç, her zaman, gerilimin azaltılmasıdır. Bu da, gerilim yaratan rahatsız edici durumun devreden çıkarılmasıyla mümkün olur. Burada bilinmeyen, zihinsel bir planın fiziksel bir akvitiye nasıl dönüştürüldüğüdür. Ancak bu işleyişin varlığı şüphe götürmez. Bunu, bilinçli olarak düşündüğü bir şeyi yapan herkes bilir.

Kişiye bir şeyi neden yaptığını sorduğumuzda -bu kelebek koleksiyonu yapma, araba yıkama, bir torna makinesi kullanma veya kitap yazma ya da başka ne olursa olsun- aslında bilmek istediğimiz şey, onu motive eden şeyin ne olduğudur. Hangi belli içgüdü onun psikolojik sürecini, kelebek koleksiyonu yapmaya, araba yıkamaya, torna makinesi kullanmaya veya kitap yazmaya yönlendirmektedir? Bunların her biri için ayrı birer içgüdü

olduğunu düşünebiliriz ancak böyle bir düşünce akla yatkın bir açıklama olmaz. En azından bu ekonomik bir açıklama da olmayacaktır ve bilim ekonomik açıklamalar talep eder.

Bunun yanıtını, Freud'un "içgüdüler ve onların maruz kaldığı değişiklikler" diye adlandırdığı yerde aramalıyız. Çocuğun çok çeşitlilik göstermeyen davranışlarının, bir yetişkinin davranışlarındaki çeşitliliğe doğru nasıl ilerlediği sorusunun yanıtı, bir yerde, şu ana kadar işlediğimiz tüm konuların bir kere daha üstünden geçmemizi gerektirecektir. Kesin bir yanıt, egonun ve süperegonun gelişmesi, enerjinin üç sistem içindeki dağılımı ile kateksisler ve anti kateksisler içinde kullanılması ve id, ego ve süperego arasındaki karmaşık ilişkiler ağı ve bu üçünün dış dünya ile birlikte, davranışların artan karmaşıklığından sorumlu olduklarıdır.

Tüm söylediklerimizi tekrar etmek yerine, gelin, dikkatimizi birkaç önemli nokta üzerinde sınırlayalım. İlk etapta, ancak birkaç yetişkin eylemi, tek bir yaşam veya ölüm içgüdüsünün ürünüdür. Belli bir eylemin, içgüdülerin bir karışımının sonucunda olma şansı daha fazladır. Kişi, aynı anda birkaç eylem kaynağından birden yükselen gerilimin, karmaşık bir eylemde bulunması sonucunda giderilebileceğini deneyim yoluyla öğrenir. Örneğin, bir futbolcu, futbol oynadığında birkaç içgüdüyü veya bunların türevlerini aynı anda tatmin ediyor demektir.

Hemen hemen tüm eylemler, birçok güdünün tek bir noktada toplanması durumudur. İçgüdülerin karışımı, egonun sentezleme yoluyla birleştirme fonksiyonu sayesinde meydana gelir. Bununla ilgili daha geniş bilgileri sonra göreceğiz.

İkinci olarak herhangi bir eylem, kateksislerle anti kateksisler arasındaki bir uzlaşmayı temsil edebilir. Kateksislerin bir sonucu olarak kişi, gerilimi doğrudan deşarj edemeyebilir; komple bir tatmin ile komple bir tatminsizlik arasında orta bir yol bulmalıdır. Örneğin sevgi göstermek, bir cinsel ihtiyacın giderilmesi ile egonun direnmesi veya süperegonun böyle bir gidermeye karşı getirdiği yasak arasındaki bir uzlaşmadır. Benzer şekilde sözlü eleştiriler, fiziksel saldırganlık ile saldır-

ganlığın bastırılması arasındaki bir uzlaşmadır. Uzlaşmaların oluşmasındaki sebebi, eski bir deyişin anlamında arayabiliriz; "Yarım ekmek, hiç olmayan ekmekten daha iyidir."

Bu yön değiştirmelerden -çünkü her uzlaşma aslında birer yön değiştirmedir- yeni güdüler (nesne kateksisleri) elde edilir. Kişi cinsel ilişkiyi aşkla yedeklediği zaman, kişinin yeni bir güdü oluşturduğu söylenir. Aslında, her nasılsa, bu yeni güdü temel itici güçte veya nihai hedefte herhangi bir değişikliğin olması anlamına gelmez. İtici güç hâlâ cinsel gerilim tarafından tedarik edilmektedir ve amaç da cinsel gerilimin giderilmesidir. Değişen sadece hedefe varmak için kullanılan yoldur. Kişi cinsel gerilimini, cinsellikten arındırılmış aşk ifadeleri ile azaltır. Bu yeni güdülere veya nesne kateksislerine içgüdü türevleri denir.

İçgüdü türevleri, insanın, bu tür yön değiştirmeleri ve uzlaşmaları yapabilme imkânı ve yeteneğinden dolayı sınırsız sayıdadır. Bağlılıklar, tercihler, ilgi alanları, zevkler, huylar, davranışlar, hisler, değerler ve ideallerin hepsi birer içgüdü türevidir.

Uzlaşılan nesne kateksisleri gerilimin tamamını olağan bir şekilde deşarj edemez. Örneğin romantik aşk, kişide artakalmış cinsel gerilimler bırakabilir. Tüm enerjisini deşarj etmesi önlenmiş bir içgüdünün *hedefine ket vurulmuş* olduğu söylenir. Hedefine ket vurulmuş içgüdüler, gerilimin tamamen deşarj edilmesini önlediği için güçlü nesne kateksisleri ve inatçı itici güçler yaratır. Bunun sonucunda da deşarj edilmeyen gerilimler, nesne kateksislerinin devamlı hâle gelmesinde kullanılan, akış hâlinde bir enerji temin eder.

Bu durum, görünürde çelişkili bir sonuca varır. İlgi alanları, bağlılıklar ve tüm diğer edinilmiş güdüler, bir dereceye kadar önleyici olduğu kadar tatmin edici de olabilir. Ancak tamamen tatmin edilmediği için de hep oradadır. Örneğin, çok yoğun ve doymak bilmez bir ilgiyle klasik müzik dinleyen bir kişi tam anlamıyla haz edinemiyordur. Müzik dinlemek, daha temel bir nesne seçimi için tamamıyla tatmin edici bir yedek teşkil etmemektedir. Müziği dinleyen kişi müziğe doyamamaktadır çünkü aslında istediği bu değildir. Ancak bu, hiç yoktan iyidir.

Her bir uzlaşma, aynı zamanda bir feragattır. Kişi, çok istediği ama sahip olamadığı şeyden vazgeçer ve ikinci veya üçüncü tercih olarak görüp sahip olabileceği bir şeyi kabul eder. Çocuğun annesine ve annenin çocuğuna olan sonsuz sevgisi, aynı kulüp üyelerinin birbirlerine karşı duydukları iyi hisler, ülke sevgisi ve insanların oluşturdukları daha pek çok bağlılığın hepsi, hedefine ket vurulmuş içgüdüler tarafından motive edilir.

İçgüdülerin uğradığı değişikliklerden üçüncüsüyse savunma mekanizmasının eylemleri tarafından meydana getirilir. Savunmalar, hatırlanacağı gibi, egonun anksiyete ile baş edebilmesi amacıyla ortaya çıkar. Anksiyetenin kaynaklarından biri içgüdülerden gelen tehlikeler olduğu için savunma mekanizması tehlikeden, içgüdüsel nesne seçimini değişikliğe uğratma yoluyla sakınmaya çalışır. Örneğin ölüm içgüdüsü, ego tarafından dışarıya, mahvetme, tahrip etme, saldırma, hükmetme ve çıkarı için kullanma şeklinde yansıtılır. Bu, aslında kişinin kendisi olan orijinal nesne seçiminin, dışsal nesnelerle yedeklenmesi manasına gelir. Ölüm içgüdüsünün enerjisi, kişinin kendisinden öteye, başka bir şey üzerine yansıtıldığı müddetçe tehlikeden sakınılmış olur ve kişi anksiyete hissetmez. Burada, yine, hedefine ket vurulmuş bir içgüdünün faaliyetlerini görmekteyiz. Yedek bir nesne üzerine yapılan eylemler tam anlamıyla tatmin edici olamayacağından dolayı ölüm içgüdüsünün yansıtma isteği her zaman var olacaktır. Yani örnek vermemiz gerekirse sahiplenme ve hükmetme duygusu ile daha yaygın şekli olan çıkarı uğruna kullanma ve rakabet aslında çok yaygın bir insan özelliği olan saldırganlığın yön değiştirmiş hâlleridir. Daha düşük seviyedeki ifadeler daha fazla uzlaşmacılık sergilediği için ağır ve saf saldırganlığa oranla daha yaygın ve devamlıdır. Bunun sonucu olarak da bunlar, gerilimi büyük ölçüde azaltmakta başarısız olduğu ve böylece de huyun devamlılığını sağladığı için kalıcı hâle gelir. Bir yumruklaşma (daha çok gerilimi deşarj ettiği için), iki iş adamı arasındaki rekabetten daha tatmin edicidir ancak yetişkinler çok az yumruklaşır ve daha fazla rekabet ederler. Genel bir kural

olarak yedeklenmiş nesne seçimi gerilimin deşarj edilmesinde orijinal nesneden ne kadar farklı olursa kişi üzerindeki etkisinin sürekliliği de o derece güçlü olacaktır.

İçgüdüsel nesne seçimlerinin bastırma altında olması, enerjinin gizli şekillerde deşarj edilmesini sağlayan çeşitli yedekleme şekilleriyle ortaya çıkar. Bu gizlenme, bir nesne seçiminin bir diğeriyle yedeklenmesi vasıtasıyla yapılır. Gizlenmenin amacı egonun anksiyete durumuna girmesini önlemektir. Yedek, bir yandan gerilimin azaltılmasını sağlarken bir yandan da egoyu kandırmaya devam ettiği müddetçe yedek nesne seçimi daimî olacaktır. Örneğin, ölüm içgüdüsünü bastıran kişi, gazetelerdeki ölüm duyurularını okuyarak, cenazelere giderek ve ağıtları dinleyerek ölüm isteğini bir nebze de olsa tatmin edecektir. Hatta, bir cenaze levazımatçısı bile olabilecektir.

Rüyalar, bastırılmış arzuların gizlenmiş veya sembolik temsilleri ile doludur. Gizlenmiş şeyin çok görünür bir hâle gelmesi durumunda, rüyayı gören genelde uyanacaktır. Örneğin, anksiyete rüyaları veya kâbusları, kişiyi anksiyeteye sokan bastırılmış arzuların ortaya çıkmasıdır.

Tepkinin ortaya çıkışı, içgüdülerde, yansıtmada olduğu gibi bir nesneyi bir değeri için yedekleyerek değil bir diğer içgüdünün kendisini ifade etmesini önleyecek miktardaki bir enerjiyi, belli nesneyle ilişkili üçgüdü üzerinde harcayarak yapılır. Örneğin alçak gönüllülük, kişinin kendisini teşhir etme isteğini gizleyebilir.

Özet olarak yetişkinlerin tüm faaliyetleri, yaşam ve ölüm içgüdülerinin enerjileriyle motive edilir. Kişinin yaptığı her şey; ya yemek yemek, uyumak, boşaltım ve çiftleşme gibi bir içgüdünün direkt olarak ifade edilmesidir; ya bir içgüdüler kombinasyonu tarafından motive edilmiştir; ya itici ve direnen güçler arasındaki bir uzlaşmayı temsil eder; ya da egonun bir savunmasından ortaya çıkmıştır.

Ancak içgüdülerde ortaya çıkan önemli bir değişiklikten daha bahsetmeyi ihmal ettik. Her ne kadar içgüdülerin yaşam boyunca süregelen hedefleri aynı kalırsa da kaynakları çeşitli bedensel

uyarılar olan içgüdüler, gelişim süreci içinde değişiklik gösterebilir. Yeni bedensel uyarılar oluşabilir ve eskileri değişikliğe uğrayabilir veya büyümenin, egsersizin, gerilimlerin, hastalıkların, ilaç almanın, diyetin, yaşlanmanın ve diğer bedensel gerilimlerle ilişki içinde olmanın etkisiyle ortadan kalkabilir. Bu değişiklikler de yeni içgüdülerin ilave edilmesine, eskilerinin ayıklanmasına veya belli bir şekilde değiştirilmesine sebep olabilir.

Cinsel İçgüdülerin Gelişimi

Freud'un cinsel içgüdülerle ilgili teorisi, bildiklerimizden çok daha kapsamlıdır. Onun teorisinde enerji, yalnızca genital bölgelerin değil başka bölgelerin de cinsel haz alma amacıyla uyarılıp araç hâline getirilmesinde kullanılır. İrrite eden uyarıcı süreçlerin beden üzerinde odaklanma meyillerinin olduğu ve bu gerilimlerin bu bölgelerde yapılacak emme veya okşama gibi eylemlerle giderilebildiği yerlere, erojen bölgeler adı verilir. Erojen bir bölgenin uyarılması, kaşımanın kaşınma hissini rahatlatmasında olduğu gibi rahatsızlıktan kurtulmayı ve haz duyulmasını sağlar.

Her ne kadar bedenin herhangi bir kısmı bir uyarıcı merkez hâline gelebilir ve bundan dolayı haz almak üzere rahatlatılmak istenebilirse de esas olarak bedendeki üç erojen bölge oral, anal ve genital organlardır. Bu üç esas bölgenin her biri hayati bir ihtiyacın giderilmesi ile; ağız yemek yemek ile, anüs boşaltım ile ve cinsel organlar da üreme ile ilişkilidirler. Erojen bir bölgeden türetilen haz, hayati ihtiyacın giderilmesinden türeyen hazdan daha değişik ve bağımsız olabilir ve genelde de bu böyledir. Örneğin, parmak emme ve mastürbasyon gerilimi giderir ancak parmak emme açlığı gideremezken mastürbasyon da üremeyi sağlayamaz.

Erojen bölgeler bebeğin yetinmekle zorunlu olduğu ve ona ilk haz deneyimlerini edinme fırsatını veren rahatsızlık verici uyarıcıların ilk kaynakları olduğu için kişilik gelişiminde önemli bir yer tutar. Bunun da ötesinde, erojen bölgeleri ilgilendiren eylemler çocuğu ebeveynleri ile çatışma içine sokar ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan patlamalar ve anksiyeteler de çok

sayıda adaptasyonun, yön değiştirmenin, savunmanın, yüceltmenin, dönüşümün ve uzlaşmanın gelişimine yol açar.

Oral Bölge: Ağızdan türeyen hazzın başlıca iki kaynağı, maddelerin ağız içine konulmasıyla uyarılan, dokunma hissi ve ısırmadır. Dokunma ve ağıza koyma yoluyla dudaklar ve ağız içi boşluğunda oral erotik hazlar ve ısırma ile de oral saldırgan hazlar uyarılır. Oral saldırgan haz, öncelikle dişlerin gelişmesini beklemek zorunda olduğu için sonradan ortaya çıkan bir hazdır. Ağıza koyma, bebeğin tadı acı olan bir şeyi ağzına koyması durumunda olacağı gibi acı vericiyse bebek bir nevi saldırıda bulunan bu maddeyi, tükürüp atacaktır. Bu tür deneyimlerin bir sonucu olarak da bebek rahatsızlık veren maddelerden korunmak amacıyla ağzını kapatmayı öğrenir. Bunun aksine, örneğin annenin memesi veya biberon gibi haz verici bir madde bebeğin ağzından alındığı zaman bebek bekleyecektir. Bu sebeple ağız en azından beş ana fonksiyona sahiptir; (1) alma, (2) tutma, (3) ısırma, (4) dışarı tükürme ve (5) kapatma. Bu fonksiyonlardan her biri, belli kişilik özellikleri için esas alınan model veya prototiptir.

Burada prototip derken acı verici veya rahatsızlık verici bir duruma alışabilmenin orijinal hâli anlatılmak istenmektedir. Bu daha sonraki adaptasyonlara bir model teşkil eder. Yani bir şekilde alışmayı öğrenmiş bir çocuk, daha sonraki yaşamında oluşabilecek benzer durumlarda bu bilgiyi kullanacaktır. Eğer ağız yoluyla bir şeylerin alınması, aç çocukta olduğu gibi haz vericiyse o zaman kişinin içinde hissettiği açlığı bilgi, sevgi veya güçle doyurması da haz vericidir. Aslında "içimizdeki açlığı doyurmak" derken bile bilgiden, sevgiden ve güçten; yenilip içilen maddi varlıklarmış gibi bahsediyoruz. Ağız, diğer benzer durumlara dönüştürülüp aktarılabilen pek çok prototipik deneyim tedarik eder. Prototipik deneyimlerin pek çoğu bedeni ilgilendirir çünkü bebek dış dünyadan çok, kendi bedeninin işlevleriyle ilgilenmektedir.

Ağıza koymak, çok istekli olmanın prototipidir; azim ve kararlılık için tutup yapışır, tahrip etmek için ısırır, reddetmek ve aşağılamak için tükürür ve istemediği ve negatif olduğu içinse ağzını kapatır. Bu huyların gelişerek ileride kişiliğinin birer parçası olup olmayacağı, prototipik ifadelerle ilgili olarak deneyimlenen engellenmelerin ve anksiyetenin miktarına bağlı olacaktır. Örneğin sık sık ağlayan bir bebek, travmatik ağlama deneyiminin tekrar etmesini durdurmak için tuttuğu şeyleri bırakmamaya doğru bir meyil geliştirecektir.

Çeşitli yön değiştirmeler ve yüceltmeler ile prototipik oral modlardan biri üzerine kurulu bir saplantı, ilgi alanlarının, davranışların ve huyların dâhil olduğu büyük bir ağ hâline gelebilir. Üstün bir uyum becerisi geliştirmiş kişi, şeyleri sadece ağızdan almakla kalmaz, duyu organlarıyla da alır; örneğin bakmak, dinlemek gibi. Birleşik davranışlar aşkın, bilginin, paranın, güç ve madde sahipliğinin birleşmesi gibi soyut ve sembolik şeyleri bir arada barındırabilir. Tamahkârlık ve açgözlülük, yaşamın ilk yıllarında yeterince yemek ve sevgi alamamak sonucunda gelişir. Açgözlü kişi doymak bilmez; çünkü ister para isterse ün olsun, yani ne edinirse edinsin, bunlar onun gerçekten istediği tek şeyin sadece yedekleridir: Sevgi dolu bir anneden beslenmek.

Bebeğin, oral stresini rahatlatabilmesi ve oral hazlarının yerine getirilmesi için bir dış yardıma ihtiyacı olduğu için, ki bunu yapacak kişi genelde annesidir, annesi bebeğin hareketlerini, ona uslu olduğu yani kendisini dinlediği zamanlarda yemek vererek ve yaramaz davranıp onu dinlemediğinde bunu geciktirerek kontrol edebilir. Yemek vermenin sevgi ve onaylama ile, vermemenin veya bunu geciktirmenin de ret ve onaylamama ile ilşkilendirilmesinden dolayı annesi bebeği reddettiğinde veya onaylamadığında bebek anksiyete durumuna girer ve bu durum, arzulanan oral haz kaynaklarının yitirilmesine yol açar. Eğer bebeğin oral hazları üzerindeki tehditle ilgili çok miktarda anksiyete oluşmuşsa bebek, annesine olduğu kadar diğer insanlara da yoğun bir bağımlılık eğilimi gösterir. Dünyaya karşı bağımlı bir davranış geliştirir. İhti-

yaçlarını kendi çabalarıyla tedarik etmeyi öğrenmek yerine, iyi olduğu zamanlarda bir şeylerin kendisine verilmesi ve kötü olduğunda ise geri alınması beklentisine girer. Böyle bir kişinin, oral bağımlı bir karakter yapısı olduğu söylenir.

Eğer bağımlı olma arzusu kişinin utanmasına yol açıyorsa kişinin bu bağımlılığına karşı direnmesini sağlayan bir reaksiyon oluşumu gelişebilir. Kimseden bir şey isteyemez çünkü bu onun bağımsızlığını kaybetmesi anlamına gelecektir.

Bağımlılığa karşı bir savunma olarak yansıtma da kullanılabilir. Yardım aramak yerine yansıtma mekanizmasını işleten bir kişi, diğerlerine yardım etmeyi bir boyun borcu gibi görecektir. Böyle bir kişi, hemşirelik, sosyal yardım veya buna benzer insancıl bir görevi yüklenecektir. Ancak onun bastırma altındaki oral arzuları gizlenmiş bir şekilde de belirebilir. Kişi, dil bilimine, şişe toplamaya veya vantrilokluğa ilgi gösterebilir.

Isırarak yapılan oral saldırganlık, pek çok direkt, yönü değiştirilmiş ve gizli saldırganlığın prototipidir. Dişleriyle ısıran bir çocuk, bir yetişkin olarak sözlü ukalalık, küçük görme ve alay ile ısırabilir veya bir avukat, politikacı veya eleştirmen olabilir. Kişi saldırgan, zorba veya hükmedici bir tavır sergilediğinde, onun "dişlerini gösterdiğinden" söz ederiz. Kişi kendini suçlu hissettiğinde oral saldırganlık, kendi kendini cezalandırma şeklinde de ortaya çıkabilir. Kişi dudaklarını veya dilini ısırabilir.

Oral saldırganlık, daha sonraları çeşitli ego mekanizmalarına karşı savunulan anksiyete hislerinin doğmasına sebep olabilir. Kişi oral saldırganlığa, karşısındakilere sadece hoş ve güzel sözler söyleyerek bir reaksiyon gösteriyor olabilir. Bunun gibi kendi oral saldırganlığını, kendini düşmanlarla dolu bir dünyanın kurbanıymış gibi görerek dışa vurur. Böyle bir kişi gelişmesinin ilkel oral saldırganlık evresine (oral ısırıcı olarak) saplanıp kalabilir veya daha sonraki evrelerdeki engellenmelerin baş edebileceğinden daha büyük olduğu zamanlarda bu evreye gerileyebilir.

Tükürmek ve ağzı kapamak, ağıza koymak ve ısırmak ile aşağı yukarı aynı gelişme çizgisini takip eder. Bu prototipik reaksiyon

şekilleri karşılaştığı belli tatmin ve engellemelere bağlı olarak çeşitli biçimlerde dönüşüme uğrar. Tükürücü tip kişilik, hakir görme ve dışlayıcı olma ile; ağzını kapatan tip kişilik, kendini dışarıya kapatma ve savunmacı olma özellikleriyle diğerlerinden ayrılır. Bir anksiyetenin sonucu olarak bu davranış şekillerine karşı bir savunmanın getirilmesi, kişilik gelişimini pek çok şekilde etkiler. Örneğin, söylenen her şeyi anında kabul etmenin "Her şeyi yutar" sözüyle ifade edilmesi, tükürmeye karşı geliştirilmiş bir reaksiyon şeklidir. Dünyanın kapılarını yüzüne kapattığı, sosyal açıdan dışlanmış bir kişi olarak hissetmek, acı verici bir dünyaya karşı ağzını kapatmış olmanın bir yansıtmasıdır.

Oral faaliyetlerin beş şeklinin dışa vurumu hayatın her alanında görülebilir. Bunlar kişiliğin iç ilişkilerinde ve bağlılıklarında; ekonomik, sosyal ve dinî görüşlerinde; kültürel, estetik, yaratıcı, sportif tercihlerinde görülür.

Anal Bölge: Sindirime uğrayan maddelerin dışarı atıldığı ağızdan başlayan kanalın diğer ucundaki sonunda anüs vardır. Dışkı hâlindeki madde birikimlerinin bir sonucu olarak bu bölgede de gerilimler oluşur. Bu madde, anüsün hemen arkasında olan intestinal alanın bir parçası olan kolon duvarları ve vana benzeri kaslar olan anal büzgen kaslar üzerine bir basınç uygular. Anal büzgen kaslar üzerindeki basınç belli bir seviyeye vardığı zaman açılır ve atıklar dışkı boşaltma hareketi ile dışarı atılır.

Dışarı boşaltma işlemi kişiye, gerilimin kaynağının giderilmiş olmasından dolayı bir rahatlama verir. Böyle bir boşaltım sürecinde hissedilen gerilimin azaltılması hazzı sayesinde bu eylem şekli, vücudun diğer bölgelerinde ortaya çıkan gerilimlerin de dışarı atılmasında kullanılabilir. İhraç ederek giderme, duygusal ve sinirsel patlamaların, hiddetlerin ve diğer ilkel deşarj reaksiyonlarının prototipidir.

Yaşamın ikinci yılı veya öncesi boyunca istek dışı olan giderici refleksler, halk içinde tuvalet eğitimi olarak bilinen bir dizi deneyim vasıtasıyla bu süreden sonra iradeli kontrol altına alı-

nır. Tuvalet eğitimi, çocuğun, disiplin ve dışsal otorite (genelde anne) ile olan ilk ciddi deneyimidir. Tuvalet eğitimi, içgüdüsel kateksisler ile (tuvaletini yapma isteği) haricî bir bariyer arasındaki çatışmayı temsil eder. Bu çatışmanın sonuçları, kişilik üzerinde değiştirilemez izler bırakır.

Çocuğun eğitilmesinde annenin uyguladığı metotlar ve yine annenin dışkı atma, temizlik, kontrol ve sorumluluk gibi konulardaki tutumu, tuvalet eğitiminin kişilik ve kişilik gelişiminde oynayacağı rolün gerçek ölçü ve etkisini belirleyecektir. Kişi, doğal olarak, haz veren bir eylemine karışılmasından ve bu eylemin dışarıdan gelen bir düzene tabi tutulmasından hoşlanmaz. Eğer bu karışma çok yoğun ve cezalandırıcı bir şekilde ise çocuk buna, kasten altını kirleterek karşılık verecektir. Böyle büyüyen bir çocuk hıncını, dağınık, sorumsuz, düzensiz ve israfçı biri olarak otoritelerden alacaktır. Sıkı bir tuvalet eğitimi prosedürü ayrıca aşırı tertiplilik, derli toplu olma, huy edinilmiş bir düzenlilik, tutumluluk, kolay iğrenme, kirden korkma, zaman ve paranın sıkı sıkıya kontrol altında tutulması ve diğer aşırı kontrollü davranışlar gibi karşıt tepki oluşturmalara da sebep olabilir. Kabızlık boşaltıma karşı oluşan sıradan bir savunma reaksiyonudur.

Diğer taraftan, anne eğer çocuğuna kakasını yapması için yalvarırsa ve çocuk bunu yaptığında onu överse çocuk yaptığının büyük bir değere sahip olduğuna inanacaktır. Hayatının sonraki yıllarında bu çocuk, tıpkı çocukluğunda annesine de yaptığı gibi, diğerlerini veya kendisini memnun etmek için bir şeyler üretmeye veya yaratmaya meyilli olacaktır. Eli açıklık, hediye verme, yardımlaşma ve hayırseverlik, tüm bunlar bu basit deneyimden kaynaklanmış olabilir.

Eğer dışkının üzerinde gereğinden fazla durulursa çocuk dışkısını yaptığında, değerli bir şeyi kaybetmiş gibi de hissedebilir. Böyle bir kayba depresif, tükenmiş ve kaygılı bir şekilde karşılık verecektir. Gelecekteki kayıplarını önlemek üzere dışkısını yapmayı önlemeye çalışacaktır. Eğer bu davranış şekli saplantı hâline gelir ve genelleşirse kişi idareli, pinti ve ekonomik olacaktır.

Dışkının alıkonması veya içeride tutulması ise bir diğer anal davranış biçimidir. Her ne kadar bu davranış şekli değerli bir şeyin yitirilmesinin önlenmesi için kullanılabilirse de dışkının çıkmasının engellenmesi kendi açısından haz verici bir şeydir. Rektumun iç duvarlar yüzeyine dışkı maddesinin yaptığı hafif basınç, duyusal olarak tatmin edicidir. Dışkı yapma bu hazzın bitmesine ve kişinin kendini boş ve tükenmiş hissetmesine sebep olur. Eğer kişi böyle bir erotik bir saplantıya uğrarsa bu genelde nesne toplama, sahip olma ve saklama ilgilerinin oluşmasına sebep olabilir.

Suçluluk hissi dolayısıyla dışkıyı içeride tutmaya karşı bir tepki davranışı oluşabilir ve bu durumda kişi, sahip olduklarını ve parasını akılsız bir şekilde verecek ya da akılsız yatırımlar yaparak veya kumar oynayarak kaybedecektir. Sahip olma, bu tür kişilerde o kadar çok anksiyete yaratır ki kişi, sahip olduğu her şeyi atıp bunlardan kurtulmak için her şeyi yapar. Bunun da ötesinde, paralarını gösterişli, şatafatlı bir şekilde harcamaktan da büyük bir zevk alırlar.

Cinsel Bölge: Vücudun üçüncü önemli haz bölgesi cinsel organların olduğu kısımdır. Kişinin organlarıyla oynaması (mastürbasyon) cinsel bir haz yaratır. Aynı zamanda çocuğun içinde, onun nesne kateksislerinin bir dizi önemli değişikliğe uğramasına sebep olan, ebeveynlerine doğru yoğunlaşan bir cinsel hasret vardır. Çocuğun zihninin kendi uzuvları üzerinde yoğunlaştığı bu büyüme periyoduna fallik dönem adı verilir.

Kadın ve erkeğin üreme organlarının yapısal olarak farklı olmasından dolayı her iki cinsiyetin fallik dönemlerini ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

Erkek Fallik Dönemi

Fallik dönemin ortaya çıkmasından önce, erkek çocuk annesini sever ve babasıyla da kendini özdeşleştirir. Cinsel gerilimler arttığında erkek çocuğun annesine olan sevgisi daha ensest benzeri bir hâl alır ve bunun sonucunda da çocuk rakibini, yani babasını,

kıskanmaya başlar. Erkek çocuğun, annesinin cinselliğinin tek sahibi olmayı çok arzulaması ve babasına karşı düşmanca hisler beslemesi şeklinde ortaya çıkan bu duruma, ***Oedipus Kompleksi*** denir. Oedipus, babasını öldürüp annesiyle evlenen, Yunan mitolojisinin belli başlı isimlerinden biridir. Oedipus kompleksinin gelişmesi, erkek çocuk için yeni bir tehlike yaratır. Eğer annesiyle cinsel anlamda ilgilenmeye devam ederse babası tarafından fiziksel olarak cezalandırılma riski altına girer. Erkek çocuğun buradaki spesifik korkusu, saldırganlıkta bulunan erkeklik organının babası tarafından kesileceğidir. Bu korkuya kastrasyon anksiyetesi denir. Kastrasyon anksiyetesi, erkek çocuğun, bir kızın cinsel anatomisini görmesiyle bir nevi gerçekleşir; kızda kendisininki gibi dışarı doğru uzanan bir genital organ yoktur. Kız, erkek çocuğa, sanki kısırlaştırılmış gibi gözükür. "Eğer bu kıza olmuşsa bana da olabilir," diye düşünür hemen. Kastrasyon anksiyetesinin bir sonucu olarak erkek çocuk, annesine olan ensest arzusunu ve babasına olan kızgınlığını bastırır ve Oedipus kompleksi kaybolur. Oedipus kompleksinin zayıflatılmasına etken teşkil eden başka faktörler de vardır. Bunlar (1) Oedipus'un yaptığı gibi anneye karşı beslenen cinsel arzuların giderilmesinin imkânsızlığı, (2) anneden istediğini elde edememe ve (3) büyümedir.

Erkek çocuk annesini bu konumdan azat ettiği zaman, ya kaybedilen nesne ile (yani annesi ile) özdeşleşecek ya da babasıyla olan özdeşleşmesini daha ileri götürecektir. Bunlardan hangisinin oluşacağı, erkek çocuğu doğuştan yapılandıran maskulen ve feminen bileşen ögelerin göreli güçlerine bağlı olacaktır. Freud, her insanın doğuştan biseksüel olduğunu yani kendi cinsiyetinin olduğu kadar karşı cinsin de meyillerini taşımakta olduğunu düşünmüştür. Oepidus kompleksinin kaybolmasından sonra erkek çocuk, eğer feminen meyilleri daha güçlüyse annesiyle, maskulen meyilleri güçlüyse de babasıyla özdeşleşmeye meyilli olacaktır. Tipik olarak, ebeveynlerin her ikisiyle ilgili bir özdeşleşme olduğu kadar bir nesne kateksisi de vardır. Erkek çocuk babasıyla özdeşleşerek babasının annesine olan kateksisi-

ni paylaşır. Aynı zamanda babasıyla özdeşleşme, erkek çocuğun babasına karşı olan feminen kateksisinin yerini alır. Annesiyle özdeşleşerek babasına karşı duyduğu cinsel isteğin kısmen karşılanmasını sağlarken özdeşleşme erkek çocuğun annesine karşı olan kateksisinin yerini alır. Çocuğun ilerideki karakterinin kaderiyle bağlılık, husumet, maskulenlik ve feminenlik derecelerini bu özdeşleşmelerin göreceli gücü ve başarısı tayin edecektir. Bu özdeşleşmeler ayrıca süperegonun oluşumunu da başlatacaktır. Süperegonun Oedipus kompleksinin yerini almasından dolayı onun veliahtı olduğu söylenir.

Oedipus kompleksinin kastrasyon anksiyetesiyle bastırıldığı yaklaşık beş yaş ile cinsel içgüdülerin enerjilerinin üreme sistemindeki psikolojik değişiklikler sebebiyle büyük ölçüde değişikliğe uğratıldığı on iki yaş arasında, çocuğun cinsel ve saldırgan dürtüleri itaat ettirilmiş durumdadır. Buna kuluçka evresi adı verilir. Ergenliğin gelmesiyle içgüdüler canlandırılır ve ergenliğin tipik stresleri ve zorlukları hayatın bir parçası olmaya başlar.

Kadın Fallik Dönemi

Erkek çocukta da olduğu gibi kız çocuğun ilk sevgi nesnesi, kendi vücudunu sevmesi dışında (narsisizm), annesidir. Ancak erkek çocuğun durumunun tersine, babasıyla kız çocuk arasında erken yaşta bir özdeşleşmenin olma ihtimali azdır. Kız çocuk, erkeklerde olduğu gibi dış uzantı şeklinde olan ve dikkat çeken bir genital organı olmadığını fark ettiğinde, kısırlaştırıldığını hisseder. Bu durum için annesini suçlar ve bu sebeple de annesine olan kateksisi zayıflar. Bunun da ötesinde, anne kızını diğer bazı konularda da hayal kırıklığına uğratmıştır. Kız çocuk, annesinin kendisine yeterince sevgi vermediğini veya onun sevgisini kardeşleriyle paylaşması gerektiğini hisseder. Anneye olan kateksis zayıfladıkça kız çocuk kendisinde olmayan organa sahip olan babayı tercih etmeye başlar. Kız çocuğun babasına olan sevgisi, kendisinde olmayana sahip olduğu için biraz da imrenme ile karışıktır. Buna penis kıs-

kançlığı adı verilir. Bu, erkek çocuğun kastrasyon anksiyetesinin kızlardaki karşılığıdır. Bu iki durum, yani penis kıskançlığı ve kastrasyon anksiyetesi, kastrasyon kompleksi adı verilen aynı genel olgunun alt birimleridir.Kastrasyon ve Oedipus kompleksleri, fallik dönemin en önemli iki gelişmesidir.

Kastrasyon kompleksinin erkek çocukta ortaya çıkması, Oedipus kompleksinin bırakılmasındaki asıl sebepken kız çocuktaki kastrasyon kompleksi Oedipus kompleksinin ortaya çıkmasından sorumludur. Kız çocuğu, babasını sevmekte, annesini de kıskanmaktadır. Kadın Oedipus kompleksinin, her ne kadar erkekte olduğu gibi kaybolma ihtimali az ise de büyüme sürecinin erdemleri ve babaya sahip olabilmenin imkânsızlığı sonucunda bu kompleks etkisiz hâle gelir. Bundan sonra özdeşleşme, nesne kateksislerinin yerini alır.

Erkek çocuk gibi kız çocuk da biseksüeldir ve her bir ebeveynle olan özdeşleşmenin gücü kısmi olarak kız çocuğun maskulen ve feminen eğilimlerinin göreceli gücü tarafından belirlenir. Eğer maskulen yapı güçlüyse kız babasıyla daha yakından özdeşleşecek ve bir erkeksi kadın (tomboy) hâline gelecektir. Eğer feminen dürtüler hâkimse kız çocuk annesiyle daha yakından özdeşleşecektir. Ancak hem anne hem de babayla bir dereceye kadar özdeşleşme ve kateksis vardır. Kız çocuğun annesine öykünmesi onu babasıyla yakınlaştırırken bir yandan da annesine olan kayıp sevgisini telafi eder. Aynı şekilde, kız çocuğun babasıyla özdeşleşmesi, bir dereceye kadar eksik olan genitalini telafi eder ve anneye olan kateksisi korur. Bu özdeşleşmelerin gücü ve başarısı, süperegonun meydana getirilmesini olduğu kadar, onun bağlılıklarını, husumetini ve sonraki hayatındaki maskulenliğini ve feminenliğini etkileyecektir.

Dürtülerin karşıt tepki oluşturmanın hükmü altında olduğu zamanlarda, kız çocuğunun da bir kuluçka evresi vardır. O da ergenliğin problemleriyle uğraşır ve en sonunda bir yetişkin durağanlığına kavuşur.

Genital Cinsellik: Gelişmenin oral, anal ve fallik olmak üzere üç döneminin tamamı pregenital periyod olarak adlandırılır. Bu periyod, yaşamın ilk beş yılını kapsar. Pregenital periyod süresince cinsel içgüdülerin başlıca karakteristiği narsisizmdir. Birincil narsisizm olarak tanımlanan bu periyod, ikincil narsisizm olarak tanımlanan dönemle karıştırılmamalıdır. İkincil narsisizm ile egonun kendisini süperegonun idealleri ile özdeşleştirdiğinde deneyimlediği gururlu hissetme durumu kasdedilir. Birincil narsisizmde ise kendi kendini uyarmadan kaynaklanan haz verici hisler kasdedilir. Birincil narsizm bedensel hazdır. Bu, parmak emmeyle, dışkının atılması veya tutulması ve mastürbasyon ile örneklendirilebilir.

Pregenital periyoddaki cinsel içgüdüler, üremeye yönlendirilmez. Epeyce haz verici olduğu için çocuk kendi bedeninden tatmin duymaktadır. Ebeveynlerine karşı da böyle bir tatmin arayışı içine girebilir ancak bu kateksisler, özellikle onun bedensel hazza ulaşmasına yardımcı olduğundan dolayı ilk başta anne olmak üzere ebeveynler üzerinden gelişir. Annenin memesi, oral hazzın ana kaynağıdır ve bebeğin ebeveynleri tarafından sarılması, öpülmesi ve kucaklanması da haz vericidir.

Araya giren kuluçka devrinin ardından cinsel içgüdüler, üreme amaçlı biyolojik hedefe doğru gelişmeye başlar. Ergen kişi, karşı cinsten kişilere ilgi duymaya başlar. Bu ilgi en sonunda cinsel birleşmeye yönelir. Gelişmenin bu en son aşamasına genital dönem denir. Genital dönemin ayırt edici özelliği narsisizm değil nesne seçimleridir. Bu, sosyalleşmelerin, grup faaliyetlerinin, evliliğin, ev kurmanın ve aile sahibi olmanın, iş hayatında ilerlemek ve diğer yetişkin sorumluluklarıyla ilgili ciddi gelişmelerin olduğu bir periyoddur. Bu, dört dönemin en uzunudur. Bu, on sekiz on dokuz yaşlarından başlar ve kişinin pregenital dönemlere döndüğü yaşlanma zamanına kadar devam eder.

Ancak genital dönemin pregenital dönemlerin yerini aldığı asla farz edilmemelidir. Bilakis, pregenital kateksisler, genital kateksislerle birleşir ve birlikte hareket eder. Aşkı göstermenin

öpme, okşama gibi pek çok formu, üreme sürecinin bir parçası olduğu gibi pregenital dürtüleri de tatmin eder. Ayrıca pregenital kateksislerin yön değiştirmesi, yüceltmeler ve dönüşümler, daimî karakter yapısının bir parçası hâline gelir.

Özet

Kişilik gelişimi, iki ana durum sonucunda oluşur. Bunlar (1) doğal büyümenin olgunlaşması ve (2) engellenmelerin üstesinden gelinmesinin, acıdan sakınılmasının, sorunları çözmenin ve anksiyeteyi azaltmanın öğrenilmesidir.

Öğrenme ise özdeşleşmelerden, yüceltmelerden, karışımlardan, uzlaşmalardan, fedakârlıklardan, telafilerden ve savunmalardan oluşur. Kişiliğin bu mekanizmalarının hepsi, içgüdüsel nesne kateksislerinin yeni nesne kateksisleriyle yedeklenmesi anlamına gelir. Bunlar ayrıca içgüdüsel kateksislere karşı çıkan anti kateksislerin oluşmasını da içerir.

Kateksislerin ve anti kateksislerin ego ve süperego tarafından oluşturulması ve aralarındaki işleyiş, kişiliğin nasıl gelişeceğini belirler.

Referanslar

Özdeşleşme

Sigmund Freud, (1921) *Group Psychology and the Analysis of the Ego.* Bölüm VII. Londra: The Hogart Press, 1948.

Sigmund Freud, (1923) *The Ego and the Id.* Bölüm III. Londra: The Hogart Press 1947.

Sigmund Freud, (1923) *New Introductory Lectures on Psycho-analysis.* Bölüm 3. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1933.

Yön Değiştirme ve Yüceltme

Sigmund Freud, (1908) *Character and Anal Erotism.* In Collected Papers, Cilt II, sayfa 45-50. Londra: The Hogart Press, 1933.

Sigmund Freud, (1908) *'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervousness.* In Collected Papers, Cilt II, sayfa 76-99. Londra: The Hogart Press, 1933.

Sigmund Freud, (1908) *The Relation of the Poet to Day-dreaming.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 173-83. Londra: The Hogart Press, 1946

Sigmund Freud, (1910) *Leonardo da Vinci: A Study in Psycho-sexuality.* New York: Random House, Inc., 1947.

Sigmund Freud, (1923) *The Ego and the Id.* Bölüm III. Londra: The Hogart Press 1947.

Sigmund Freud, (1930) *Civilization and Its Discontents.* Londra: The Hogart Press 1930.

Savunma Mekanizmaları

Sigmund Freud, (1915) *Repression.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 84-97. Londra: The Hogart Press, 1946.

Sigmund Freud, (1921) *Instincts and Their Vicissitudes.* In Collected Papers, Cilt IV, sayfa 60-83. Londra: The Hogart Press, 1946.

Sigmund Freud, (1936) *A Disturbance of Memory on the Acropolis.* In Collected Papers, Cilt V, sayfa 302-12. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1937) *Analysis Terminable and Interminable.* In Collected Papers, Cilt V, sayfa 316-57. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1939) *Moses and Monotheism.* Kısım III, Bölüm I, Paragraf 5. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1947.

Cinsel İçgüdüler

Sigmund Freud, (1905) *Three Contributions to the Theory of Sex.* The Basic Writings of Sigmund Freud'da, sayfa 553-629. New York: Random House, Inc., 1938.

Sigmund Freud, (1923) *The Infantile Genital Organization of the Libido.* In Collected Papers, Cilt II, sayfa 244-49. Londra: The Hogart Press, 1933.

Sigmund Freud, (1925) *The Passing of the Oedipus-Complex.* In Collected Papers, Cilt II, sayfa 269-76. Londra: The Hogart Press, 1933.

Sigmund Freud, (1925) *Some Psychological Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes.* In Collected Papers, Cilt V, sayfa 186-97. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1931) *Female Sexuality.* In Collected Papers, Cilt V, sayfa 252-72. Londra: The Hogart Press, 1950.

Sigmund Freud, (1933) *New Introductory Lectures on Psycho-analysis.* Bölüm 5. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1933.

5. Bölüm

Sabit Kişilik

Kişilikteki değişikliklerin büyük bir bölümü yaşamın ilk yirmi yılında gerçekleşir. Bu, kişinin olgunlaştığı, içsel ve dışsal engellemelere uyum sağlamayı ve kişisel yetersizliklerini nasıl giderebileceğini öğrendiği, acıdan sakınmak ve anksiyeteyi bertaraf etmek için gerekli ilgili huyları, becerileri ve bilgiyi edindiği, amaç objelerini ve nasıl rahatlayabileceğini, kayıplarını, üzüntülerini, mahrumiyetlerini nasıl telafi edebileceğini, iç çatışmalarını nasıl çözebileceğini öğrendiği bir dönemdir. Bu dönem sonunda kişilik, yaşlanmayla birlikte gerileme süreci başlayana dek sürecek şekilde, belli derecedeki bir sürekliliği ve dengeyi edinmiş olacaktır. Kişilik organizasyonu ve dinamiği sabit bir hâle gelecektir.

Sabit bir kişilikten bahsettiğimiz zaman, herkesin aynı şekilde bir kişilik ve hatta benzer kişilikler geliştirdiğini bile kastetmiyoruz. Sabit kişiliğin pek çok çeşidi vardır. Kişiliğin dengesi; bastırma, yansıtma veya tepki oluşturma gibi bazı özel savunma mekanizmaları aracılığıyla veya kişinin bazı durumlarda yaptığı gibi kendisini bir ebeveyni, kendisinden daha büyük bir kardeşi

veya herhangi bir kahraman ile özdeşleştirmesi yoluyla oluşturulmuş olabilir. Sabit kişilik ayrıca alışkanlık hâline gelmiş yön değiştirme, yüceltme ve ödünler sonucunda da oluşturulmuş olabilir. Değişik şekillerin, yön değiştirmelerin ve ödünlerin sayısının pratik bağlamda sonsuz olduğu, yaptığımız yetişkin faaliyetlerinin de neredeyse sınırsız olmasından bellidir. Zamanımızı geçirmek için yapabileceğimiz binlerce şey vardır. Kimsenin ilgi alanları, zevkleri ve bağlanmaları bir diğer kişininkiyle aynı olmadığı hâlde, her ikisi de, onların kişiliğini sabit yapan iki ayrı hayat sürdürmektedirler.

Ancak sabit kişilikten bahsederken bazılarının olgun, tam, uyumlu veya ideal bir kişilik olarak tanımladığı kalıplardan da bahsetmiyoruz. Bunların hepsi, sabit kişiliğin belli tiplerini tarif ediyor olabilir ancak pek çok kimse, olgunlaşmadan veya uyumlu olmadan da sabit bir kişiliğe sahip olabilir. Onların sabit kişilikleri nörotik saplantılar ve semptomlar veya gerçek dünyadan psikotik geri çekilmelere bağlı olarak değişebilir. Alkolik bir kişi günlük yaşamındaki eylemlerinde çok dengeli davranıyor olabilir ancak bu onun tam anlamıyla uyum içinde bir insan olduğu anlamına gelmez. Oral bağımlı veya anal tutucu kişilik hareketlerinde tutarlı olabilir ancak bu tiplerin hiçbirinin olgun olduğu kabul edilmez. Pek çok sabit kişilik, bir türlü büyüyemeyen ergen gibi büyüme sürecinin içinde sıkışıp kalmış kişilerdir.

Sabit kişilik terimi, her ne kadar belli bir rutine oturmuş, sıradan bir hayat süren bir kişiyi çağrıştırırsa da terimin bu şekilde anlaşılmasını istemeyiz. Sabit kişilik, her ne kadar bazı insanlar bunu böyle görürlerse de, kişinin hayatında hiçbir çeşitliliğin olmadığı tekdüze bir yaşama işaret etmez. Sabit kişilik, kişinin hayatındaki çeşitliliğin, oldukça tutarlı ve öngörülebilir bir şemaya uygun olacağı anlamına gelir. Yetişkin bir kişi, işini, karısını veya hobilerini oldukça sık bir şekilde değiştirebilir fakat yeni işi, karısı veya hobisi, eskisine benzer. Kişiliği sabit hâle gelmiş bir yetişkinin karakteristik özelliği hayatında sürekli yeni sayfalar açılması değil belli

sayfalarda çeşitli değişiklikler yapılmasıdır. (Freud buna tekrarlama bastırması adını vermiştir).

Son olarak sabit bir kişiliğin hiçbir engellenmenin, anksiyetenin veya diğer gerilimlerin olmadığı bir kişilik olduğunu söylemiyoruz. Hayat hiçbir zaman gerilimsiz değildir. Aksine, sabit bir kişilik, artan gerilimler için az çok kalıcı ayarlamaların yapıldığı bir kişiliktir. Bu ayarlamaların neler oldukları bu bölümün konusunu teşkil etmektedir.

Belli ki gerilimlerle baş etmenin veya bunların meydana gelmesini önlemenin en iyi yolu, hatırlanacağı gibi; gerçekçi düşünce, mantık yürütme ve problem çözmeden oluşan, egonun ikincil sürecini kullanmaktır. Ömrünün ilk yirmi yılında problemleri gerçekçi ve mantıksal bir çerçeve içinde çözmeyi öğrenmiş ve entelektüel olgunluğa ermiş bir yetişkin, karşılaştığı problemleri gerçekçi ve tatmin edici bir şekilde çözebilecektir. İkincil sürecin etkili bir şekilde işleyebilmesi için idin nesne kateksislerini ve süperegonun ideal kateksislerini, anti kateksisleri harekete geçirerek kontrol etmek gerekecektir. Aksi takdirde bu kateksisler, hüsnükuruntular ve ahlaki düşünceyi egonun gerçeklik prensibine bulaştırarak egonun yoldan çıkmasına sebep olacaktır. Dahası, ikincil süreç algılama, hafıza, karar verme ve ayrım yapma gibi psikolojik süreç fonksiyonlarını sıkça kullandığı için bunlar için gerekli olan enerji her zaman bulunmalıdır.

Enerjinin ego süreçlerine kanalize edilmesi, idin serbest enerjisinin bağlı enerji hâline dönüştürülmesi demektir. İçgüdüsel dürtüleri karakterize eden serbest ve mobil enerjinin oldukça sakin ve güçlendirici bir enerjiye dönüştüğü durumlarda yukarıda bahsi geçen bağlı enerjiden söz edilebilir. Bu, egonun deşarj olmayan fonsiyonlarına enerji yatırımı yapılmasıyla sağlanır. Kişi, eylemde bulunmak yerine düşünür. Enerji bağlı hâle geldiğinde nelerin olduğunu anlamamıza şöyle bir analoji yardımcı olabilir. Hiçbir finansal yükümlülüğü veya sorumluluğu olmayan bir kişi, parasını dilediğince ve istediği şekilde harcayabilir. Parasını kumarda veya içkide, yani o anda canı neler çekiyorsa onlar-

da, harcayabilir. Ancak taksitle alış veriş yapma, parasını yatırımda kullanma veya vergi ödemeleri gibi bir sorumluluğu varsa veya bakması gereken bir ailesi, ödemesi gereken bir kira vs. gibi yükümlülükleri varsa o zaman parasını belli şekilde harcamak üzere kullanır. Parası ödeyeceği faturalara ve evinin kirasına bağlanmış durumdadır ve bu sebeple de parasını dilediği gibi harcamaz. Böyle bir durumda kişilik psişik enerjisini, stabilize edilmiş ve organize olmuş bir ego sürecine bağlamış demektir.

Kişi yetişkin olduğunda, yön değiştirmeler ve yüceltmeler oldukça kalıcı bir şekilde yerleşmiş, içgüdülerin değişimi ve karışımı da büyük bir ölçüde tamamlanmış olacaktır. İlk yirmi yılın deneyimleri, kişiye belli bir noktaya kadar da olsa özveride bulunmasını öğretmiş olacak, hatta tatmin edici olmasa bile kişinin acıdan ve anksiyeteden sakınmasına yardımcı olacaktır. Bu özveriler kendilerini, ilgi alanları, davranışlar, bağlanmalar ve tercihler biçiminde gösterecektir. Bunların, hayatla ilgili verilecek -örneğin bir iş veya eş seçimi gibi- ana kararları belirlemekte olduğu kadar gündelik hayatla ilgili pek çok daha önemsiz kararda da rolleri olacaktır. Bu kararların alınmasındaki tutarlılık ile değişikliklere karşı direnen, tutucu bir yaklaşım, yetişkinin kateksislerinin durağanlığıyla ilgilidir. Bu kateksislerin sürekliliği iki önemli faktöre bağlıdır. Bu faktörler; (1) bunların belli sayıda içgüdüsel kaynak tarafından enerji yüklenmiş olması (içgüdüsel karışım) ve (2) anti kateksisler tarafından karşı konuldukları için gerilimin tamamen deşarj edilmesine müsaade etmemeleridir. Örneğin kişinin çalıştığı iş, çeşitli içgüdüsel gerilimlerin giderilmesini sağlayan faaliyetler içerebilir ancak tüm bu gerilimlerin aynı anda giderilmesi olasılığı hayli düşüktür. Sabit bir kişiliğin belli başlı alışkanlıklarından olan ayinler, gelenekler, görenekler, kutlamalar, tutuculuk, huylar ve tekrarlamalar, itici güçler ile direnici güçler arasındaki özverileri temsil eder.

Bu bizi, süperegonun yetişkin kişilik içindeki rolüne getirir. Benlik idealinin kateksisleri, ilkel nesne kateksislerinin yüceltilmiş hâllerini temsil eder. Yüceltmenin karakteri genelde,

çocuğun mükâfatlandırıldığı davranışların çeşitlerine bağlıdır. Bir yüceltmenin devam edip etmeyeceği, vermeye devam ettiği acının giderilmesine veya ıslah edilmesine bağlıdır. Eğer uzun vadede herhangi bir tatmin veya ıslah sağlamazsa yüceltme ortadan kalkacaktır. Buna uygun olarak da büyüme yılları boyunca tatmin edici idealler yerleşecek, hiçbir amaca hizmet etmeyen idealler ise sökülüp atılacaktır. Tamamlanmış kişilikte gerilimi azaltan idealleştirilmiş nesne seçimlerinden artakalanlar mevcuttur. Dinî istemleri yerine getirme, kamu yararına ve hayır kurumlarına yönelik işler, grup faaliyetlerinde bulunmak, kültürel, estetik ve edebî konuları takip etmek ve doğayla ilgilenmek, yetişkin yüceltmelerini temsil eder.

Buna benzer şekilde, bir yasaklar ağı (anti kateksisler bütünü) olan vicdan dingin bir hâle gelir. Bu yasaklar, dayandırıldıkları tehlikelerin geçmiş olduğu deneyimler sayesinde belirlenince ortadan kalkarken cezalandırılma korkusundan dolayı periyodik olarak sağlamlaştırılan yasaklar kişilik içinde sabit bir hâle gelir. Böylece ego, süperegonun bu anti kateksisleriyle bir uzlaşma içine girmeye zorlanır. Bunu, kendisinin veya idin kateksisleriyle vicdanın anti kateksisleri arasında bir orta yol bularak yapmaya çalışır. Bu orta yol, sabit kişiliğin bir diğer ortak özelliği olan ılımlılığı ortaya çıkarır. Yetişkin davranışları gençlikteki davranışlarla karşılaştırıldığında, bunların arasında aşağı yukarı bir benzerlik gösteren bir devamlılık ve dürtüsellik olduğunu görürüz. Ancak süperegonun anti kateksislerinin idin veya egonun nesne seçimlerine oranla çok daha güçlü olması durumunda sabit kişilik, ılımlılık yerine sertlik eğilimine yönelecektir. Böyle bir kişiliğe sahip kişi, korumacı ve kısıtlanmış bir hayat yaşar.

Son tahlilde sabit kişilik, kateksisleri ve anti kateksisleri arasında öğrenme ve olgunlaşma vasıtasıyla bir denge sağlamış ve uyum oluşturmuş bir kişiliktir. Bu dengenin özü, yani ister harekete geçmeye ister baskılamaya eğilimli veya tam da bu ikisinin ortasında olsun, kişiliğin gelişiminde etkili hâle getirilen, öncelik verilen etkenler sayesinde belirlenir. Yasakların, tehdit-

lerin, tehlikelerin, cezaların, başarısızlıkların, mahrumiyetlerin, kötülüklerin, engellenmelerin, yetersizliklerin ve zararların çokluğu, kişilik içindeki baskılayıcı güçleri yükseltecek ve enerji yükleyecekken başarıların, zaferlerin, yeterliliklerin ve alınan iyi sonuçların çokluğu da kateksislerin oluşmasına olanak verecektir. Yani kısaca, güçlü anti kateksislerin varlığı, kişilik içindeki psişik enerjinin boşa harcanmasını önleyeceğinden dolayı gerilimin artmasına sebep olacaktır. Ancak böyle bir gerilimin mevcut olmasına rağmen kişilik, güçlerin dengesi korunduğu müddetçe, oldukça oturmuş bir yapıya sahiptir. Sinirinden çatlama noktasına gelmesine rağmen bazı kişilerin, karşıt güçlerin iyi dengelenmiş olmasından dolayı istikrarlı bir konumda kalabildiğini görmüşsünüzdür.

Sabit bir kişilik, karşıt içgüdüsel güçler veya bunların türevleri arasındaki çatışmaların çözümlenmesiyle de oluşturulabilir. Bir çatışmanın çözümlenmesi birkaç yolla olabilir. Yarışmacı güçlerden biri diğerini yenebilir. Örneğin, sevgi nefreti yenebilir veya dengeleyebilir. Bu, nefretin kaybolup gittiği anlamına gelmez; nefret bastırılımış veya gizlenmiş bir şekilde mevcut olacaktır. Sevgi zayıfladığı zamanlarda nefret yeniden kendini gösterecektir. Bir çatışma, çatışmakta olan her iki güdüyü de tatmin edebilecek bir çözümün bulunmasıyla da çözümlenebilir. Bu, farklı türdeki konularda farklı ilişkiler kurup bunları sürdürmekle sağlanabilir. Örneğin kişi, ilişki kurduğu dostlarına karşı arkadaşça bir tavır sergilerken (grup içi), yabancılara karşı (grup dışı) düşmanca bir tavır sergileyebilir. Kişi üstlerine itaat ederken astlarına zorluk çıkarabilir. Bir çatışma ayrıca aynı nesne üzerinde birbirini takip eden alternatif üçgüdülerle çözümlenebilir. Sevgi, çoğunlukla, ilerlemiş içten bir ilişkide uzlaşmazlıkla sürekli yer değiştirir. Bu tür bir çözüm, manyetik sarkaç gibi bir o kutuba bir bu kutuba yönelir.

Çatışmaları çözmenin mümkün olan en iyi yollarından biri, karışım veya uyumlaştırmadır. Yani kişi, çatışan her iki gücün de tatmin edilebileceği tek bir faaliyet bulur. Örneğin büyük bir

kuruluşta, maaş karşılığı, sorumluluk isteyen bir pozisyonda çalışan kişi, bağımlılığa karşı olan arzusunu nispeten güvenli olan daha küçük çapta bir kuruluşun maaşlı bir elemanı olarak, bağımsızlığa karşı olan arzusunu da bağımsız kararların alınmasını gerektiren bir işte kararlar ve sorumluluklar alarak dengeleyebilir. Böylece ne çok fazla bağımlı olmaktan dolayı bir anksiyete hissedecek ne de tamamıyla bağımsız ancak güvencesiz hissedecektir. Hayatın pek çok deneysel girişime sahne olan ilk yirmi yılında kişi, içindeki çatışmaları birbiriyle uyumlu hâle getirmenin sayısız yolunu öğrenir. İstediği pastayı alıp yiyebileceğini ancak her ikisinin de sınırsız olmayacağını öğrenir.

Öyleyse özet olarak sabit kişiliğin, psisik enerjinin, psikolojik işlevlerde bulunmak üzere kendini az çok kalıcı ve sürekli biçimde dışa vurarak ifade etme imkânı bulabildiği kişilik olduğunu söyleyebiliriz. Bu işlevin gerçek doğası idin, egonun ve süperegonun yapısal ve dinamik karakteristiklerine, aralarındaki ilişkilerdeki uyuma ve idin, egonun ve süperegonun gelişim rotasına bağlı olacaktır.

Referanslar

Sigmund Freud, (1910) *Leonardo da Vinci: A Study in Psycho-sexuality.* New York: Random House, Inc., 1947.

Sigmund Freud, (1920) *Beyond The Pleasure Principle.* Londra: The Hogart Press, 1948.

Sigmund Freud, (1930) *Civilization and Its Discontents.* Londra: The Hogart Press, 1930.

Doktor, psikiyatr, bilim adamı, psikolog; Freud bunların tümüydü. Fakat o aynı zamanda bir filozoftu.1896`da bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Gençken en çok arzuladığım şey, felsefe bilgisine sahip olmaktı; hiçbir şeyi bu kadar çok istememiştim. Şimdi bu hasretimi, tıptan psikolojiye geçerek giderme yolundayım."

19. yüzyıl bilim adamlarının felsefeye olan merakı, sıra dışı bir şey değildi. Pek çoğu için bilim, felsefe demekti. Ancak Freud, birçoklarından farklı olarak, felsefenin metafizikten değil, bilimden temellenmesi gerektiğine inanıyordu. "Bilim yoluyla bilgi"ye varılmasından yanaydı. Freud'daki bu felsefe merakı, psikolojik çıkarımlarını da etkiledi ve bu durum onun daha ziyade bir psikoloji kuramcısı olarak anılmasına sebep oldu.

Yayımlandığı yıldan bu yana Avrupa ve Amerika`da onlarca baskı yapan bu kitap, Freudyen psikolojinin temel kavramlarını etraflıca ele alıyor; id, ego, süperego, psişik enerji, içgüdü, bilinç, bilinçdışı, anksiyete, savunma mekanizmaları gibi terimlerin geniş birer açılımını sunuyor. Bu yönüyle gerek psikoloji meraklıları gerekse uzmanlar için vazgeçilmez bir eser.

ISBN 978-975-6963-51-7

www.kaknus.com.tr